

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

MAGISTRA DARBS

RĪGA 2015

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SASTATĀMĀS VALODNIECĪBAS UN TULKOŠANAS NODAĻA

**FRANČU UN LATVIEŠU FRAZEOLŌGISMI AR
DZĪVNIEKU NOSAUKUMIEM: SALĪDZINOŠĀ
ANALĪZE UN TULKOŠANAS STRATĒGIJAS**

**FRENCH AND LATVIAN PHRASEOLOGISMS WITH
ANIMAL NAMES: A COMPARATIVE ANALYSIS AND
TRANSLATION STRATEGIES**

MAĢISTRA DARBS

Autors: Ieva Aleksandrova
Studenta apliecības Nr.: ia06007
Darba vadītājs: lekt. Helēna Gizeleza

RĪGA 2015

PATEICĪBAS

Autore izsaka īpašu pateicību par atsaucību un palīdzību darba tapšanā maģistra darba vadītājai lektorei Helēnai Gizelezai.

ANOTĀCIJA

Latvijā veikti vairāki salīdzinoši pētījumi, kuros latviešu valodas frazeoloģismi un sakāmvārdi salīdzināti ar citu tautu – lietuviešu, vācu, angļu, krievu – garamantām, tomēr par franču valodas frazeoloģismiem pētījumu maz; nav arī atsevišķas franču-latviešu frazeoloģijas vārdnīcas, kāda ir gan vācu, gan krievu, gan angļu valodai. Tāpēc autore savā maģistra darbā salīdzinājusi franču un latviešu valodas frazeoloģismus, kuros ir dzīvnieku nosaukumi, un aplūkojusi franču valodas frazeoloģismu tulkošanas stratēģijas latviešu valodā.

Frazeoloģismi skatīti dažādos aspektos (uzbūve, tematika, tēlainās izteiksmes līdzekļi), meklējot kopīgo un atšķirīgo abu valodu frazeoloģismus un tādējādi arī skatījumā uz pasauli. Aplūkotas arī franču frazeoloģismu tulkošanā izmantojamās tulkošanas stratēģijas.

Maģistra darba rezultāts: secinājumi par franču un latviešu frazeoloģismu kopīgajām un atšķirīgajām iezīmēm, ieteikumi par turpmākas izpētes virzieniem, kā arī neliela franču–latviešu frazeoloģismu vārdnīca.

Atslēgvārdi: dzīvnieku nosaukumi, frazeoloģisms, tulkošana, tulkošanas stratēģijas.

ABSTRACT

Latvian scholars have carried out several studies in which Latvian phraseologisms and proverbs were compared to those of other cultures – Lithuanian, German, English, Russian. However there have only been a few studies on French phraseology; and, whereas we have bilingual German/Russian/English-Latvian dictionaries of phraseology, there is none for French idioms. Therefore the author of the present thesis has compared Latvian and French phraseologisms that include animal names, and has examined strategies of French phraseologism translation into Latvian.

Phraseologisms have been studied from different aspects (structure, themes, figures of speech) in order to find similarities and differences in phraseologisms of both languages and thus also in the world view of both cultures. The author has also examined translation strategies that can be used in French phraseologism translation.

The results of this thesis are: conclusions about similarities and differences of French and Latvian phraseologisms, recommendations on further research directions and a small French-Latvian phraseology dictionary.

Keywords: animal names, phraseologism, translation, translation strategies.

SATURS

Ievads	1
1. Frazeoloģija un tās priekšmets	3
1.1. Frazeoloģija kā valodniecības nozare.....	3
1.2. Frazeoloģisma jēdziena izpratne	5
1.3. Frazeoloģijā izmantotie termini franču un latviešu valodā	12
2. Frazeoloģismu raksturojums	15
2.1. Frazeoloģismi semantiskā aspektā	15
2.2. Frazeoloģismi stilistiskā aspektā.....	16
2.2.1. Frazeoloģismos izmantotie tēlainās izteiksmes un pārsemantizēšanas līdzekļi	16
2.2.2. Frazeoloģismu stilistiskais iedalījums.....	17
2.3. Frazeoloģismi gramatiskā aspektā.....	18
2.4. Frazeoloģismu avoti	20
2.4.1. Vietēji avoti.....	20
2.4.2. Ārēji avoti.....	21
2.5. Frazeoloģismu mainīgums	22
2.5.1. Frazeoloģismu pārmaiņas laika gaitā	22
2.5.2. Frazeoloģismu varianti, sinonīmi un antonīmi	23
3. Franču un latviešu valodas frazeoloģismu apskats.....	27
3.1. Frazeoloģismu salīdzinoša analīze	27
3.1.1. Frazeoloģismos izmantotās reālijas.....	28
3.1.2. Frazeoloģismu tematika un motivācija.....	30
3.1.3. Frazeoloģismu struktūra	48
3.1.4. Frazeoloģismu varianti	51
3.1.5. Tēlainās izteiksmes un pārsemantizēšanas līdzekļi	53
3.2. Franču valodas frazeoloģismu tulkošana latviešu valodā	56
3.2.1. Frazeoloģismu tulkošanas stratēģijas	56
3.2.2. Frazeoloģismu tulkošanas stratēģiju izmantojamība franču valodas frazeoloģismu tulkošanā	58
Secinājumi.....	63
Tēzes	65
Izmantotā literatūra	67
1. pielikums. Franču valodas frazeoloģismu atveide ar ekvivalentiem frazeoloģismiem	69
2. pielikums. Franču valodas frazeoloģismu atveide ar analogiem frazeoloģismiem	76
3. pielikums. Franču valodas frazeoloģismu atveide ar tēla ziņā atšķirīgiem frazeoloģismiem	84

IEVADS

Valoda ir kā dzīvs organisms, kas nemitīgi mainās, uzsūc sevī ko jaunu un atbrīvojas no vecā, tā mainās laikam līdzīgi tāpat kā cilvēks un atspoguļo apkārtējo pasauli tādu, kā to redz cilvēks. Pasaules uztvere un attieksme pret to jo īpaši spilgti izpaužas frazeoloģismos, kuros atspoguļojas cilvēka novērošanas spējas un iztēle, turklāt frazeoloģismi ir noturīgāki pret laika zobu nekā brīvi vārdu savienojumi un spēj nodot tālāk liecības par cilvēku dzīvi (un arī valodu), kāda tā bijusi sen pagātnē. Tādējādi tie ir interesanti pētniecības priekšmeti no dažādiem aspektiem – kā spilgti valodas līdzekļi, kā liecības par kādas tautas pasaules uztveri, kā liecības par aizgājušiem laikiem.

Pētnieku redzeslokā frazeoloģismi nonāca jau 20. gadsimta sākumā, kad šo jautājumu pirmoreiz skāra franču valodnieks Šarls Balī. Turpmāk ievērojamu ieguldījumu frazeoloģismu pētniecībā devuši krievu pētnieki, bet to papildus attīstījuši arī citu valstu valodnieki, tostarp Latvijas pārstāvji. Ir pētīti ne vien latviešu valodas frazeoloģismi atsevišķi, bet arī salīdzinājumā ar citu tautu – lietuviešu, krievu, angļu, vācu u. c. – frazeoloģismiem. Tomēr par franču valodas frazeoloģismiem ir veikti tikai atsevišķi pētījumi par konkrētām tēmām, nav arī atsevišķas franču-latviešu frazeoloģijas vārdnīcas. Tā kā Eiropas Savienībā viena no darba valodām ir franču valoda un tā kā Latvija uztur saikni ar Francijas kultūru un cenšas to popularizēt arī Latvijā (festivāls “Francijas pavasaris”, Francijas institūta Latvijā darbība, franču valodas kā svešvalodas apguve skolās utt.), būtu noderīgi padziļināti pievērsties arī franču un latviešu valodas un kultūras attiecībām valodniecībā, meklējot liecības par abu tautu kopīgajām un atšķirīgajām iezīmēm. Tāpēc autore izvēlējusies darbā salīdzināt franču un latviešu frazeoloģismus. Lai sašaurinātu izpētes objektu, tika aplūkoti tikai tie frazeoloģismi, kuros izmantots kāda dzīvnieka nosaukums. Frazeoloģismi ar dzīvnieku nosaukumiem veido apjomīgu izpētes materiālu (ap 2000 frazeoloģismiem franču valodā un ap 900 latviešu valodā), kurā ietverti dažādas uzbūves frazeoloģismi par dažādām tēmām, tādējādi šīs analīzes secinājumus vismaz daļēji var attiecināt arī uz pārējiem frazeoloģismiem.

Pētījuma mērķis ir no dažādiem aspektiem (uzbūve, tematika, tēlainās izteiksmes līdzekļi, varianti) salīdzināt franču un latviešu frazeoloģismus, kuros ir dzīvnieku nosaukumi, meklējot kopīgās un atšķirīgās iezīmes, īpatnības, kā arī aplūkot iespējamās tulkošanas stratēģijas franču frazeoloģismu tulkošanai latviešu valodā. Pētījuma rezultātā tiks arī izveidota neliela franču-latviešu frazeoloģijas vārdnīca, ko tulki un tulkotāji varēs izmantot kā atsauces materiālu frazeoloģismu tulkošanā.

Pētījuma mērķa sasniegšanai jāveic šādi uzdevumi:

- 1) izpētīt teorētisko materiālu par frazeoloģismiem un to tulkošanu;
- 2) no franču un latviešu frazeoloģismu avotiem ekscerpēt frazeoloģismus ar dzīvnieku nosaukumiem;
- 3) veikt abu valodu frazeoloģismu salīdzinošo analīzi;
- 4) formulēt secinājumus par abu valodu frazeoloģismu līdzībām un atšķirībām;
- 5) piemeklēt atbilstes franču valodas frazeoloģismiem latviešu valodā;
- 6) formulēt secinājumus par tulkošanas stratēģiju izmantošanu franču frazeoloģismu tulkošanā;
- 7) izveidot franču-latviešu frazeoloģijas vārdnīcu.

Franču valodas frazeoloģismi tika gūti no 2005. gadā izdotās apjomīgās franču-krievu frazeoloģiskās vārdnīcas, un tajā sniegtie frazeoloģismu skaidrojumi tika salīdzināti ar skaidrojumiem franču valodas frazeoloģismu vārdnīcās un atsevišķās tīmekļa vietnēs. Latviešu valodas frazeoloģismi tika gūti pamatā no “Latviešu valodas frazeoloģijas vārdnīcas” un papildināti ar frazeoloģismiem no citiem, tostarp interneta, avotiem.

Maģistra darba pirmā un otrā nodaļa veltīta teorētiskā materiāla izpētei. Pirmajā nodaļā aplūkota frazeoloģija kā nozare, bet otrajā no dažādiem aspektiem raksturots frazeoloģisms kā tās priekšmets. Trešā nodaļa veltīta praktiskajam pētījumam; tās pirmajā apakšnodaļā veikta franču un latviešu frazeoloģismu salīdzinoša analīze, bet otrajā aplūkota stratēģiju izmantojamība franču valodas frazeoloģismu tulkošanā. Maģistra darbam ir 70 lappušu (bez pielikumiem), tajā ietvertas 2 tabulas un 3 pielikumi, kuros uzskaitīti franču valodas frazeoloģismi un to atveidojums latviešu valodā ar ekvivalentiem, analogiem un citiem frazeoloģismiem.

1. FRAZEOLOĢIJA UN TĀS PRIEKŠMETS

1.1. Frazeoloģija kā valodniecības nozare

Frazeoloģija ir valodniecības nozare, kas pēta frazeoloģismus – īpatnējus, neparastus teicienus. Par frazeoloģijas zinātnes pamatlicēju tiek uzskatīts franču izcelsmes šveiciešu valodnieks Šarls Balī (1865–1947) ar 1909. gadā izdoto grāmatu par franču valodas stilistiku “*Traité de stylistique française*”. Š. Balī konstatēja, ka pastāv divu veidu savienojumi – nepastāvīgi savienojumi un savienojumi, kas bieži atkārtojas un ar laiku kļūst pastāvīgi (proti, frazeoloģismi ar pilnīgu pārsemantizējumu), un izvirzīja kritērijus frazeoloģisku vienību noteikšanai (tie sīkāk aplūkoti turpmāk tekstā).

Š. Balī darbu tālāk attīstīja krievu valodnieki, kas centās definēt frazeoloģijas nozares robežas, tās pētīšanas priekšmetu, piedāvāja to noteikšanas kritērijus, klasifikāciju, pētīja arī citu valodu frazeoloģismus un tos salīdzināja ar krievu valodas frazeoloģismiem.

Frazeoloģijas iedibinātājs krievu valodniecībā V. Vinogradovs ieviesa valodniecībā terminu “frazeoloģiska vienība” (*фразеологическая единица*), ar ko vispārīgi apzīmē frazeoloģismus, un piedāvāja frazeoloģismu klasifikāciju (sīkāk aprakstīta turpmāk tekstā), kas gan vēlāk tika apstrīdēta (B. Larins, N. Amosova u. c.), bet ko izmantoja daudzi bijušās PSRS valodnieki, tostarp latviešu frazeoloģijas pētniecības pamatlicējs A. Ozols.

Krievu pētnieks B. Larins frazeoloģismus pētīja diahroniskā aspektā. B. Larins uzsvēra, ka frazeoloģismus nepieciešams pētīt vēsturiskā skatījumā, jo viņš, līdzīgi kā Š. Balī, uzskatīja, ka visi frazeoloģismi ir radušies no brīviem, nozīmes ziņā dalāmiem vārdu savienojumiem, kuru saturs bijis konkrēts un nepārprotams.

Liels pienesums frazeoloģijas attīstībā bijis arī N. Amosovai, kura savā monogrāfijā pētīja frazeoloģijas priekšmetu un metodi, frazeoloģismu strukturālo un kontekstuālo tipoloģiju un frazeoloģijas robežas, kā arī ieviesa frazeoloģismu dalījumu frazēmās un idiomās.

Svešvalodu frazeoloģismu pētniecībai pievērsies A. Kuņins un N. Amosova, kas pētījuši angļu valodas frazeoloģismus, L. Orlovska, kas izmantojusi A. Kuņina koncepciju, salīdzinot angļu un latviešu frazeoloģismus, bet vācu valodas frazeoloģijai pievērsusies I. Čerņišova, A. Raihšteins, M. Gorodņikova. Franču valodas frazeoloģismus pētījuši V. Gaks, N. Kirillova, Z. Levits, R. Ļando, K. Prihodko, J. Reckers, G. Sokolova, I. Timeskova un A. Nazarjans.

Nozīmīgs darbs frazeoloģijas teorijas izveidē ir arī M. Tagijeva monogrāfija, kurā frazeoloģismi saistīti ar apkaimi kā to būtiskāko pazīmi.

Latviešu valodā frazeoloģismi sākotnēji vien minēti leksikas vārdnīcās, bet to teorētiskā izpēte sākusies 20. gs. 50. gados ar A. Ozola pētījumiem. Viņa teorijas pamatā ir V. Vinogradova frazeoloģismu koncepcija – viņš pārņēma V. Vinogradova frazeoloģismu klasifikāciju, to nedaudz pielāgojot. A. Ozols, līdzīgi kā B. Larins, pievēršas arī frazeoloģismu vēsturiskās attīstības pētniecībai – viņš pēta frazeoloģismu rašanos no brīviem vārdu savienojumiem, piemērus rodot latviešu tautasdziesmās.

A. Ozola darbu 20. gs. 50. gados turpina A. Laua, kuras grāmatā “Latviešu valodas frazeoloģija” izklāstīta teorētiska frazeoloģismu koncepcija, noteikti frazeoloģismu atpazīšanas kritēriji. Viņa pētījumos pievēršas vairākiem ar strukturālām saiknēm un frazeoloģismu semantiku saistītiem jautājumiem.

Vairāki autori pievērsušies frazeoloģismu pētījumiem salīdzinošā aspektā. V. Rūķe-Draviņa pētījusi latviešu literatūrā sastopamos frazeoloģismus, tos arī salīdzinājusi ar zviedru valodas frazeoloģismiem. Ļ. Orlovska pētījusi latviešu un angļu frazeoloģismus. E. Kokare pētījusi latviešu un vācu sakāmvārdus un latviešu un lietuviešu sakāmvārdus komparatīvā aspektā, kā arī sakāmvārdu internacionalizācijas aspektus.

E. Kagaine pievērsusies izlokšņu frazeoloģijas pētīšanai, I. Migla pētījusi latviešu frazeoloģismus gan mūsdienu prozā, gan tautasdziesmās, V. Zandberga un Ļ. Orlovska pievērsušās variantisma pētīšanai. Frazeoloģiskos aizguvumus un tekstuālās transformācijas savukārt pētījuši A. Veisbergs (aizguvumi no angļu valodas) un A. Bankavs (aizguvumi no romāņu valodām).

Par franču valodas frazeoloģiju Latvijā nav veikts daudz pētījumu, ir atsevišķi raksti (O. Billere un O. Ozoliņa pievērsušās latviešu un franču sakāmvārdiem), studiju laikā izstrādāti darbi (S. Atpile “Franču un latviešu frazeoloģiskie izteikumi pragmatiskā aspektā” u. c.).

Līdztekus teorētiskajam darbam veikts arī praktisks darbs – vākts frazeoloģiskais materiāls, veidota frazeoloģijas kartotēka, kas aptver gan latviešu literatūru, gan folkloru, periodiku, arī zinātniskus un populārzinātniskus izdevumus. Ļ. Orlovska iedibinājusi frazeoloģismu vārdnīcas sastādīšanas principus, un ir arī izstrādāta skaidrojoša frazeoloģijas vārdnīca¹, kurā rodams pašlaik vispilnīgākais latviešu frazeoloģismu apskats, kaut arī trūkst daudzu frazeoloģismu un liela daļa vārdnīcā ietvertu frazeoloģismu mūsdienās tiek lietota reti. Senu frazeoloģiju var atrast Mīlenbaha un Endzelīna vārdnīcā, arī astoņu sējumu “Latviešu literārās valodas vārdnīcā”, kurā frazeoloģismi gan atspoguļoti stingrā izlases kārtā, kā arī viensējuma “Latviešu valodas vārdnīcā”, kurā trūkst sarunvalodas un slenga, bet tas

¹ Laua, A., Ezeriņa, A., Veinberga, S. (1996) *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca* divos sējumos. Rīga: Avots (pārizdota 2000. gadā).

atspoguļots “Latviešu valodas slenga vārdnīcā”. Ir arī vairākas specializētas divvalodu tulkojošās frazeoloģismu vārdnīcas (latviešu-krievu, krievu-latviešu, angļu-latviešu-krievu un vācu-latviešu valodas kombinācijā). Frazeoloģismi rodami arī divvalodu vārdnīcās un latviešu valodas sinonīmu vārdnīcā.

Franču valodā pie frazeoloģijas jautājumiem strādājuši vairāki autori, kas arī sastādījuši franču valodas frazeoloģismu vārdnīcas. Vienu no plašāk pazīstamajām franču izteicienu vārdnīcām 20. gs. vidū sastādījis Moriss Ra [*Maurice Rat*], kurš vārdnīcā gan iekļauj ļoti dažāda veida izteicienus, pat atsevišķus vārdus ar pārnestu nozīmi. Laika gaitā uzskats par frazeoloģismiem mainās un frazeoloģismos iekļaujamo izteicienu veidu klāsts sašaurinās. Tā Pjēra Giro [*Pierre Giraud*] 20. gs. 60. gadu sākumā iznākušajā grāmatā “Les locutions françaises” [“Franču valodas frazeoloģismi”] atsevišķi vārdi vairs nav iekļauti. Nozīmīgu ieguldījumu franču frazeoloģijas attīstībā devis Alans Rejs [*Alan Rey*], kurš uzmanību pievērsis frazeoloģismu semantikas dinamismam, kā arī to nozīmes neparedzamībai, turklāt norādījis uz nepieciešamību pēc frazeoloģismu diahroniskās analīzes, lai varētu noskaidrot to semantiskās pārmaiņas laika gaitā. Viņš kopā ar Sofiju Šantro [*Sophie Chantreau*] sastādījis arī vienu no mūsdienās pilnīgākajām Francijā izdotajām franču frazeoloģismu vārdnīcām.

Jāsecina, ka frazeoloģija ir salīdzinoši jauna pētniecības nozare, kurā ar aizrautību pētīti dažādi ar frazeoloģiju saistīti jautājumi, veidoti frazeoloģismu krājumi, salīdzinošas analīzes. Tomēr pētniecības priekšmets nebūt nav izsmelts, vēl trūkst bilingvālu un skaidrojošu vienvalodas vārdnīcu atsevišķās valodās, pētījumu par mūsdienu frazeoloģiju.

1.2. Frazeoloģisma jēdziena izpratne

Kopš frazeoloģismu kā pētniecības priekšmeta izvirzīšanas grūtības sagādājusi to definīcija. Sākot ar pirmo konstatējumu par frazeoloģismu esību kā tādu, laika gaitā dažādi pētnieki izvirzījuši dažādas frazeoloģismu definīcijas, to noteikšanas kritērijus un klasifikācijas, tomēr, lai gan mūsdienās latviešu valodniecībā ir vairāk vai mazāk vienots viedoklis par to, kas uzskatāms par frazeoloģismu, par dažiem jautājumiem viedokļi atšķiras.

Pirmoreiz kritērijus frazeoloģismu noteikšanai izvirzīja frazeoloģijas pētniecības pamatlicējs Š. Balī. Viņš konstatē, ka vārda grafiskā forma ne vienmēr atbilst domas vienībai, un gadījumus, kad domas vienība tiek izteikta ar vairākiem vārdiem, kad šādā vārdu grupā katrs atsevišķais vārds zaudē savu nozīmi vai tās daļu un kad šai grupai kopumā ir pašai sava skaidra nozīme, sauc par saliktiem izteicieniem (*locutions composées*) un uz šo parādību kopumu attiecina terminu *frazeoloģija* (Bally, 1921: 65–66). Šādas vārdu grupas, kuras nostiprinājušās valodā to biežā lietojuma dēļ Š. Balī dēvē par frazeoloģiskiem izteicieniem

(*locutions phraséologiques*), kurus iedala sērijās (*séries*), kur elementu kohēzija ir tikai relatīva, un vienībās (*unités*), kur elementu kohēzija ir absolūta (*ibid.*, 1921: 68). Sērijas pēc raksturojuma atbilst stabiliem, ierastiem vārdu savienojumiem, kam ne vienmēr ir pārnesta nozīme. Savukārt frazeoloģiskās vienības ir vārdu grupa, kuras nozīmi nevar izsecināt no atsevišķo vārdu nozīmēm. Šādas vienības viņš raksturo pēc iekšējiem un ārējiem kritērijiem (*ibid.*, 1921: 75–85). Par ārējiem kritērijiem viņš uzskata šādas pazīmes:

- frazeoloģisko vienību veido vairāki vārdi;
- frazeoloģiskajai vienībai ir noteikta vārdu kārtā;
- neviens no frazeoloģiskās vienības komponentiem nav aizstājams ar citu vārdu.

Tomēr, tā kā frazeoloģisku vienību ne vienmēr ir iespējams atpazīt tikai un vienīgi pēc formālajām pazīmēm (vārdu kārtā var būt mainīga (*pūst miglu acīs*, bet arī *miglu pūst acīs*), arī frazeoloģismu leksiskais sastāvs mēdz būt mainīgs (*gulēt uz ausīm*, bet arī *sēdēt uz ausīm*)), par drošākiem kritērijiem Š. Balī uzskata frazeoloģismu iekšējās pazīmes:

- frazeoloģisma saturam ir atbilstošs vārds kā frazeoloģisma ekvivalents;
- tiek aizmirsta atsevišķo komponentu nozīme;
- vārdu grupā ir arhaiski vārdi, arhaiskas nozīmes vai arhaiskas sintaktiskās konstrukcijas.

Viņš min arī vēl citas pazīmes – vārdu grupā vērojama elipse (piem., konkrēts lietvārds aizstāts ar vietniekvārdu (*emporter le prix -> l'emporter*), pleonasms, par frazeoloģisku vienību liecina tās atvasinājums (piem., *jemenfichisme* ← *je m'enfiche*), frazeoloģiskām vienībām raksturīga nevērīga izruna (piem., *n'est-ce pas?* izrunā '*spas?* vai pat *pas?*) –, taču uzskata tās par mazāk uzticamām.

Kā redzams, Š. Balī izpratne par frazeoloģismiem ir daudz plašāka nekā mūsdienās valdošais priekšstats – viņš par frazeoloģismiem uzskata arī valodai raksturīgas konstrukcijas, stabilus vārdu savienojumus, kas mūsdienās netiek kategorizēti kā frazeoloģismi. Vēlāko gadu pētnieki arī noliedz viņa kritēriju, saskaņā ar kuru frazeoloģismam jāatbilst vienam vārdam, jo ne visu frazeoloģismu jēgu praksē var izteikt ar vienu vārdu. Tomēr dažas no viņa minētajām pazīmēm ir saglabājušās līdz pat mūsdienām kā frazeoloģismu noteikšanas kritēriji.

Plaša izpratne par frazeoloģismiem ir arī nākamajiem frazeoloģismu pētniekiem, piemēram, frazeoloģismu vārdnīcas sastādītājs M. Ra vārdnīcā iekļāvis pat atsevišķus, metaforiskus vārdus, bet viņa pēctecis frazeoloģijas pētniecībā P. Giro izvirma tādas frazeoloģismu pazīmes, kas attiecas arī uz nefrazeoloģiskiem savienojumiem vai tikai uz daļu frazeoloģismu. Šaurāka izpratne par frazeoloģismu definīciju ir mūsdienu frazeoloģijas vārdnīcu sastādītājiem A. Rejam un S. Šantro, kas frazeoloģismus raksturo kā “funkcionālas vienības, kas garākas par vienu grafisku vārdu, pieder valodas kodam (kas jāiemācās), ir

stabila forma, ir pakļautas sintakses likumiem un tādējādi kļūst par integrējamu vienību (*intégrant*) [integrējama vienība – vienība, ko var iekļaut augstākas struktūras vienībā, piem., vārds, ko var iekļaut sintagmā utt.]” (Rey, Chantreau, 2003: 9).

Krievu frazeoloģijā pētniecības priekšmetu sašaurina jau tās pamatlicējs

V. Vinogradovs. Viņš līdzīgi Š. Balī par frazeoloģiskajām vienībām sauc gatavas valodas vienības, kas tiek pārmantotas no paaudzes paaudzē un ko runātāji izmanto kā tradicionālus vārdu savienojumus runas procesā, bet precizē, ka frazeoloģiskām vienībām ir stingri noteikts leksiskais sastāvs ar noteiktu gramatisko struktūru un valodas lietotājiem zināmu nozīmi.

V. Vinogradovs frazeoloģismus pēc to komponentu saliedētības pakāpes, loģiskā motivējuma un iespējas komponentus aizstāt ar citiem nozīmes ziņā tuviem komponentiem iedala frazeoloģiskajos saaugumos (*сращения*), saliedējumos (*единства*) un savienojumos (*сочетания*). Gan saaugumi, gan saliedējumi ir semantiski nedalāmi savienojumi ar pārnestu nozīmi, taču, ja saliedējumu nozīmi var izsecināt, izprotot tā tēlaino kodolu (piem., *izzīst no pirksta*), tad saaugumu nozīmi no atsevišķo vārdu nozīmes izsecināt nevar (piem., *viens pīpīis*). Savienojumi savukārt ir stabili teicieni, kuru komponentu nozīme ir skaidri saprotama, bet kuri pašā valodas sistēmā ir iekšēji saistīti (piem., *celt neslavu*). (Laua, 1992: 8–11)

V. Vinogradova klasifikācija vēlākos laikos rada iebildumus. Pirmkārt, praksē ir grūti nošķirt saliedējumus no saaugumiem, tāpēc daļa valodnieku tās uzlūko kopā un apzīmē ar terminu “idiomas”, t. i., tradicionāli vārdu savienojumi, kuru nozīme atšķiras no atsevišķo vārdu nozīmes, nav no tām izsecināma. Savukārt frazeoloģiskus savienojumus praksē grūti nošķirt no nefrazeoloģiskiem, īpatnējiem vārdu savienojumiem ar grūtāk izskaidrojamām vārdu nozīmēm, tādējādi tiek paplašinātas un izplūdinātas frazeoloģijas pētniecības objekta robežas.

Neraugoties uz V. Vinogradova klasifikācijas trūkumiem, nākamie pētnieki to izmantojuši savu teoriju izveides pamatā. Tā, piemēram, B. Larins, kas pēta frazeoloģismus diahroniskā aspektā, par frazeoloģismiem uzskata vārdu savienojumus, kam laikā gaitā radusies metaforiska leksiska nozīme (Jezupova, 2008: 231), un tos pēc vēsturiskās attīstības posma iedala trīs grupās, no kurām divas atbilst V. Vinogradova frazeoloģismu grupām (Laua, 1992: 8):

- brīvi, nefrazeoloģiski vārdu savienojumi;
- metaforiski vārdu savienojumi (atbilst V. Vinogradova frazeoloģiskajiem saliedējumiem);
- idiomas (atbilst V. Vinogradova frazeoloģiskajiem saaugumiem).

Arī N. Amosova nepieņem V. Vinogradova frazeoloģisko savienojumu grupu par derīgu frazeoloģismu klasificēšanā; viņa par galveno frazeoloģisma pazīmi uzskata semantisko monolītismu un frazeoloģismus uzlūko par pastāvīgām konteksta vienībām

(konteksta vienība ir vārdu savienojuma minimums, kurā realizējas noteikts semantisks veselums) (Laua, 1992: 15).

A. Kuņins par frazeoloģismiem uzskata vārdu savienojumus ar pilnīgu vai daļēju komponentu pārsemantizējumu, ar frazeoloģisku nozīmi. Papildus viņš lielu nozīmi piešķir frazeoloģismu stabilitātes jēdzienam, izšķirdams vairākus stabilitātes veidus. Viņš piedāvā arī savu frazeoloģismu klasifikāciju.

Latviešu valodā frazeoloģismu raksturojumu pirmoreiz sniedzis A. Ozols. Viņš pārņem un tālāk attīsta V. Vinogradova izveidoto frazeoloģismu klasifikāciju, to pielāgojot, proti, mainot frazeoloģismu grupu nosaukumus (frazeoloģiskajiem saaugumiem dots līdzvērtīgs apzīmējums “idiomas”, frazeoloģiskie saliedējumi pārdēvēti par frazeoloģiskiem vienojumiem, bet frazeoloģiskie savienojumi – par frazeoloģiskiem kopojumiem) un nedaudz citādi interpretējot frazeoloģiskos vienojumus. Saskaņā ar A. Ozola teoriju frazeoloģisko vienojumu nozīme izriet no viena vai otra komponenta leksiskās pamatnozīmes un komponentu semantiskā sakara. Vienu no komponentiem frazeoloģiskajā vienojumā lieto pārnestā nozīmē (piemēram, *Dieva vārdi*) (Ozols, 1959: 205–206).

Frazeoloģismu definīciju un noteikšanas kritērijus tālāk attīstījusi L. Laua. Viņa izvirza trīs frazeoloģismu pamatpazīmes (Laua, 1992: 20):

- frazeoloģismu veido vismaz divi vārdi;
- frazeoloģisma nozīme neizriet no atsevišķo vārdu sēmām;
- frazeoloģismam raksturīga tradicionalitāte.

A. Laua atkarībā no tā, vai frazeoloģisma pārsemantizējums ir pilnīgs vai daļējs, tos iedala idiomās (piem., *pa galvu pa kaklu* – kopnozīme neizriet no atsevišķajām sēmām, tālād pārsemantizējums ir pilnīgs) un frazēmās (piem., *zili brīnumi* – pārnesta nozīme tikai vienam komponentam, tālād pārsemantizējums daļējs), tāpat kā N. Amosova (*ibid.*, 1992: 24).

A. Veisbergs izvirza līdzīgus frazeoloģismu pamatkritērijus, bet tradicionalitātes vietā min stabilitātes kritēriju, kam lielu uzmanību agrāk pievērsis jau A. Kuņins (Veisbergs, 2013):

- 1) frazeoloģismu veido vismaz divi vārdi;
- 2) frazeoloģisms ir (relatīvi) stabils veidojums;
- 3) vismaz viens frazeoloģisma komponents lietots pārnestā nozīmē.

Runājot par pirmo kritēriju, A. Veisbergs norāda, ka dažkārt ir grūti norobežot frazeoloģisku frāzi no salikteņa, kas vairs nav uzskatāms par frazeoloģismu, jo dažu frāžu/salikteņu atveide ar vairākiem vārdiem vai ar salikteni ir atkarīga no konkrētā brīža konvencijām, rakstības normām (piemēram, *darba rūķis* vai *darbarūķis*). Vēsturiski daļa

frazeoloģismu ir pārtapuši par salikteņiem un tādējādi zaudējuši savu vietu frazeoloģismu kopumā.

Otrajā kritērijā minētā “stabilitāte” nozīmē, ka frazeoloģismu var reproducēt kā pabeigtu darinājumu un ka tā pamatā ir komponentu integritāte, lasītāju/klausītāju prātā frāze dominē kā vienots veselums, nevis kā atsevišķi vārdi (Veisbergs, 2012a: 11). Stabilitāte ir relatīva, jo laika gaitā frazeoloģisms var kaut nedaudz mainīties, piemēram, tam var rasties varianti, tā komponents vai vairāki komponenti var tikt aizstāti ar citu vai citiem komponentiem, frazeoloģisms var tikt lietots arī ar okazionālām izmaiņām.

Papildus šiem galvenajiem kritērijiem A. Veisbergs min vēl citas pazīmes, kas piemīt vairumam frazeoloģismu. Viena no tādām ir dalāmība, kas atspoguļo to, ka frazeoloģismu veido vairāki vārdi, turklāt frazeoloģisms strukturāli, formas ziņā ir dalāms, tas ir pārveidojams, tā komponentus var mainīt vietām, aizstāt. Šī pazīme šķiet saistāma ar stabilitātes relativitāti. Otra pazīme ir semantiskā viengabalainība, proti, frazeoloģisma kā veseluma nozīmes viengabalainība. Šī pazīme šķiet saistāma ar nozīmes pārnēsumu (*ibid.*: 12–13).

Frazeoloģismiem piemīt arī citas pazīmes, kā metaforiskums, ekspresivitāte, emocionālisms, stilistika, nozīmes neparedzamība, necaurskatāmība utt., tomēr frazeoloģismu definēšanā tās nevar izmantot par pamatpazīmēm, jo dažiem frazeoloģismiem tās piemīt, bet citiem ne (*ibid.*).

A. Nazarjans, kas pievērsies franču valodas frazeoloģismu pētīšanai, norāda piecas raksturīgas frazeoloģismu pazīmes (Назарян, 1987: 37):

- a) frazeoloģisms ir salikts, atsevišķi strukturēts valodas veidojums, kura sastāvā ir vismaz divi komponenti, no kuriem vismaz viens ir pilnnozīmes vārds;
- b) frazeoloģismam ir (relatīvi) stabils leksiskais sastāvs (frazeoloģismos var būt gan leksiskas, gan gramatiskas, gan komponentu izkārtojuma izmaiņas);
- c) frazeoloģismiem raksturīga lietojuma stabilitāte (bet var būt dažāds lietojuma biežums);
- d) frazeoloģismi netiek veidoti runas gaitā, tie tiek pārņemti gatavā veidā;
- e) frazeoloģismiem ir īpaša semantiskā struktūra, kas raksturīga tikai tiem kā atsevišķi strukturētām valodas vienībām.

Par divām svarīgākajām frazeoloģisma pazīmēm A. Nazarjans uzskata nozīmes pārnēsumu un to, ka frazeoloģisms sastāv no vairākiem komponentiem, un definē frazeoloģismus kā “vairākkomponentu valodas vienības, kuru komponentiem raksturīga pilnīga vai daļēja semantiskā pārveide” un “kuras atbilst vārdam, vārdu savienojumam vai teikumam” (Назарян, 1987: 41–42, 58). Attiecībā uz vairākkomponentu sastāvu A. Nazarjans min, ka var būt izņēmumi. Piemēram, franču valodā frazeoloģismiem mēdz būt variants ar

defisi (piem., *bas bleu* un *bas-bleu*), un būtu nepamatoti par frazeoloģismu uzskatīt tikai variantu bez defises.

Kopumā var konstatēt trīs dažādas pieejas. Vieni valodnieki centušies pēc iespējas sašaurināt frazeoloģismu jēdzienu, par frazeoloģismiem uzskatīdami tikai pilnīgi nemotivētas vienības, kurām semantiski un sintaktiski atbilst viens vārds (šāda definīcija atbilst jēdzienam “idioma”). Savukārt citi tiekušies iekļaut šajā kategorijā pēc iespējas dažādus vārdu savienojumu tipus, praktiski jebkuru stabilu vārdu savienojumu, pat ja tam nav pārnestas nozīmes. Šādu grupu pamatā, šķiet, ir tikai viens kritērijs, pēc kura nosaka, vai vārdu savienojums uzskatāms par frazeoloģismu; pirmajā gadījumā tas varētu būt nozīmes pārnesums, bet otrajā – vārdu savienojuma stabilitāte (Veisbergs, 1993: 3).

Vadīšanās tikai pēc viena kritērija noved vai nu pie tā, ka daļa frazeoloģismu paliek ārpus frazeoloģismu kategorijas, vai pie tā, ka tajā tiek iekļauti nefrazeoloģismi. Tāpēc par veiksmīgāku pieeju uzskatāma potenciālo frazeoloģismu vērtēšana pēc vairākiem kritērijiem.

Lai gan pamatkritēriji atvieglo frazeoloģismu definēšanu, par dažu vārdu grupu piederību vai nepiederību frazeoloģismu kategorijai nav vienprātības. Tā, piemēram, A. Laua par frazeoloģismiem neuzskata vārdu savienojumus, kuru nozīme veidojas analītiski, t. i., no komponentu nozīmēm, vārdu savienojumus ar šauru saistāmību vai retāk lietotām nozīmēm (piem., *gaisma svīst*), vārdu savienojumus, kuru pārnestās nozīmes izpausmei nepieciešams konteksts, metonīmiskus savienojumus, savienojumus, kas veidoti pēc kāda noteikta modeļa (piem., savienojumus ar noklusētu kvalificējošu apzīmētāju, kā *cilvēks ar [gudru] galvu*), stabilas vārdkopas, sastata vārdus (saliktas vārdšķiru vienības, piem., *tiku tikām*), saliktus terminus (piem., *zelta griezumš*), saliktus nosaukumus (piem., *jūras vārti*), spārnotus teicienus, aforismus, sakām vārdus (kaut arī atzīst, ka sakām vārdi var frazeoloģizēties) (Laua, 1992: 27). Līdzīgs viedoklis ir N. Amosovai, kas arī frazeoloģismos neiekļauj sakām vārdus, spārnotus teicienus, terminu tipa savienojumus ar tēlainu nozīmi (*ibid.*: 15). Dalītas domas ir par parunām, kuras N. Amosova par frazeoloģismiem neuzskata, bet A. Laua tās ietver frazeoloģismu kategorijā, jo tās pēc savas būtības ir vairāk izteiksmes līdzeklis nekā noteikta idejiskā satura paudējas, tāpēc tās grūti nošķirt no frazeoloģismiem (*ibid.*: 28).

Runājot par terminiem, jau A. Ozols norādījis, ka termini “kā salikti nosaukumi, kuros kādi vārdi lietoti nosacītā nozīmē (*Melnā jūra* var būt zila; *negatavas sarkanās jāņogas* ir zaļas)”, ir uzskatāmi par frazeoloģismiem (Ozols, 1967: 451). Lai gan viņa traktējums šķiet pārāk plašs, doma par iespēju iekļaut terminoloģiskas vārdkopas frazeoloģismu kategorijā nav palikusi bez ievēribas. Tā, piemēram, A. Veisbergs oponē A. Lauai, norādot, ka tēlainas terminoloģiskas vārdkopas tomēr nav pilnīgi atdalāmas no frazeoloģismiem. Pirmkārt, tām ar frazeoloģismiem ir kopīgas pazīmes: saliktus terminus veido vairāki vārdi, tie ir stabili vārdu

savienojumi un daļai saliktu terminu ir pārnesta nozīme (piem., *valdības galva* politikā). Otrkārt, valodā ir terminoloģiskas vārdkopas, kas tiek reizēm lietotas arī kā frazeoloģismi, piemēram, *pārņemt stafeti, zelta fonds*. Treškārt, ja šādu terminoloģisku vārdkopu lietojums tām neraksturīgā vidē izplatās un nostiprinās, tām izveidojas frazeoloģisks homonīms. Tādējādi, lai gan visas metaforiskās terminoloģiskās vārdkopas frazeoloģismiem pielīdzināt nevar, nav pamata frazeoloģismu kategorijā neietvert tās terminoloģiskās vārdkopas, kas tiek lietotas kā frazeoloģismi vai kam izveidojušies frazeoloģiski homonīmi (Veisbergs, 1989: 134–138).

Nav viennozīmīga viedokļa arī par sakāmvārdiem. Sakāmvārdi ir didaktiski metaforiski izteikumi noslēgta teikuma formā, kas ietver kādu dzīves novērojumu vai gudrību (Veisbergs, 2013: 158). No vienas puses, sakāmvārdiem kā folkloras žanram ir sava specifika, kādas nav frazeoloģismiem. No otras puses, sakāmvārdi nereti tiek izmantoti gadījuma vispārināšanai. A. Laua sliecas uzskatīt, ka sakāmvārdi tomēr vairāk ir tautas daiļrades produkts, nevis valodas vienības, tāpēc tie nav uzskatāmi par frazeoloģismiem, lai gan sakāmvārdiem ir iespēja frazeoloģizēties (piem., *kalt dzelzi, kamēr karsta*) (Laua, 1992: 77). A. Ozols tādas folkloras un literatūras vienības kā sakāmvārdus, parunas, mīklas, laba un ļauna vēlējumus, aforismus un spārnotos teicienus neuzskata par frazeoloģismiem, tomēr norāda, ka kontekstā tie var iegūt frazeoloģismu raksturu (Ozols, 1967: 451). A. Veisbergs norāda, ka sakāmvārdus, parunas un spārnotos teicienus ar pārnestu nozīmi nav pamata neuzskatīt par frazeoloģismiem to garuma dēļ vien, vēl jo vairāk gadījumos, kad šādu izteicienu eliptiskā forma tiek uzskatīta par frazeoloģismu. Viņaprāt, to institucionalizētās dabas, daļējā vai pilnā nozīmes pārnesuma un metaforiskuma dēļ, kā arī tādēļ, ka to funkcionēšana valodā ir ļoti līdzīga vai identa frazeoloģismu funkcionēšanai šādi teicieni jāiekļauj frazeoloģismu kopumā (Veisbergs, 2012a: 15).

Atšķiras arī sākotnējais un tagadējais uzskats par tradicionālu salīdzinājumu iekļaušanu frazeoloģismos. A. Ozols tradicionālos salīdzinājumus (piem., *sarkans kā vēzis*) uzskata par kvalitatīvi atšķirīgiem no frazeoloģismiem, tātad frazeoloģismos neietver (Ozols, 1967: 451). Tomēr vēlāko laiku frazeoloģismu pētnieki, kā A. Laua, A. Veisbergs, tradicionālos salīdzinājumus jau noteikti iekļauj frazeoloģismu kategorijā.

Kopumā jāsecina, ka izpratne par frazeoloģijas pētniecības priekšmetu ir bijusi dažāda, sākot no ļoti plašas frazeoloģisma definīcijas līdz pat diezgan šaurai. Nav bijusi arī vienprātība par atsevišķu valodas vienību (terminu, sakāmvārdu utt.) iekļaušanu frazeoloģisma kategorijā. Latvijā mūsdienās frazeoloģismus tiecas definēt ne pārāk plaši un ne pārāk šauri, kā tie tiks uztverti arī šajā maģistra darbā, proti, atbilstoši A. Veisberga sniegtajai definīcijai, saskaņā ar kuru frazeoloģismi ir relatīvi stabili vārdu savienojumi ar

pilnīgu vai daļēju nozīmes pārnēsumu. Šī definīcija atbilst arī pazīmēm, pēc kurām frazeoloģismi iekļauti darbā izmantotajā galvenajā franču frazeoloģismu avotā “Новый большой французско-русский фразеологический словарь” [“Jaunā lielā franču-krievu frazeoloģiskā vārdnīca”], kur frazeoloģismi raksturoti kā stabili, plaši lietoti daudzkomponentu savienojumi ar pārnestu nozīmi (2005: 7). Tā atbilst arī galvenajā latviešu valodas frazeoloģismu avotā “Latviešu frazeoloģijas vārdnīcā” sniegtajai definīcijai, kur frazeoloģisms definēts kā “tradicionāls vārdu savienojums ar semantisku uzslāņojumu, ar kopnozīmi, kura izsaka ko citu nekā to, kas izriet no savienojuma komponentu nozīmēm” (Laua, Ezeriņa, Veinberga, 2000: 6). Par frazeoloģismiem tiks uzskatīti arī sakāmvārdi ar pārnestu nozīmi, parunas un metaforiski salikti termini.

1.3. Frazeoloģijā izmantotie termini franču un latviešu valodā

Frazeoloģijas un frazeoloģismu apzīmēšanai latviešu valodā izmantoti dažādi termini. Pašu nozari apzīmē ar terminu “frazeoloģija”, ar ko gan saprot ne vien “valodniecības apakšnozari, kurā pēta frazeoloģismus”, bet arī “frazeoloģismu kopumu” (Tiešsaiste 1). Savukārt frazeoloģismu apzīmēšanai izmanto ne vien terminu “frazeoloģisms”, bet arī “frazeoloģiska vienība”, “frazēma”, “idioma” (pēdējie divi tiek saprasti kā frazeoloģismu paveidi).

“Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā” (2007) termins “frazeoloģisms” definēts šādi: “Leksiski nedalāms, sastāva un struktūras ziņā relatīvi stabils, ar valodas tradīciju nostiprināts vārdu savienojums, kura nozīme parasti saistīta ar visa vārdu savienojuma vai atsevišķu tā komponentu nozīmes pārnēsumu, piemēram, *pa galvu pa kaklu* ‘steigā’, *kārt zobus vadzī* ‘badoties’, *mest plinti krūmos* ‘padoties’” (Tiešsaiste 1). Savukārt terminiem “idioma” un “frazēma” turpat sniegtas šādas definīcijas: a) *idioma* – frazeoloģisms, kurā neviens komponents nav lietots savā leksiskajā nozīmē, piemēram, *ar gariem zobiem* ‘negribīgi’, *uz karstām pēdām* ‘nekavējoties’; b) *frazēma* – frazeoloģisms, kurā viens komponents lietots savā leksiskajā nozīmē, piemēram, *zili brīnumi* ‘lieli brīnumi’, *slinks kā maiss* ‘ļoti slinks’.

A. Nazarjans norāda, ka franču valodā vārdam *phraséologie* nav nozīmes “zinātne, kas pēta frazeoloģismus” (Назарян, 1981: 147). Par to var arī pārliecināties, aplūkojot attiecīgo šķirkli mūsdienu franču valodas vārdnīcā “Larousse”; tajā terminam “phraséologie” ir sniegtas trīs definīcijas: 1) konkrētai valodai, konkrētam laikmetam, konkrētai nozarei, konkrētai videi, konkrētam autoram raksturīga frāzes konstrukcija vai izteiksmes līdzeklis; 2)

konkrētai valodai raksturīgu un šīs valodas mācīšanai paredzētu frāžu vai izteicienu kopums;
3) emfātisku vārdu kopums, kas pauž banālas domas (Tiešsaiste 2).

Franču valodā nav arī grafiski līdzīga vārda, ar kuru tiktu apzīmēts jēdziens “frazēoloģisms”. Lai gan A. Bankavs “Latviešu-angļu-franču leksikogrāfijas terminu vārdnīcā” ir iekļāvis arī terminu *phraséologie*, frazeoloģismu vārdnīcu nosaukumos parasti tiek izmantoti citi termini (*locution, expression*), arī franču valodas vārdnīcās termins grūti atrodams (plašajā franču valodas vārdnīcā “Larousse” šāda termina nav, tas nav atrodams arī citās aplūkotajās vārdnīcās – M. Pužuāza [*M. Pougeoise*] franču valodas didaktiskajā vārdnīcā “Dictionnaire didactique de la langue française”, Ž. Rejas-Debovas [*J. Rey-Debove*] franču valodas vārdnīcā “Dictionnaire du français”; termins atrodams Kanādas franču valodas vārdnīcā Tulkošanas biroja tīmekļa vietnē <http://www.btb.termiumplus.gc.ca/>).

A. Nazarjans norāda, ka visu veidu stabilu vārdkopu (izņemot sakāmvārdus) apzīmēšanai kopš 19. gs. tiek izmantots termins *locution* (viņš min arī tādus *locution* sinonīmus kā *locution figée, expression idiomatique*) (Назарян, 1987: 5), bet frazeoloģiskas vienības apzīmē ar vārdu savienojumiem *locution proverbiale* un *expression proverbiale*, savukārt to veidu apzīmēšanai izmanto terminus *gallicisme* un retāk – *idiotisme* (Назарян, 1981: 146).

A. Bankavs norāda uz diviem pamatterminiem – gan *locution*, gan *expression* (Bankavs, 2003: 17).

Terminam *expression*, šķiet, ir visplašākā nozīme. Tas definēts kā “tādu vārdu grupa, kurus izmanto kopā ar noteiktu nozīmi” (Rey-Debove, 1999).

Franču valodas vārdnīcās terminam *locution* dotas šādas nozīmes: 1) runas vai rakstu valodas izteiciens; 2) stabila vārdkopa, kas gramatiski un/vai semantiski atbilst vienam vārdam (izšķir verbālos (*faire grâce*), nominālos (*mise en jeu*), adverbiālos (*tout de suite*), prepozitīvos (*au-dessus de*) un konjunktīvos (*pour que*) izteicienus) (Tiešsaiste 2).

M. Pužuāza sastādītajā vārdnīcā *locution* definēts kā “nedalāma vārdu grupa, sintagma, kuru bieži vien nostiprinājusi tradīcija un kura veido leksisku vienību, kas ne vienmēr atspoguļojas grafiskajā attēlā” (Pougeoise, 1996), turklāt papildus iepriekš minētajiem veidiem norādīti vēl citi to veidi. Tā paša šķirķļa piezīmē paskaidrots, ka *locution* plašākā izpratnē ir jebkurš lietojumā nostiprinājies izteiciens, kam var piemist arī pārnesta nozīme. Pēc šīs definīcijas var secināt, ka termins *locution* attiecas uz plašāku izteicienu veidu kopumu nekā termins *frazēoloģisms*.

Franču valodā termini *locution* un *expression* nereti tiek lietoti kā sinonīmi. Par to liecina šķērsnorādes vārdnīcu šķirķļos, vārdnīcu sastādītāju sniegtā abu terminu interpretācija (Rey, Chantreau, 2003: 9). Arī A. Bankavs savā “Franču-latviešu-angļu leksikogrāfijas terminu vārdnīcā” abiem terminiem sniedz vienu atbilstmi latviešu valodā – *izteiciens*.

Pirmkārt, jāsecina, ka latviešu valodā ar terminu *frazeoloģisms* saprot šaurāku stabilu izteicienu loku nekā franču valodā ar terminiem *locution* un *expression*, ar kuriem parasti apzīmē arī frazeoloģismus. Tā kā *locution* un *expression* attiecas arī uz nefrazeoloģiskām stabilām vārdkopām, tad, tos attiecinot uz frazeoloģismiem (vārdkopām ar pārnestu nozīmi), tie nereti tiek papildināti ar tādiem apzīmējumiem kā *idiomatique*, *phraseologique*. Otrkārt, no tā izriet, ka latviešu valodā frazeoloģisma jēdziens tiek apzīmēts konkrētāk (ar vienu terminu *frazeoloģisms*) nekā franču valodā, kurā frazeoloģismi tiek apzīmēti ar dažādiem, sinonīmiskiem terminiem.

2. FRAZEOLŪGĪSMU RAKSTUROJUMS

Šajā nodaļā frazeoloģismi tiks raksturoti vairākos aspektos, tādējādi tiks sniegts sīkāks ieskats par raksturīgām frazeoloģismu iezīmēm, kas praktiskajā daļā tiks skatītas jau konkrētos piemēros. Tiks aplūkots frazeoloģismu semantikas (monosēmija, polisēmija; motivācija; tematika) un stilistikas jautājums (pārsemantizēšanas un tēlainās izteiksmes līdzekļi, frazeoloģismu klasifikācija pēc stiliem), to avoti, iespējamās pārmaiņas (varianti, okazionālas pārmaiņas), to uzbūve.

2.1. Frazeoloģismi semantiskā aspektā

Abu valodu frazeoloģismi attiecas uz dažādām tēmām, īpaši vērojumiem par cilvēku, un tajos izmantoti dažādi tēli. Divas lielākās frazeoloģismos izmantoto reāliju grupas ir ķermeņa daļas un dzīvnieki. Daļā frazeoloģismu izmantoti arī floras nosaukumi, priekšmetu nosaukumi.

Vairums frazeoloģismu ir monosēmiski, proti, tiem ir tikai viena nozīme. Iespējams, jau esošiem frazeoloģismiem jaunas nozīmes nerodas tik bieži, bet tā vietā rodas pilnīgi jauni frazeoloģismi tāpēc, ka jauni frazeoloģismi tiek uzskatīti par ekspresīvākiem un lietotāji labāk uztver frazeoloģisma kopnozīmi, nevis to atsevišķo komponentu nozīmi, kas tādējādi apgrūtina jaunas kopnozīmes piešķiršanu. Tikai neliela daļa, frazeoloģismu² ir polisēmiski, turklāt vairākas nozīmes nereti ir bieži lietotiem frazeoloģismiem (Laua, 1992: 38).

A. Nazarjans norāda, ka papildu nozīmes var rasties vai nu paralēli no brīva vārdu savienojuma, vai arī secīgi, vienai nozīmei atvasinoties no iepriekšējās frazeoloģiskās nozīmes. Viņš arī uzskaita vairākus elementus, kas var izraisīt papildu nozīmes rašanos: komponentu leksiskās nozīmes vājināšanās, elipse, nozīmes paplašināšanās, arhaisms, ar tautas etimoloģiju saistīts sagrozījums (Назарян, 1987: 5).

Atkarībā no tā, cik viegli saskatīt frazeoloģisma tēla un nozīmes sakaru, frazeoloģismi var būt motivēti vai nemotivēti. Frazeoloģismus, kuru nozīmi ir viegli uztvert un kura izriet no frazeoloģisma tēla, sauc par motivētiem (piem., *lauzt kaklu; būt pie rokas*), bet tos, kuru nozīme vāji asociējas ar frazeoloģisma tēlu (piem., *saiet dēlī*), – par nemotivētiem. Tā kā sākotnēji visi frazeoloģismi bijuši ar skaidri saprotamu pamatojumu (Laua, 1992: 33), var pieņemt, ka to motivāciju laika gaitā kļūst aizvien grūtāk saskatīt tad, ja tiek aizmirstas senu vārdu nozīmes, ja vairs netiek praktizēti rituāli, ieražas, kas bijušas to pamatā utt.

² Latviešu valodā – mazāk nekā 10 % (Veisbergs, 1993: 13); 1963. gadā izdotajā franču-krievu frazeoloģijas vārdnīcā J. I. Reckera (*Я. И. Рецкер*) redakcijā konstatēts vairāk nekā 12 % franču valodas frazeoloģismu ar vairākām nozīmēm (Назарян, 1987: 211).

Dažkārt frazeoloģisma nozīmi palīdz atklāt tā apkaime, piemēram, tādu frazeoloģismu nozīmi, kas izsaka pastiprinājumu (piem., [ātrs] *kā nelabais, līdz nāvei* [nogurt]).

2.2. Frazeoloģismi stilistikā aspektā

2.2.1. Frazeoloģismos izmantotie tēlainās izteiksmes un pārsemantizēšanas līdzekļi

Galvenie tēlu veidošanas līdzekļi frazeoloģijā ir tropi un salīdzinājums (Laua, 1992: 28). Visbiežāk par frazeoloģisma tēlaino pamatu izmantota metaforiska glezna. Tās tēli var būt ņemti no reālās dzīves, piemēram, *likt kāju priekšā*, tad frazeoloģismi ir vārdu savienojumu homonīmi, kuru lietojumu tiešā vai pārnestā nozīmē var secināt pēc konteksta. Tās tēli var būt arī tādi, kas veido neloģisku, īstenībā neiespējamu gleznu, piemēram, *norīt krupi*. Šādi vārdu savienojumi pastāv tikai kā frazeoloģismi, un tiem nav nefrazeoloģisku homonīmu vārdu savienojumu.

Frazeoloģismi var būt balstīti arī uz simboliskām gleznām, kas sakņojas simboliskā darbībā, bet ir attālinājušies no darbības tiešā apzīmējuma un izsaka tikai simbola saturu, piemēram, *pacelt baltu karogu*. Šiem frazeoloģismiem līdzīgi ir frazeoloģismi, kuru pamatā ir rituāls, kas vairs netiek realizēts, piemēram, *mest cimdu*.

Ir arī metonīmiski frazeoloģismi, kuros ar darbības daļu apraksta visu procesu, piemēram, *pielikt roku*, vai objektu, piemēram, *tête chaude* [karsta galva – cilvēks, kas ātri iekarst].

Franču valodā “daudzu frazeoloģisko vienību pamatā” (Назарян, 1987: 237) ir perifrāze, ar kuru tiek tēlaini, netieši aprakstītas dzīvas būtnes, priekšmeti, parādības, darbības, piemēram, *le Roi Soleil* [Saules Karalis – Luijs XIV]. Perifrāze izmantota arī latviešu valodā, piemēram, *laisties slīpi*.

Frazeoloģismos izmantota arī hiperbola (pārspilējums lieluma ziņā, piem., *mute līdz ausīm; aller comme le vent* [iet kā vējš]) vai litota (pārspilējums niecīguma ziņā, piem., *nepacelt ne salmiņa; un extrait d'homme* [cilvēka fragments – ļoti mazs cilvēks]). Pārnestu nozīmi panāk ar ironiju (piem., *droša vieta; léger comme un éléphant* [viegls kā zilonis]), nozīmi pastiprina ar atkārtojumu (*à la guerre comme à la guerre* [karā kā jau karā]), bet kontrastu ar antitēzi (*noir sur blanc* [melns uz balta]). Izmantots arī epitets (piem., *daiļais dzimums*), aliterācija (*plat comme une planche* [plakans kā dēlis]; *sirms kā sesks*), asonanse (vienādi patskaņi vārdu beigās: *sans feu ni lieu* [bez uguns, bez vietas – bez pajumtes]; *ne čiku ne grabu*), atskaņas (*qui se ressemble, s'assemble* [kas ir līdzīgi, turas kopā]).

Runājot par franču valodas frazeoloģismiem, A. Nazarjans min arī kalambūru, kura pamatā ir vairākas viena vārda nozīmes (*passer l'arme à gauche* [pārlikt ieroci uz kreiso

plecu – *atstiept kājas*; *passer* – pārlīkt, padot, bet arī nomirt]), vārdu homonīmija (*raisonner comme un tambour crevé* [prātuļo kā saplēstas bungas – runā muļķības; *raisonner* – spriest; *résonner* – skanēt]) vai īstu vai izdomātu īpašvārdu līdzība ar sugas vārdiem, darbības vārdiem utt. (piem., *aller à Dormillon* [iet uz Dormijonu – iet gulēt; *Dormillon* – izdomāts vietas nosaukums; *dormir* – gulēt]) (Назарян, 1987: 238). Lai gan latviešu valodā kalambūrs frazeoloģismos, šķiet, netiek izmantots bieži, tomēr piemērus var atrast (piem., *iet uz Čuču muižu* [iet gulēt]).

Jānorāda, ka vienā un tai pašā frazeoloģismā var būt izmantoti vairāki iepriekš aprakstītie tēlainās izteiksmes un pārsemantizēšanas līdzekļi kopā.

2.2.2. Frazeoloģismu stilistiskais iedalījums

Frazeoloģismi atrodami visos stilistiskajos līmeņos. To stilistiskais lietojums lielākoties atkarīgs no konteksta, lai gan daļa frazeoloģismu arī ārpus konteksta piemīt stilistiska nokrāsa. Frazeoloģismus pēc to stilistiskā līmeņa var iedalīt šādās grupās, sākot no augstākā stilistiskā līmeņa (Veisbergs, 2013):

- 1) poētiski frazeoloģismi (*beigt savas mūža dienas*);
- 2) literāri frazeoloģismi (*vainagoties panākumiem*), kas nereti kļuvuši par klišejām;
- 3) neitrāla stila frazeoloģismi, ko lieto dažādos stilistiskajos līmeņos (*nav dūmu bez uguns*; *būt kādam asinīs*);
- 4) sarunvalodas frazeoloģismi (*miega mice*);
- 5) vienkāršrunas frazeoloģismi (*atstiept kājas*);
- 6) žargona un slenga frazeoloģismi, ko var iedalīt profesionālajos frazeoloģismos, kuri raksturīgi noteiktām sabiedrības grupām vai profesijām (piem., autovadītāju lietotais frazeoloģisms *kruķīt baranku* – ‘vadīt automašīnu’), un vispārlietotajos slenga frazeoloģismos (piem., *klaču bāba*);
- 7) rupjas frazeoloģiskas frāzes.

Frazeoloģismi var pārvietoties pa stilistiskajiem līmeņiem, biežāk augšup nekā lejup, piemēram, profesionālie frazeoloģismi var nonākt sarunvalodas frazeoloģismu grupā, bet vienkāršrunas frazeoloģismi var tikt aizstāti ar jaunākiem frazeoloģismiem un izzust no lietoto frazeoloģismu kopuma, vai arī ar sarunvalodai raksturīgajiem frazeoloģismiem var paspilgtināt literāro valodu.

Frazeoloģismus var iedalīt arī pēc to emocionālās nokrāsas ironiskos, humoristiskos, apvainojošos (pazemojošos, nicinošos), rupjos un augsta stila frazeoloģismos, turklāt emocionāla nokrāsa var būt raksturīga kādam konkrētam stilam (piem., augsta stila

frazeoloģismi pārsvarā pieder literāram stilam, bet rupji frazeoloģismi pie rupjām frazeoloģiskām frāzēm) vai arī sastopama dažādu stilu frazeoloģismos (Назарян, 1987: 242).

2.3. Frazeoloģismi gramatiskā aspektā

A. Nazarjans franču valodas frazeoloģismus iedala komunikatīvos un nekomunikatīvos frazeoloģismos. Nekomunikatīvie frazeoloģismi ir frazeoloģismi, kuriem nepiemīt komunikatīvā funkcija un kuri atbilst vārdam vai vārdu savienojumam, tiem parasti ir nepredikatīva vai daļēji predikatīva struktūra. Komunikatīvie frazeoloģismi ir patstāvīgas komunikatīvas vienības, tiem ir predikatīva struktūra, un tie atbilst teikumam vai predikatīvam vārdu savienojumam (Назарян, 1987: 79–125).

Nekomunikatīvos frazeoloģismus iedala šādi:

- nominatīvie frazeoloģismi (substantīvie, adjektīviskie, adverbiālie, verbālie);
- palīgfrazeoloģismi (prepozitīvi un saikļa frazeoloģismi);
- interjektīvie frazeoloģismi;
- modālie frazeoloģismi.

Komunikatīvos frazeoloģismus iedala šādi:

- komunikatīvie frazeoloģismi, kas nav sakāmvārdi;
- komunikatīvie sakāmvārdu veida frazeoloģismi.

Neviennozīmīgi vērtējamas A. Nazarjana palīgfrazeoloģismu un modālo frazeoloģismu grupas. Pētnieka sniegtajos piemēros arī tādi vārdu savienojumi, kuros nevienam komponentam nav pārnestas nozīmes (piem., *dans le cadre de* [ietvaros]; *cadre* – franču valodas vārdnīcā *Larousse* norādīta arī nozīme “kaut kas, kas ierobežo kāda vai kaut kā rīcību”, tādējādi vārdu savienojuma nozīme izsecināma no atsevišķo komponentu nozīmēm un savienojums nav uzskatāms par frazeoloģismu; tāpat arī *autrement dit* [citādi sakot – citiem vārdiem sakot]).

Latviešu valodā abu iepriekš minēto grupu frazeoloģismiem nereti atbilst viens vārds (*dans le cadre* – *ietvaros*) vai arī tiem nav pārnestas nozīmes (*autrement dit* – *citiem vārdiem sakot*), tāpēc frazeoloģismi tiek klasificēti tikai nominatīvos un interjektīvos frazeoloģismos:

1) nominatīvie frazeoloģismi:

- substantīvie frazeoloģismi – atbilst vispārinātai lietvārda nozīmei, veic lietvārda sintaktiskās funkcijas, un tajos ir vismaz viens gramatiski neatkarīgs lietvārds (piem., *medus pods*; *saule ar zobiem*);
- adjektīviskie frazeoloģismi – atbilst vispārinātai adjektīva nozīmei, veic adjektīva sintaktiskās funkcijas (piem., *dieva dots*; *melns un maziņš*);

- verbālie frazeoloģismi – atbilst vispārinātai verba nozīmei, veic verba funkcijas, tajos ir vismaz viens gramatiski neatkarīgs verbs (piem., *aiziet gar degunu; stāvēt un krist*);
 - adverbiālie frazeoloģismi – atbilst vispārinātai adverba nozīmei, veic adverba sintaktiskās funkcijas (piem., *melnās miesās; viens divi*);
- 2) interjektīvie frazeoloģismi – atbilst vispārinātai interjekciju nozīmei, veic interjekciju funkcijas (piem., *pie joda; piķis un zēvele*).

Frazeoloģismi formas ziņā var atbilst teikumam, t. i., var būt predikatīvi savienojumi, vai arī būt nepredikatīvi savienojumi ar nominatīvu funkciju. Lielu daļu frazeoloģismu veido frazeoloģiskie savienojumi, kas pēc struktūras ir līdzīgi nefrazeoloģiskiem vārdu savienojumiem.

Frazeoloģismu sadalījumam pēc formas piedāvātas dažādas shēmas – A. Laua frazeoloģismus iedala predikatīvos un nepredikatīvos, bet nepredikatīvos vēl sešās apakšgrupās; A. Nazarjans papildus izšķir daļēji predikatīvus frazeoloģismus (gadījumi, kad galveno komponentu paskaidro palīgteikums), savukārt nepredikatīviem piedāvā divas vispārīgas grupas (frazeoloģismi tikai ar vienu pilnnozīmes vārdu un frazeoloģismi ar vismaz diviem pilnnozīmes vārdiem dažādās attiecībās); A. Veisbergs nominatīvajiem frazeoloģismiem piedāvā detalizētu shematisku uzbūves tipu tabulu.

Abu valodu pētnieki īpašu uzmanību pievērš frazeoloģiskajiem salīdzinājumiem to īpatnējās uzbūves dēļ. To ir daudz gan franču, gan latviešu valodā, un tie no pārējiem frazeoloģismiem atšķiras ar īpašu ārējo pazīmi, proti, tiem ir salīdzinājuma saiklis – latviešu valodā *kā*, franču valodā *comme*.

Pēc formas tie var būt dažādi – ar pilnu, bet nepaplašinātu formu (piem., *skrien kā vējš; moche comme un pou* [neglīts kā uts]), eliptiskas formas frazeoloģismi (piem., *kā likts*), izvērsti (piem., *raustās kā puņķis uz drāts*, vai ar palīgteikumu – *innocent comme l'enfant qui vient de naître* [nevainīgs kā bērns, kas tikko dzimis]), frazeoloģismi ar fakultatīviem komponentiem (piem., *kā ūdenī (iekritis)*). Franču valodā sastopami arī daļēji predikatīvi salīdzinājumi, kuros atkarīgā daļa izteikta ar salīdzinājuma palīgteikumu (*courir comme si on avait le diable à ses trousses* [skriet tā, it kā velns būtu pie svārkiem]).

Tāpat kā pārējie frazeoloģismi, frazeoloģiskie salīdzinājumi var būt gan adjektīviskie, gan nominālie, gan verbālie, gan adverbiālie. Frazeoloģisko salīdzinājumu uzdevums tāpat kā salīdzinājumu uzdevums ir padarīt izteiksmi spilgtāku un emocionālāku, tomēr tie no vienkāršiem salīdzinājumiem atšķiras ar to, ka tie ir tradicionāli, nevis individuāli, tie ir nodoti no paaudzes paaudzē un nostiprinājušies valodas praksē.

2.4. Frazeoloģismu avoti

Frazeoloģismu izcelsme meklējama gan konkrētās kultūras ietvaros, gan arī ārpus tās. Jauni frazeoloģismi var rasties no vietējā materiāla – tautas valodas, rakstu pieminekļiem, literatūras, vēstures –, vārdu savienojumiem metaforizējoties un iegūstot pārnestu nozīmi, vai arī jau esoši frazeoloģismi var iegūt citu vai papildu nozīmi. Frazeoloģismi var arī tikt pārņemti kā gatavas vienības no citām valodām tieši vai no starpniekvalodas (Veisbergs, 1993: 5).

2.4.1. Vietēji avoti

Plašākais frazeoloģismu avots ir tautas valoda, kurā radušies frazeoloģismi par dažādām dzīves jomām. Šādi frazeoloģismi parasti ietver ikdienas leksiku, attiecas uz dažādām dzīves jomām, apkārtni (cilvēka ķermeņa daļas, daba, mājas priekšmeti, dzīvnieki utt.).

Latviešu valodā sarunvalodas vecākos slāņus grūti pētīt, jo sarunvaloda, tajā izmantotie frazeoloģismi reti tikuši pierakstīti, turklāt sākotnēji rakstu valodu attīstīja vācieši, kuri rakstos izmantoja vairāk literāru stilu, valoda ir ar vācisku ievirzi un kropļojumiem. Sarunvalodu sāk atspoguļot rakstos tikai 19. gs., kad tā parādās grāmatās, periodiskos izdevumos. Frazeoloģismi kā atsevišķas vienības vārdnīcās parādās tikai 20. gs., lai gan atsevišķi sarunvalodā lietoti frazeoloģismi rodami jau 17. gs. Manceļa vārdnīcā “Phraseologia Lettica” (1638). Plašs frazeoloģiskais materiāls atrodams 18. gs. darbos, kā Stendera “Augstas gudrības grāmatā no pasaules un dabas” (1776), J. Langes vārdnīcā (“Vollständiges”, 1777), Stendera leksikonā (“Lettisches Lexikon”, 1789), citos 18. un 19. gs. periodiskajos izdevumos (“Latviešu Ārste”), vārdnīcās, gramatikas grāmatās (“Lettische”, 1783, “Lettisch”, 1806).

Arī franču valodā viens no frazeoloģismu avotiem ir no paaudzes paaudzē nodoti izteicieni, kuri saglabājušies laika gaitā un kuros reizēm sastopami vārdi, kas citur valodā vairs netiek izmantoti. To avoti var būt rakstiski pieminekļi, vai arī tie var būt saglabājušies tautas valodā līdz pat mūsdienām.

Frazeoloģismi un to aizmetņi rodami arī folklorā – pasakās, ticējumos, tautasdziesmās –, arī literāros sacerējumos. Daļa šo frazeoloģismu varētu būt arī seni aizguvumi, jo tiem ir paralēles daudzās valodās (Veisbergs, 2013: 164), tomēr jāņem vērā, ka dažkārt vienādi frazeoloģismi vairākās valodās var būt radušies neatkarīgi viens no otra līdzīgo dzīves apstākļu, novērojumu dēļ vai var būt aizgūti no kādas trešās valodas.

Dainās sastopamos frazeoloģismus parasti uzskata par lokāliem veidojumiem, iespējams, daudzas vārdkopas veidotas ritma un atskaņu dēļ. Tajās rodami mūsdienu

frazeoloģismu aizmetņi, tomēr par frazeoloģismiem mūsdienu izpratnē runāt nevar – tēlaino savienojumu nozīmes pārnesums ir minimāls, iespējams, tāda pat nav. Turklāt tēlaino vārdu semantika ir kontekstatkarīga, tie nav stabili vārdu savienojumi (Veisbergs, 1993: 5).

Vēl viens frazeoloģismu avots ir literāri darbi, no tiem cēlušās frazeoloģizējušās alūzijas uz daiļdarbu nosaukumiem un tēliem, piemēram, *atraitnes dēls, sūnu ciems, Vilain Petit Canard* [Mazais, neglītāis pīlēns]. Daļa franču valodas frazeoloģismu nākuši no literāriem darbiem citātu veidā. Tomēr jāmin, ka bieži vien to izcelsme bijusi senāka nekā literārie darbi, kuros tie izmantoti, autori nereti pārņēmuši jau tautā iegājušos teicienus, tos pielāgojot pēc saviem ieskatiem, un tālāk reizēm frazeoloģisms pārņemts jau no literārā darba tā pielāgotajā formā, izspiežot no lietoto frazeoloģismu kopuma to priekštečus, bet citkārt pielāgotā forma palikusi vien okazionāla parādība (Rat, 1957: 3).

Trešais avots ir vēsture, ar kuru saistītas frazeoloģiskas alūzijas uz vēstures notikumiem, parādībām, piemēram, *stūra māja, Godmaņa krāsniņas, Journée des harengs* [Siļķu diena – Ruvrē kauja]. Franču valodā tiek runāts arī par frazeoloģismiem, kas saistīti ar vēsturisku personāžu izteiktām frāzēm un kas minēti vēsturisku notikumu aprakstos vai kas radušies no anekdotiskiem atgadījumiem pazīstamu personāžu dzīvē. Tomēr arī tie, tāpat kā no literatūras nākušie frazeoloģismi, var būt ar vēl senāku izcelsmi (*ibid.*: 4).

2.4.2. Ārēji avoti

Kā latviešu valodā, tā franču valodā pastāv arī no citām valodām aizgūti frazeoloģismi, kas ienākuši vietējā valodā klasiskā mantojuma apguves rezultātā, tiešos kontaktos ar citām valodām, ar tulkojumu un plašsaziņas līdzekļu palīdzību.

Latviešu valodā nedaudzi frazeoloģismi ienākuši no lietuviešu valodas un, iespējams, arī somugru valodām, bet daudz vairāk no vācu, krievu un angļu valodas. Gan franču, gan latviešu valoda guvusi nedaudzus frazeoloģismus no spāņu un itāļu valodas, latviešu valodā no citām valodām (arābu, turku, norvēģu, dāņu, holandiešu utt.) galvenokārt aizgūta internacionālā frazeoloģija, arī frazeoloģismi no literatūras (piem., no H. K. Andersena pasakām).

Abās valodās aizgūti bībelismi gan no Bībeles, gan citām valodām, internacionālismi, alūzijas, metaforas. Daudz aizgūts arī no antīkās literatūras, grieķu un latīņu valodas.

Runājot par franču valodas ietekmi uz latviešu valodu, jāmin, ka franču valodas vārdi latviešu valodā ieplūduši, domājams, jau sākot ar 16. gs. beigām, vispirms caur starpniekvalodām, bet pēc tam arī tieši (Bankavs, 1993: 14). Līdztekus atsevišķiem vārdiem franču valoda devusi latviešu valodai arī frazeoloģismus; pēc A. Veisberga aprēķiniem

pašlaik latviešu valodā tiek izmantoti ap 200 franču valodas izcelsmes frazeoloģismu, bet mūsdienās jauni frazeoloģismi no franču valodas tiek pārņemti diezgan reti (Veisbergs, 2012). Tāpat kā no citām valodām, arī no franču valodas frazeoloģismi ienākuši gan netulkotā, gan puskalku, gan kalku veidā.

No citām valodām aizgūtie netulkotie frazeoloģismi galvenokārt ir spārnotie izteicieni, aforismi, domugraudi, kas tekstā parasti tiek lietoti netulkotā veidā vai kopā ar tulkojumu (piem., *cherchez la femme*). Valodā paralēli netulkotajiem frazeoloģismiem var pastāvēt kalks. Neliela daļa netulkoto frazeoloģismu ir transkriptīvi aizguvumi, piemēram, īpašvārdi, kas ieguvuši sugas vārdu nozīmi (piem., *Žanna d'Arka*) vai lamu frazeoloģismi.

Frazeoloģiskie puskalki ir frazeoloģiskas vārdkopas, kurās ir gan tulkoti vārdi, gan transkriptīvi aizguvumi, kas parasti atsevišķi valodā nefunkcionē (piem., *Damokla zobens*).

Visvairāk ir frazeoloģisko kalku, kas ir citvalodu frazeoloģismu burtisks vai nedaudz izmainīts tulkojums (piem., *l'art pour l'art* -> *māksla mākslai*).

Frazeoloģismiem nostiprinoties saņēmējā valodā, nereti tajos notiek sintaktiskas vai semantiskas izmaiņas. Piemēram, to semantika var mainīties citas valodas ietekmē (*idée fixe* ('noturīga ideja') kļuvusi par *fikso ideju* vācu valodas izcelsmes aizguvuma *fiksi* ietekmē), tā dažkārt radot "frazeoloģiskos viltus draugus" (Veisbergs, 2012: 145), var paplašināties to piemērojāmības lauks (piem., *zelta jaunatne* tika attiecināta uz konkrētu jauniešu grupu Parīzē, bet tagad apzīmējums tiek attiecināts uz jauniem, pārtikušiem, pārgalvīgiem cilvēkiem) vai mainīties sintaktiskā ziņā (piem., *māksla mākslai* pārtop par *māksla priekš mākslas* vai *māksla mākslas dēļ*).

2.5. Frazeoloģismu mainīgums

2.5.1. Frazeoloģismu pārmaiņas laika gaitā

Frazeoloģismi tāpat kā valoda kopumā ir mainīgi. Tāpat kā vienkārši vārdu savienojumi laika gaitā var kļūt par frazeoloģismiem, tā arī frazeoloģismi laika gaitā var leksikalizēties, pārvērsties metaforiskos salikteņos, piemēram, vecākos tekstos lietotais *stūra akmens* mūsdienu latviešu valodā pārvērties par salikteni *stūrakmens* (Veisbergs, 2012).

Daudzi frazeoloģismi ir arhaizējušies un atrodami tikai vecākos tekstos (piem., *apjozt gurnus*), citos frazeoloģismos mainās komponenti (piem., *aprakt savu podu* -> *aprakt savu talantu*), bet vēl citos saglabājas atsevišķi vecvārdi (piem., *vadzis lūst*) (*ibid.*).

Daudzi frazeoloģismi izzūd, mainoties dzīves apstākļiem, sabiedriskajai, politikajai u. c. iekārtai, bet citi atgriežas vai rodas no jauna, frāzēm metaforizējoties un kļūstot

idiomātiskām (piem., *būt starā*), mainoties frazeoloģisma semantikai vai frazeoloģismam iegūstot papildu nozīmes, kā arī aizgūstot frazeoloģismus no citām valodām, turklāt aizgūto frazeoloģismu nozīme var atšķirties no frazeoloģisma nozīmes avotvalodā (*ibid.*).

Franču valodas frazeoloģismiem vēl raksturīgi, ka laika gaitā viens vai vairāki frazeoloģisma komponenti tiek aizstāti ar citiem uz fonētiskās līdzības pamata, tādējādi reizēm izmaiņu rezultātā frazeoloģismi kļūst šķietami pilnīgi nemotivēti vai mainās to jēga. Pirmkārt, pastāv frazeoloģismi, kuriem ir vairāki fonētiski līdzīgi varianti un kurus lieto ar vienādu nozīmi. Tā, piemēram, frazeoloģismam *c'en dessus dessous* (burtiski – “kas bija augšā, nu ir apakšā”) uz fonētiskās līdzības pamata radušies divi varianti: *sens dessus dessous* (burtiski – “ar augšu uz apakšu”) un *sans dessus dessous* (burtiski – “bez augšas un apakšas”), kuri lietoti ar vienu un to pašu nozīmi (“kājām gaisā”), bet no kuriem vismaz pēdējam motivāciju saskaņot grūti. Otrkārt, ja iepriekš minētajā gadījumā iespējams noskaidrot frazeoloģisma sākotnējo, pareizo variantu, tad ir gadījumi, kad frazeoloģisms acīmredzami izmainīts, kļuvis nemotivēts, bet ir vairāki iespējamie sākotnējie varianti. Tā ir, piemēram, ar frazeoloģismu *parler français comme une vache espagnole* (burtiski – “runāt franciski kā spāņu govij”), kurā *vache* (“govs”) vietā agrāk varētu būt viens no šiem vārdiem: *vace* (“basks” gaskoniešu valodā), *basse* (“zemais” – agrāk ar nozīmi “kalps”). Treškārt, ir tādi frazeoloģismi, kuri šķiet nemotivēti, jo ar komponenta formu agrāk ticis apzīmēts cits vārds nekā pašlaik. Piemēram, frazeoloģisms *fier comme un pou* (burtiski – “lepns kā uts”) mūsdienās vairs nešķiet loģisks, jo ar vārdu “pou” mūsdienās apzīmē utis, bet agrāk tā nozīme bija “gailēns” (Rat, 1957: 8–11).

2.5.2. Frazeoloģismu varianti, sinonīmi un antonīmi

Frazeoloģismi var pastāvēt vienā vienīgā veidā, tomēr daudziem frazeoloģismiem ir varianti. Latviešu valodā varianti ir aptuveni 20 % biežāk lietoto frazeoloģismu, lielākajai daļai (60 %) to ir divi, 20 % – trīs, 13 % – četri, bet vēl mazākai daļai ir vēl vairāk variantu (Veisbergs, 2013: 161). Arī franču valodas frazeoloģijas “raksturīga iezīme ir plaša variantu veidošanās” (Назарян, 1987: 225).

Frazeoloģismu variantu galvenā pazīme ir kopējs tēls un identā semantiskā struktūra (atsevišķo nozīmju pilnīga sakritība), piemēram, *ņemt (likt) kājas pār pleciem, no galvas līdz kājām (papēžiem)*. Tādējādi polisēmiski frazeoloģismi par variantiem uzskatāmi tikai tad, ja tiem ir vienāds nozīmju skaits un visas sakrīt, piemēram, *aizsietām (aizvērtām, aizmiegtām) acīm* – 1) nekā neredzot, nesaprotot; 2) jebkuros apstākļos, viegli (Laua, 1992: 41).

Ņemot vērā minētās pazīmes, par variantiem nav uzskatāmi frazeoloģismi, kuru tēlu veido būtiski atšķirīgas leksēmas, piemēram, *apsildīt degunu* un *apsildīt kājas*, kaut gan tiem ir vienāda nozīme. Šādus frazeoloģismus drīzāk var uzlūkot par sinonīmiem.

Frazeoloģismu varianti var būt vai nu plaši pieņemti, vai okazionāli. Okazionāli frazeoloģismi ir individuāli frazeoloģismu pārveidojumi, un tie ir cieši saistīti ar kontekstu. Par okazionālismiem uzskata arī frazeoloģismus ar individuālu paplašinājumu. Tos galvenokārt veido no bieži lietotiem frazeoloģismiem, iespējams, lai tos padarītu oriģinālākus, interesantākus (piem., frazeoloģisma *nest savu krustu* pārveidojums par *katram savs krusts jāstībī*). Pārsvārā okazionālismos tiek mainīta ierasto frazeoloģismu forma, retāk – semantika, t. i., frazeoloģisms lietots ar citu nozīmi nekā parasti.

Frazeoloģismu variantums var pastāvēt dažādos līmeņos – fonētiskajā, morfoloģiskajā, leksiskajā un sintaktiskajā līmenī.

Fonētiskie varianti sastopami dialektos pastāvošajos frazeoloģismos un frazeoloģismu izrunā, bet kopumā tie nav plaši izplatīti.

Morfoloģiskajā līmenī sastopami vārdu galotņu, skaitļa, deklinācijas, dzimtes, adjektīvu noteiktās un nenoteiktās galotnes mainīgums (piem., *aizliegts/aizliegtais auglis*), mainās arī persona (piem., *stāvēt vai krist* un *stāvi vai krīti*), divdabji (piem., *galvu nepacēlis* vai *galvu nepaceldams*), darbības vārdu laiki (*innocent comme l'enfant qui naît* vai *innocent comme un enfant qui vient de naître* [nevainīgs, kā dzimstošs / tikko dzimis bērns]), darbības vārdu atgriezeniskās un neatgriezeniskās formas (*faire une vie* vai *se faire une vie* [(sev) nodrošināt dzīvi]), priedēkļi un piedēkļi (piem., *dot/sadot pa ausi*, *piekārt/piekarināt birku*), deminutīvi (piem., *kā pa diegu* vai *kā pa dziedziņu*; *les murs ont des oreilles* vai *les murailles ont des oreilles* [sienām (sieniņām) ir ausis]), salikteņi un vārdkopas (piem., *neredzēt tālāk par savu deguna galu / degungalu*).

Sintaktiskie varianti parasti attiecas uz prievārdiem, kas var mainīties vai tikt izlaisti (piem., *vārtīties dubļos* vai *vārtīties pa dubļiem*; *au reste* vai *du reste* [turklāt]; *de pur sang* vai *pur sang* [tīrasiņu]), darāmās un ciešamās kārtas vārdu formām (piem., *kā dievs radījis* vai *dieva radīts*), vārdu kārtību (piem., *pasarg dievs* vai *dievs pasarg*) vai komponentu sintaktiskajām attiecībām frazeoloģismā (piem., *crever de faim* vai *crever la faim* [būt ļoti izsalkušam]). Franču valodā var mainīties arī artikuli (*trembler comme une feuille* un *trembler comme la feuille* [dreb kā lapa]), tie var tikt izlaisti (*faire la loi* vai *faire loi* [izdot likumu – valdīt, saimniekot] vai aizstāti ar citu determinantu (piem., piederības vietniekvārdu: *en mettre la main au feu* vai *en mettre sa main au feu* [likt (savu) roku ugunī – būt par kaut ko cieši pārliecinātam]).

Visvairāk variantu rodami **leksiskajā** līmenī. Frazeoloģismos vienu un to pašu saturu var izteikt ar atsevišķiem mainīgiem komponentiem (leksēmām). Parasti varianti balstās uz leksiskās sinonīmijas principa, proti, frazeoloģismā vārds tiek aizstāts ar tā sinonīmu (piem., *pērties/sisties/kulties kā plikam pa nātrēm*) vai vārdu no vienas un tās pašas semantiskās kategorijas (piem., *un morceau de cardinal* (vai *de roi*) [kardināla (karaļa) gabals – kaut kas augstas kvalitātes, ļoti skaists), vai vārdu, kas pret līdzvērtīgo komponentu pamata variantā attiecas kā daļa pret veselumu vai otrādi (piem., *la tête haute* vai *le front haut* [ar augsti paceltu galvu (pieri)]). Bieži vien varianti radušies arī frazeoloģismu attīstības gaitā, kad arhaiski komponenti tiek aizstāti ar mūsdienīgākiem (piem., *spēlēties ar uguni* un *rotaļāties ar uguni*), bet frazeoloģismu kopumā saglabājas abi varianti. Dažkārt frazeoloģisma komponents tiek aizstāts ar atšķirīgāku komponentu, kontekstatkarīgu sinonīmu (piem., *ķert/griezt/cirst makā*). Citi varianti veidojas uz aizguvumu pamata.

Sastopami arī frazeoloģismu kvantitatīvie varianti, kur frazeoloģismam ir garāka vai īsāka forma. Tas jo īpaši attiecas uz eliptiskiem un pilniem sakāmvārdiem un parunām. Frazeoloģismu variantus, kuri veidojas uz elipses pamata, kad kāds frazeoloģisma elements tiek izlaists (piem., *likt (savu) galvu ķīlā*) un nav obligāts, sauc par fakultatīviem (Laua, 1992: 41). Nereti tiek izlaisti vai pievienoti precizējoši vai pastiprinoši komponenti (piem., *par (pliku) paldies*).

A. Nazarjans izdala vēl vienu frazeoloģismu variantu kategoriju – ortogrāfiskos variantus, kuros ietilpst varianti ar dažādu komponentu rakstību, piemēram, *vérité de la Palisse* vai *vérité de La Palice* [Palisas patiesība – acīmredzama patiesība] (Назарян, 1987: 230).

Variantums parasti skar vienu komponentu, tomēr dažkārt sastopamas arī vairāku komponentu variācijas (piem., *neaizvērt/neaizdarīt/neaiztaisīt/neaizlikt ne aci/acu/acis/actiņu/plakstu/plakstus*).

Līdztekus variantiem frazeoloģismiem var būt arī sinonīmi vai antonīmi. Par frazeoloģismu sinonīmiem sauc frazeoloģismus, kam kopumā ir līdzīga, sinonīma nozīme, bet kuru pamatā ir atšķirīgs tēls, kuriem ir dažāda izcelsme un tādējādi dažāda nozīmes un/vai stilistiskā nokrāsa, un/vai dažāda funkcija dažādās valodas sfērās.

Frazeoloģiskie antonīmi ir stabili savienojumi ar pretēju nozīmi, kuru arhisēmas izslēdz viena otru, un tie atspoguļo objektīvās pasaules priekšmetu un parādību atšķirības un pretrunas. Antonīmi var būt ne vien divi frazeoloģismi, bet arī divas sinonīmisku frazeoloģismu virknes (Назарян, 1987: 234).

Kopumā jāsecina, ka frazeoloģismiem ir daudz kopīgu iezīmju ar citiem valodas elementiem. Tie tāpat kā vārdi var piederēt dažādām vārdšķirām, tiem var būt sinonīmi un

antonīmi, viena vai vairākas nozīmes, tie var piederēt pie dažādiem valodas stiliem, tie var būt vietējas izcelsmes, aizgūti no citām valodām vai kopīga kultūras mantojuma. To nozīme var atbilst atsevišķam vārdam, vārdu savienojumam vai teikumam. Un tomēr tos nevar uzskatīt par ekvivalentiem kādam citam valodas elementam, jo ne visas pazīmes tiem ir kopīgas, piemēram, daļa frazeoloģismu pēc jēgas var atbilst atsevišķam vārdam, bet ne visi; daļa vārdu savienojumu var būt tēlaini, bet tie ne vienmēr uzskatāmi par frazeoloģismiem, frazeoloģismi ir iemācāmi un tradicionāli, tātad tautā plaši pazīstami, tāpat kā vārdi, tomēr kā saliktas vienības tie ir vairāk pakļauti izmaiņām, tādēļ rodami to varianti dažādos līmeņos.

Frazeoloģismi ir savdabīga valodas sastāvdaļa, kas ļauj paspīlgtināt valodu, ekspresīvi paust attieksmi, saglabā iepriekšējo laiku kultūras mantojumu un atspoguļo konkrētas tautas pasaules redzējumu, bet daļa liecina arī par līdzībām dažādu tautu attieksmē pret pasauli, arī par kopēju kultūras mantojumu; var rast līdzības dažādu tautu frazeoloģismos dažādos aspektos, kā tas sīkāk izklāstīts nākamajā nodaļā.

3. FRANČU UN LATVIEŠU VALODAS FRAZEOLŪGĪSMU APSKATS

3.1. FrazēolŪgĪsmu salĪdzinoša analĪze

Franču valodas frazēolŪgĪsmu galvenais avots ir 2005. gadā izdotā jaunā lielā franču-krievu frazēolŪgĪskā vārdnĪca (*Гак В. Г.* (red.) (2005) “Новый большой французско-русский фразеологический словарь”, Maskava: Русский язык медиа), kas ir lielākais Latvijas bibliotēkās pieejamais franču valodas frazēolŪgĪsmu krājums. Papildus izmantota arī 2003. gadā izdotā franču valodas frazēolŪgĪsmu vārdnĪca (*Alain Rey et Sophie Chantreau* “Dictionnaire des expressions et locutions”, Paris: Dictionnaires Le Robert).

NozĪmju meklēšanai, precizēšanai un salĪdzināšanai izmantotas arī internetā pieejamās vārdnĪcas:

- krievu-franču valodas frazēolŪgĪsmu vārdnĪca: <http://www.classes.ru/all-french/dictionary-french-russian-phrase.htm>,
- franču valodas vārdnĪca “Larousse”: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais-monolingue>,
- franču valodas žargona vārdnĪca: <http://www.languefrancaise.net/>,
- franču valodas izteicienu vārdnĪca: <http://www.expressions-francaises.fr/>,
- Valsts tekstu un leksisko resursu centra (*CNRTL – Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales*) tĪmekļa vietnē pieejamās vārdnĪcas: <http://www.cnrtl.fr>,
- *É. Littré* vārdnĪca: <http://www.littre.org/>,
- Vietnē “Linternaute” pieejamā franču valodas izteicienu vārdnĪca: <http://www.linternaute.com/expression/recherche/a/1/>,
- citātu, teicienu, aforismu, domu graudu vārdnĪca: <http://www.dicocitations.com/>,
- franču valodas izteicienu vārdnĪca: <http://www.expressio.fr/> u. c. resursi atsevišķos gadījumos.

Latviešu valodas frazēolŪgĪsmi gūti no šādiem avotiem:

- apjomīgākais latviešu valodas frazēolŪgĪsmu krājums – A. Laua, A. Ezeriņa, S. Veinberga (1996) “Latviešu frazēolŪgĪjas vārdnĪca” II sējums, RĪga: Avots (atkārtots izdevums 2000. gadā),
- V. Rūķes-Draviņas (1974) sagatavotais no latviešu literatūras avotiem gūto frazēolŪgĪsmu krājums “Vārds Īstā vietā”, Stokholma: Daugava,
- latviešu sakāmvārdu un parunu krājums “Latviešu sakāmvārdi un parunas” D. Ružas sakārtojumā (1983), RĪga: Liesma,
- LU MII AILab vārdnĪcu serverĪ pieejamās vārdnĪcas: <http://www.tezaurs.lv/>.

Latviešu valodas atbilstes franču valodas frazeoloģismiem meklētas arī izdevniecības “Zvaigzne ABC” izdotajā red. I. Auziņas sakārtotajā franču-latviešu valodas vārdnīcā un 1964. gadā izdotajā E. Grīnbergas *et al.* sakārtotajā “Latviešu valodas sinonīmu vārdnīcā”, bet vārdnīcās neiekļauti frazeoloģismi, kas tiek izmantoti sarunvalodā, gūti dažādos interneta resursos (komentāros, rakstos u. c.).

Frazeoloģismi tiks salīdzināti no dažādiem aspektiem – tiks salīdzinātas tajos izmantotās reālijas, to tematika, uzbūve, tajos izmantotie tēlainās izteiksmes līdzekļi. Analīzes mērķis ir, meklējot abu valodu frazeoloģismu kopsakarības un atšķirības, izdarīt secinājumus par abu kultūru pasaules uzskatu kopsakarībām un atšķirībām, kā arī frazeoloģismu uzbūves īpatnībām, kas varētu noderēt frazeoloģismu tulkošanā.

3.1.1. Frazeoloģismos izmantotās reālijas

Analīzei tika izvēlēti frazeoloģismi, kuros minēts kāds dzīvnieks, tostarp arī vispārīgi dzīvnieku apzīmējumi (“lops”, “zvērs”). Minēto dzīvnieku klāsts ir ļoti plašs, franču frazeoloģismos tas ir plašāks nekā latviešu frazeoloģismos, tomēr jāņem vērā, ka arī skaita ziņā no avotiem tika iegūts daudz vairāk franču valodas frazeoloģismu (vairāk nekā 2000) nekā latviešu frazeoloģismu (vairāk nekā 900). Franču valodas frazeoloģismos minēti arī dzīvnieki, ar kuriem agrāko laiku Francijas iedzīvotāji varētu būt vairāk pazīstami, nekā agrāko laiku Latvijas iedzīvotāji (tādi dzīvnieki kā babuīns, krokodils, delfīns u. c.). Protams, abu valodu frazeoloģismos eksotiski dzīvnieki var būt ienākuši arī, pārņemot frazeoloģismus no citām valodām, no Bībeles, antīkās literatūras; tādējādi arī latviešu frazeoloģismos parādās Latvijai tik neraksturīgi dzīvnieki kā zilonis, krokodils, mērkaķis utt.

Frazeoloģismos izmantotie tēli aptver dzīvniekus praktiski no visām lielākajām dzīves vidēm – gaisa, ūdens, zemes, apakšzemes – un dažāda tipa dzīvniekus – tārpus, kukaiņus, abiniekus, rāpuļus, zivis, putnus, zīdītājus u. c. Turklāt sastopami gan vispārīgāki apzīmējumi (putns, zivs), gan konkrētāki tēli (karpa, cīrulis utt.).

Visi dzīvnieki frazeoloģismos nav minēti vienlīdz bieži, daži tikai pāris frazeoloģismos, turpretim citi – vairākos desmitos. Franču valodas frazeoloģismos visbiežāk sastopamie dzīvnieki ir suns (ap 190 frazeoloģismu), zirgs (ap 130), kaķis (ap 100), ēzelis un govs (ap 70), vilks un putns (ap 60), vērsis un muša (ap 50), daudz frazeoloģismu (ap 60) arī ar vispārīgo apzīmējumu “zvērs” (*bête*). Arī latviešu valodas frazeoloģismos visbiežāk sastopams suņa tēls (ap 70 frazeoloģismu), bet arī vilka tēls ar līdzīgu frazeoloģismu skaitu (ap 70 frazeoloģismu); salīdzinoši daudz frazeoloģismu arī ar kaķa un zirga (vairāk nekā

50 frazeoloģismu), putna (ap 40 frazeoloģismu) tēlu, pārdesmit frazeoloģismu arī ar citiem populāriem tēliem – cūku, mušu, zaķi.

Visbiežāk frazeoloģismā minēts tikai viens dzīvnieks, tomēr ir gadījumi, kad tēli var būt arī divi vai pat trīs. No vienas puses, tādi ir frazeoloģismi, kas runā par pretstatiem: spēcīgs-vājš (aita un vilks, jērs un vilks, kaķis un pele), viens-daudzi (ēzelis un pērtiķis (*être un âne parmi les singes* [būt ēzelim pērtiķu vidū])), viena veida-cita veida (gailis un ēzelis (*passer du coq à l'âne* [pāriet no gaiļa pie ēzeļa, t. i., no viena temata pie otra)), mazs-liels (muša un zilonis, varde un vērsis (*faire un bœuf d'une grenouille* [taisīt vērsi no vardes, t. i., pārspīlēt])), labs-ļausns (āzis un aita (*les boucs et les brebis* [āži un aitas])), nozīmīgs-nenozīmīgs (knislis un kamielis (*rejeter le moucheron et avaler le chameau* [aizsviest knisli un aprīt kamieli])), pieredze-pieredzes trūkums (zoss un zoslēni); arī par naida, nepatikas attiecībām (suns un kaķis, suns un vilks). No otras puses, vairāki tēli izmantoti arī frazeoloģismos, kas runā par līdzībām (sloka un irbe (*aille de perdrix, cuisse de bécasse* [slokas spārns, irbes kāja, t. i., no katra tas labākais]), vērsis un auns (*bœuf saignant, mouton bêlant* [asiņojošs vērsis, blējošs auns]), vērsis un govys (*à la tannerie tous bœufs sont vaches, et à la boucherie toutes vaches sont bœufs* [miecētavā visi vērsi ir govys, un kautuvē visas govys ir vērsi]), zirgs un mūlis (*n'avoir ni cheval ni mule* [nebūt ne zirgam, ne mūlim, t. i., būt nabagam])), ģimenes locekļu attiecībām (vista un gailis, govys un teļš), vienlīdz nozīmīgām briesmām (suns un kuце, vilks un suns), arī viena veida lietām, no kurām viena ir mazāk vērtīga (vista un zoss (*poule de voisin paraît oie* [kaimiņa vista izskatās pēc zoss])).

Trīs tēli rada gleznu, kurā atainotas vairāku veidu savstarpējās attiecības, piemēram, sargājama-sargātājs-ienaidnieks (*pendant que les chiens s'entre-grondent le loup dévore la brebis* [kamēr suņi rejas, vilks aprij aitu]), vai arī tie visi piederīgi kādam vispārīgākam koptēlam (piem., sivēns, teļš un govys, kuru tēli pārņemti no Lafontēna fabulas un kuri kopā ir pārticības, nākotnes vēlmju simbols (*adieu veau, vache, cochon, couvée* [ardievu, teļš, govys, cūka, perējums])). Aplūkotajos latviešu frazeoloģismos trīs dzīvnieku gleznas nav sastopamas.

Reizēm pretstati tiek radīti nevis ar dažādu dzīvnieku tēliem, bet ar viena un tā paša dzīvnieka tēlu, kam piešķirtas atšķirīgas īpašības un kas tādējādi kļūst par pretstatiem (septiņas treknas un septiņas vājas govys). Viens un tas pats tēls atkārtoti izmantots arī frazeoloģismos, kas runā par kādu indivīdu grupu ar līdzīgām iezīmēm (piem., vārnas (*vârna vârnaî acî neknâbs*)).

Paralēli dzīvnieku tēliem frazeoloģismos sastopamas daudz dažādas citas reālijas. Bieži vien tās saistītas ar attiecīgo dzīvnieku – tā izskatu, dzīves vidi (*nîd d'aigle* [ērgļa ligzda]), bet dažkārt tā ir kāda ar dzīvnieku nebūt nesaistīta reālija (*sirop de grenouilles* [varžu sīrups]).

Frazeoloģismos cilvēku uzvedība, īpašības un izskats pielīdzināts kāda dzīvnieka uzvedībai, īpašībām, izskatam. Pielīdzinājuma pamatā ir novērojumi par dzīvniekiem, to dabu. Tā, piemēram, ēzelis, kas iemantojis stūrgalvīga, spītīga dzīvnieka slavu, parādās frazeoloģismos, kas vēsta par cilvēku muļķību, ietiepību, bailīgās un pakļāvīgās aitas tēls izmantots naivu cilvēku, cilvēku bez analītiskām spējām raksturošanai. Mēdz būt arī tādi frazeoloģismi, kuros izmantotais tēls grūti saistāms ar frazeoloģisma nozīmi (piem., *fier comme un pou* [lepns kā uts]), bet šādu frazeoloģismu nozīmes motivācija, iespējams, zudusi vēsturisku frazeoloģisma izmaiņu rezultātā, kā vārda grafiskā attēla satura zudums vai maiņa (minētajā piemērā minētais *pou* kādreiz dialektā nozīmējis ‘gailis’, nevis ‘uts’) u. c.

Kopumā jāsecina, ka frazeoloģismos izmantoti ļoti dažādi tēli, gan vispārīgāki, gan konkrētāki (turklāt frazeoloģismi ar konkrētākiem tēliem mēdz būt sinonīmi frazeoloģismiem ar vispārīgākiem tēliem). Vairāk frazeoloģismu ir ar attiecīgajai kultūrai labi pazīstamiem dzīvnieku tēliem, kas abām kultūrām diezgan līdzīgi; eksotiskāki tēli izmantoti daudz mazāk, tie visticamāk aizgūti. Bieži vien dzīvniekiem piedēvētās īpašības ir līdzīgas abās kultūrās, tomēr pastāv arī atšķirības, piemēram, franču valodas frazeoloģismos govs tēls izmantots par raksturojošu apzīmētāju ar nozīmi “spēcīgs, ļauns, nepatīkams, riebīgs”; latviešu valodā govs tēlam nav tik spēcīgas negatīvas konotācijas.

3.1.2. Frazeoloģismu tematika un motivācija

Salīdzinātie frazeoloģismi attiecas uz dažādām tēmām. Visvairāk tādu, kas vēsta par cilvēku, par tā izskatu, rakstura īpašībām, turklāt biežāk sliktajām nekā labajām. Kopumā tematiski frazeoloģismus var relatīvi iedalīt šādās grupās:

- 1) frazeoloģismi, kas raksturo cilvēku:
 - a) iedabu, paradumus, rakstura iezīmes;
 - b) izskatu;
 - c) emociju izpausmes un emocionālo stāvokli;
 - d) savstarpējās attiecības;
- 2) frazeoloģismi, kas saistīti ar cilvēka dzīves norisēm:
 - a) mantisko stāvokli, mantu, naudu;
 - b) cilvēka darbību un ikdienas norisēm;
- 3) interjektīvi frazeoloģismi;
- 4) frazeoloģismi, kas raksturo kādu procesu, priekšmetu vai parādību (darbības intensitāti, ārējās pazīmes, pauž attieksmi pret tiem);
- 5) frazeoloģismi, kas apzīmē kādu priekšmetu vai parādību;

6) citi frazeoloģismi (par iepriekš neaplūkotām tēmām).

Atsevišķi var izšķirt frazeoloģismus, kas nosauc vienai vai otrai kultūrai raksturīgas reālijas. Šis tematiskais sadalījums nav absolūts, un viens frazeoloģisms var piederēt vairākām kategorijām vai tikt subjektīvi iekļauts vienā vai otrā kategorijā.

Cilvēka raksturojums

Rakstura īpašības

Ļoti daudz frazeoloģismu – aptuveni ceturtdaļa – vēsta par cilvēka raksturu, rakstura īpašībām. Frazeoloģismos aprakstītas dažādas cilvēka rakstura īpašības, turklāt vairums šāda veida frazeoloģismu attiecas uz negatīvām īpašībām.

Frazeoloģismos, kas vēsta par muļķību un neapdomību, ierasts un bieži izmantots muļķa tēls ir ēzelis, tomēr franču valodas salīdzinājumos (“Dumjš kā...”) izmantoti arī tādi tēli kā zoss, tītars, varde, teļš, kūpināta siļķe, pat degunradzis un tauriņš. Latviešu valodas frazeoloģismos izmantoti tradicionālāki tēli – aita, auns, vista. Par muļķības, neapdomības tēmu vēsta ne vien frazeoloģismi, kuros cilvēks salīdzināts ar kādu dzīvnieku, bet arī tādi, kuros aprakstīta neapdomīga, nesaprātīga rīcība, piemēram, suņa nodīrāšana tā ādas dēļ (proti, atsacīšanās no kaut kā nozīmīgāka sīkumu dēļ) vai zirga jūgšana aiz ratiem.

Ēzelis, ēzeliene un tiem radniecīgais mūlis ir arī populārākie tēli frazeoloģismos par spītību un ietiepību. Dažos izteicienos gan parādās arī citi tēli – zirgs, franču valodā arī vērsis, bet latviešu valodā auns un āzis. Vairumā gadījumu frazeoloģismos izmantots salīdzinājums, bet arī konstrukcijas ar vārda *tête* [galva] ģenitīvu apzīmētāja nozīmē (*tête de mule/âne/bœuf/bourrique/mulet*).

Daļēji par gudrību un muļķību vēsta frazeoloģismi, kuros skarta piesardzības, apdomības, tālredzības tēma. Lielākā daļa šīs frazeoloģismu grupas ir sakāmvārdi, piemēram, *un bon renard ne mange point les poules de son voisin* [laba lapsa neēd sava kaimiņa vistas], *souris qui n'a qu'un trou est bientôt prise* [peli, kam ir tikai viens caurums, drīz vien noķer] vai *nepārdod ādu, kad lācis vēl mežā*. Tāpat sastopami frazeoloģismi par neapdomības sekām: *nu runā ar zirgu, kad vīrs grāvī; baro nu suni, kad vilks jau lopos*.

Līdzīga tēma ir vieglprātība, izklaidība, neapdomība. Tādu gan ir pavisam nedaudz, un tajos izmantoti dažādi tēli – putns, kaņepītis, maijvabole, aita, kumeļš.

Aptuveni tikpat daudz frazeoloģismu kā par muļķību ir arī par čaklumu un slinkumu. Cilvēki salīdzināti ar slinkiem (franču valodā – ķirzaka, gliemis, arī zīdtārps, pantera; latviešu valodā – cūka, gov, varde pavasarī) vai čakliem dzīvniekiem (skudra, bite). Smaga darba darītāji, arī tādi, kas strādā daudz, salīdzināti ar lauku smago darbu darītājiem – zirgu, vērsi. Abās valodās frazeoloģismi, kas pamāca, ka bez darba pie laba rezultāta tikt nevar, piemēram,

vista, kas kasa, atron graudu vai petit à petit l'oiseau fait son nid [mazpamazām putns taisa savu ligzdu]. Tāpat pārmetumi veltīti slinķiem, kas cer visu iegūt bez pūliņiem jeb *gaida, ka cepti cīruļi no debesīm kritīs*, vai tādiem, kas vada dienas slinkojot jeb *ķer mušas, skaita zvirbuļus*.

Frazeoloģismos skarta arī drosmes un bailīguma, glēvulības tēma. Tajos cilvēki salīdzināti ar bailīgiem (zaķis, trusis, cālis, vista, jērs, stirna) un glēviem (ēzelis) vai drosmīgiem (lauva, lācis, kara zirgs) dzīvniekiem. Aprakstīta arī bēgšana, izvairīšanās no briesmām, nepatīkamām situācijām (*pazūd kā gailis kaņepēs; se déguiser en cerf* [maskēties par briedi]).

Daļa frazeoloģismu vēsta par lepnību, lielību. Šādos frazeoloģismos biežāk izmantoti putnu tēli – gailis, tītars, pāvs, franču valodā arī sīlis, bet latviešu valodā ceplītis. Dažviet gan par lielībnieku uzskatīts arī krupis, ēzelis, cūka u. c.

Tāpat frazeoloģismi raksturo arī ļaunus, cietsirdīgus cilvēkus. Šie frazeoloģismi pārsvarā īsi, daļa līdzinās apvainojumiem, tajos dzīvnieks apzīmēts ar apzīmētāju, kam negatīva nozīme (*mauvaise bête* [sliktais zvērs], *méchante teigne* [ļauņa kode]). Daļa frazeoloģismu veidoti ar dzīvnieka nosaukumu ģenitīvā (franču valodā attiecīgi ar prievārdu “de”) un cita objekta apzīmējumu (piem., *odžu dzimums; cœur de vipère* (odzes sirds)). Tajos izmantoti dažādi dzīvnieki – odze, suns, zvērs, tīģeris u. c. Tāda uzbūve raksturīga arī frazeoloģismiem par rupjiem, padumjiem cilvēkiem (*méchante bête* [nejauks zvērs], *cheval de carrosse* [karietes zirgs]), kā arī apvainojumiem, ar kuriem persona pauž negatīvu attieksmi pret kādu citu (*utu vanags, vieux crabe* [vecais krabis], *fesse d'huître* [austeres pakaļa]).

Pētītajā materiālā sastopama arī viltības tēma. Latviešu valodā gan tādu frazeoloģismu tikai pāris, un tajos salīdzinājuma veidā izmantots tradicionālais lapsas tēls, arī čūskas tēls. Arī franču valodā lapsas tēls ir visvairāk minētais, tomēr viltņieki salīdzināti arī ar pērtiķi. Salīdzinājuma konstrukcijas šīs tēmas frazeoloģismos izmantotas maz. Vairāk izmantoti vārdu savienojumi, kuros dzīvnieka nosaukumam piekārtots raksturojošs apzīmējums (*fine mouche* [īsta muša]), arī konstrukcijas ar “de”, nereti predikatīvi frazeoloģismi (*la bête est dans nos filets* [zvērs ir mūsu tīklos], *le renard cache sa queue* [lapsa slēpj savu asti]). Daži frazeoloģismi vēsta par kāda ievilināšanu kaut kur, kādas informācijas izvilināšanu (*tirer les vers du nez à quelqu'un* [izvilkt kādam tārpus no deguna], *tendre le sac aux bécasces* [izstiept maisu slokām]).

Līdztekus viltības tēmai jārunā arī par melīgumu, melošanu, muļķošanu. Pie šīs tēmas gan pieder vairāk tādu frazeoloģismu, kas raksturo pašu melošanas, muļķošanas darbību, piemēram, nepatiesības teikšanu (*izmelot aklu zirgu no meža laukā*), apmuļķošanu (*spēlēt visticināmas*), šaubu sēšanu (*mettre la puce à l'oreille* [ielikt blusu ausī]). Citi frazeoloģismi

attiecas tieši uz pašiem meliem, nepatiesību, tie bieži vien spilgti, ar nereāliem tēliem (*des boniments à la graisse d'oe* [blēņas zoss (bet arī eža, koka zirgu, kūpinātas siļķes) taukos], *tur jau sunim jāsmejas, lièvre cornu* [ragains zaķis]), tomēr ir arī tādi, kas apzīmē pašu melotāju, muļkotāju (*endormeur de serpents* [čūsku iemidzinātājs], *il a du crédit comme un chien à la boucherie* [viņam var ticēt tāpat kā sunim kautuvē]), cilvēkus, kas izliekas par citādiem, nekā ir patiesībā (*vilks jēra ādā, tirer à la bécassine* [šaut uz purva sloku – izlikties par vājāku spēlētāju, lai vājāks pretinieks piekristu spēlēt]). Šajos frazeoloģismos salīdzinājuma konstrukciju tikpat kā nav, vairāk konstrukciju ar “de”, arī predikatīvu frazeoloģismu.

Ar melu un nepatiesības tēmu saistāma arī ilūzijas, nerasniedzamības tēma. Lielākajā daļā frazeoloģismu izmantots putna tēls (putns, strazds) ar kādu realitātei neatbilstošu apzīmējumu (rets, zils, balts, uguns, piem., *baltais zvirbulis*), bet sastopams arī auna (*un mouton à cinq pattes* [auns ar piecām kājām]), pērtiķa tēls (*singe vert* [zaļais pērtiķis]). Pāris frazeoloģismu attiecas uz nereāliem hipotētiskiem gadījumiem (*si vous faites cela, je vous donnerai un merle blanc* [ja jūs to izdarīsiet, es jums iedošu balto zvirbuli], *si la mer bouillait, il y aurait bien des poissons de cuits* [ja jūra vārītos, būtu daudz vārītu zivju]).

Frazeoloģismi veltīti arī miermīlīgiem, padevīgiem cilvēkiem, tie salīdzināti ar jēru, dūju, ar cilvēkiem, kas *pat mušai nenodarītu pāri*. No otras puses, miermīlīgums un lēnprātība vērtēti arī negatīvā gaismā, proti, sniegta atziņa, ka pārāk tādiem cilvēkiem ātri vien uzrodas kaitnieki: *neizliecies par aitu – vilks apēdīs*. Miermīlīgums nereti saistīts arī ar naivumu. Arī šajos frazeoloģismos izmantots jēra, aitas tēls, bet arī citi tēli (zoss, gulbis, auns).

Tāpat frazeoloģismi apraksta arī spēju pielāgoties, iztikt ar to, kas ir. Šajos frazeoloģismos pausta atziņa, ka jāpielāgojas apkārtējo paradumiem (*il faut hurler avec les loups* [jākau kopā ar vilkiem]), jāiztiek ar to, kas ir (*faute de grives, on mange des merles* [ja nav strazdu, ēdam melnos strazdus]; *ka nav – nav kazai piena, slauks āzi*). Šie frazeoloģismi veidoti teikuma veidā, liela daļa ir sakāmvārdi.

Daļa frazeoloģismu runā par pieredzi – tajos gan raksturoti pieredzējuši cilvēki (*vecs buks; rūdīts vilks*), gan aprakstītas pieredzes gūšanas situācijas (*pirmie kucēni jāslicina, chat échaudé craint l'eau froide* [applaucējies kaķis bīstas auksta ūdens]), novērtēta pieredze (*vieux bœuf fait sillon droit* [vecs vērsis taisa taisnu vagu], *trop vieux poisson ne mord pas à l'appât* [pārāk veca zivs uz ēsmas neķeras]), dots padoms, ka pieredzējuši cilvēki nav jā māca (*nemāci vis kaķi peles ķert, on n'apprend pas à un vieux singe à faire des grimaces* [vecam pērtiķim nemāca ķēmoties]), vai arī aprakstīti novērojumi par to, kā nepieredzējuši, jauni cilvēki māca vecākus un pieredzējušus (*vai nu ola vistu dēt mācīs, les oisons mènent paître*

les oies [zoslēni ved zosis ganīties]). Daļa frazeoloģismu ir par pieredzes trūkumu (*[saprot] kā cūka no saules, montrer à [qn] son bec jaune* [parādīt kādam, ka viņam ir dzeltens knābis (t. i., parādīt, ka viņš ir nepieredzējis, zaļknābis)]). Likumsakarīgi, ka pieredze saistīta ar vecumu, bet tās trūkums – ar jaunību (vecs vilks/pērtiķis; jauns vilks/zirgs).

Pārdesmit frazeoloģismu skar tādu īpašību kā pļāpīgums vai kautrība, mazrunīgums. Vairums frazeoloģismu veidoti salīdzinājumu veidā, kur pļāpas salīdzināti ar žagatām, strazdiem, vistām un citiem runīgiem putniem, bet lieli klusētāji ar zivi, karpu vai pelīti. Par īpaši mutīgiem un runāīgiem cilvēkiem saka, ka tiem ir *mute, ka ar deviņiem zirgiem neaizskries priekšā*. Daži frazeoloģismi attiecas uz tukšu pļāpāšanu, laika šķiešanu pļāpājot.

Maz frazeoloģismu par skopuma tēmu. Daļā no tiem skopums atainots kā gaļas nodošana saviem līdzgaitniekiem – suņiem vai kaķiem, citi frazeoloģismi runā par makā esošiem ežiem un jūras ežiem, kas neļauj no tā izvilkt pārāk daudz naudas, vai arī par skopuļiem, kas mantu neizmanto paši, bet arī citiem neatvēl (*kā suns uz siena kaudzes vai le chien du jardinier* [dārznieka suns]).

Vēl mazāk frazeoloģismu par alkatību, negausību, tomēr tajos ļoti spilgtas gleznas, piemēram, *il écorcherait un pou pour avoir sa peau* – viņš ir gatavs nodīrāt pat uti, lai tiktu pie tās ādas – vai arī *il avalerait la mer et les poissons* – viņš aprītu jūru ar visām zivīm. Latviešu valodā frazeoloģismos uzsvērtā ne tik daudz alkatība kā mantkārība, iedzīvošanās uz citu rēķina: *kā kraukļi ap maitu; gaida kā vārna uz vāju sivēnu*.

Neliela daļa frazeoloģismu attiecas uz skaudību; franču valodā vairāk runāts par to, ka sveša manta vienmēr liekas labāka par savējo (*poule de voisin paraît oie* [kaimiņa vista izskatās pēc zoss]) vai par kādas lietas nopelšanu tikai tādēļ, ka to nevar iegūt (*autant en dit le renard des mûres* [tā lapsa saka par kazenēm]).

Neliela daļa frazeoloģismu veltīta lišķības, pielīšanas tēmai. Tajās izmantotas motivētas gleznas, kurās diezgan viegli saskatāms izvēlētā tēla pamatojums, piemēram, *dziedāt lakstīgalas mēlē* (saldi, lišķīgi runāt), *kaķa daba* (pieglaimīgs raksturs) vai *chien couchant* [guļošs suns] (pieglaimīgi, pazemīgi *lien uz vēdera*).

Nedaudzi frazeoloģismi attiecas uz vienaldzīgiem vai emocionāli grūti satricināmiem cilvēkiem, kuriem sacītais ir *kā pīlei ūdens* vai kuri ir *vienaldzīgi kā karpas* vai *auksti kā zivis*, vai kuri par kaut ko uztraucas tāpat, kā *zivs uztraucas par ābolu*. Latviešu valodā vienaldzīgu cilvēku raksturošanai izmantoti īsi divu vārdu savienojumi, piemēram, *zivs asinis, ziloņa āda*.

Franču valodā neliela daļa frazeoloģismu attiecināta uz sīkumainību, turklāt visos frazeoloģismos izmantoti arī atbilstīgi sīku kukaiņu (uts, blusa, muša) tēli.

Pavisam nedaudzi franču valodas frazeoloģismi runā par būsānu ne savā ādā, par nedaudz jukušiem cilvēkiem. Vairums frazeoloģismu balstīti uz gleznas, kurā kāds dzīvnieks

ieperinājies galvā (arī bēniņos, ķirbī, smadzenēs u. c.), piemēram, zirneklis, sikspārņi, maijvabole, bezdelīga.

Ap trīsdesmit frazeoloģismu pauž atziņu, ka tikumi, ieradumi, rakstura īpašības nemainās (*baro vilku, kā gribi, tomēr tas uz mežu skatās; on ne peut empêcher le chien d'aboyer ni le menteur de mentir* [nevar aizliegt sunim riet, ne melim melot]) vai ka trūkumus nevar noslēpt ar ārējām izmaiņām (*un mors doré ne rend pas un cheval meilleur* [zelta laužņi nepadara zirgu labāku]). Citi norāda, ka katram cilvēkam ir kāds trūkums (*le cochon qui sommeille* [cūka, kas snauž]; *katram sava uts*).

Frazeoloģismi vēsta arī par neveiksmīgiem ļaudīm (*nelaimes putns; être heureux comme un chien qui se casse le nez* [būt laimīgam kā sunim, kas sev salauž degunu]) vai veiksmīgiem cilvēkiem (*fil de poule blanche* [baltās vistas dēls]), bieži vien veiksminiekiem, kas gūst panākumus, paši nepieliekot īpašas pūles (*cūkas laime; kā aklai vistai grauds*).

Pētītajā materiālā skartas arī citas rakstura īpašības – palaidnīgums, neizlēmīgums, uzticamība, laipnība, kaprīzums u. c.

Izskats

Diezgan daudz frazeoloģismu (ap diviem simtiem) raksturo cilvēka izskatu, ķermeņa īpatnības (piemēram, smaržu, kustības).

Daļa pievēršas konkrētām ķermeņa daļām, piemēram, matiem, pirkstiem, acīm, degunam, kājām, bārdai utt. Vairāki frazeoloģismi apzīmē dažādus frizūras viedus, piemēram, *oreilles de chien* [suņa ausis] – taisni mati, kas nokarājas pāri ausīm, *frisé comme un mouton* [sprogains kā auns], vai plikpaurību (*aérodrome à mouches* [mušu lidlauks]). Daļa apraksta dažāda veida acis, skatienu (*acis kā raudai, cūkas acis – des yeux de cochon*). Citi raksturo ādas krāsu – piesarkušus cilvēkus (*sarkans kā vēzis*) vai ļoti bālus, arī sirmus ļaudis (*blanc comme un cygne* [balts kā gulbis]).

Citi frazeoloģismi raksturo cilvēka izskatu kopumā. Daudz tādu, kas apzīmē neglītus, nekārtīgus, netīrīgus cilvēkus (*laid comme une chenille* [neglīts kā kāpurs], *avoir l'air d'un oisillon tombé du nid* [izskatīties pēc putnēna, kas izkritis no ligzdas], *kā putnu biedēklis*), un tikai daži runā par ļaudīm, kas izskatās labi (piem., *stalts kā briedis*). Daļa vēsta arī par cilvēka (pārlietu) resnumu vai (slimīgu) tievumu, vairumam no tiem ir negatīva nokrāsa (*tievs kā diegs, maigre comme un chat de gouttière* [tievs kā rensteļu kaķis], *gros comme une vache* [resns kā gov]).

Vairāki frazeoloģismi raksturo nepatīkamu ķermeņa aromātu, sviedru smaku (*sentir la fauve* [ost pēc plēsēja], *smird kā sesks*), arī sliktu elpu (*tuer les mouches au vol* [nogalināt mušas lidojumā]).

Daļa frazeoloģismu raksturo cilvēku veiclumu, žiglumu vai neveiklību, lempīgumu. Likumsakarīgi, ka veiclums tiek saistīts ar maziem, ātriem dzīvnieciņiem, kā vāvere, ķirzaka, zebiekste, bet neveiklība ar lieliem dzīvniekiem, kā lācis, zilonis. Frazeoloģismos atspoguļojas novērojumi arī par citu dzīvnieku, piemēram, pērtiķa, lūša, arī zuša, līdakas u. c., izveicību, lokanību. Latviešu frazeoloģismos veiclums, kustību vieglums raksturots salīdzinājumos ar putniem – irbi, cielavu, bezdelīgu. Dažos frazeoloģismos raksturota neveikla darbība, darbs, kas nepadodas, piemēram, *mokās kā govs ar sakām* vai *y aller de cul et de tête comme une corneille qui abat les noix* [ņemties ar galvu un pakaļu kā vārna, kas sit riekstus] (domājams, alūzija uz galvas un astes cilāšanu pārmaiņus, ar knābi sitot kaut ko).

Emociju izpausmes, emocionālais stāvoklis

Liela daļa šādu frazeoloģismu attiecas uz dusmām. Dzīvnieku tēli ir dažādi. Latviešu valodā šādi frazeoloģismi veidoti kā salīdzinājumi, kur dusmīgs cilvēks salīdzināts ar nikniem, plēsīgiem dzīvniekiem – lauvu, lāci, ērgli, lūsi, arī lapseni, odzi – vai nosaukts par kādu dusmīgu dzīvnieku, piemēram, *dusmu pūci*. Franču valodas frazeoloģismos priekšroka dota lauku saimniecības dzīvniekiem – aintai, vērsim –, turklāt tie izmantoti īpatnējās gleznās – cilvēks ir dusmīgs, ja viņam ir, viņš ir paņēmis, apēdis kazu, vērsi, bites u. c. (*avoir son bœuf* [dabūt savu vērsi], *gober sa chèvre* [aprīt savu kazu]) vai arī uzkāpis uz savas ēzelienes (*monter sur sa bourrique*). Tikpat labi cilvēks var kļūt par kazu (*devenir chèvre*) vai tēlot saniknotu suni (*faire le chien enragé*).

Frazeoloģismi, kuros tēlota dzīvnieku apēšana, kuras rezultātā cilvēks iegūst attiecīgā dzīvnieka īpašības, raksturo ne vien dusmas, bet arī citas emociju izpausmes, piemēram, enerģiskumu (*il a mangé du cheval* [viņš ir apēdis zirgu]), arī drosmi (*avoir bouffé du lion* [būt apēdušam lauvu]). Latviešu valodā līdzīgs frazeoloģisms par drosmi – *saēdies drosmi*.

Daļa frazeoloģismu vēsta par prieku vai bēdām. Šajos frazeoloģismos daudz izmantoti salīdzinājumi, kur priecīgie franču valodas frazeoloģismos salīdzināti ar utīm, putniem, tauriņiem, bet bēdīgie ar zvēriem, pūcēm, suņiem (kas slīcinās). Latviešu valodā šīs tēmas frazeoloģismi attiecas vairāk uz fiziskām prieka vai bēdu izpausmēm, t. i., smiešanos vai raudāšanu (šādi frazeoloģismi sastopami arī franču valodā). Abās valodās raudātāji salīdzināti ar liellopiem – *pleurer comme une vache* [raud kā govs] vai *īd kā teļš*. Lieli smējēji franču valodā salīdzināti ar vali, bet latviešu valodā – ar zirgu vai ķēvi.

Citi frazeoloģismi apraksta verbālu protestu pret kaut ko, proti kliegšanu. Šajos frazeoloģismos lielākoties izmantoti salīdzinājumi – ar ēzeli, pāvu, sesku, teļu, vērsi, arī ar sivēnu, ko kauj. Vēl citi apraksta pašsajūtu, emocionālo stāvokli vispārīgi (*kā zivs ūdenī; être comme un poisson hors de l'eau* [būt kā zivij ārpus ūdens]).

Frazeoloģismos aprakstītas arī citas emociju izpausmes – pārsteigums, samulsums (*kā auns pie jauniem vārtiem*), satraukums, nemiers (*avoir des œufs de fourmis sous les pieds* [būt skudru oliņām zem pēdām]), kauns (*kā nopērts suns*), vienkārši slikta oma (*humeur de chien* [suņa oma]) u. c.

Cilvēku savstarpējās attiecības

Diezgan daudz frazeoloģismu stāsta par cilvēku savstarpējām attiecībām gan ģimenē, gan plašāk sabiedrībā.

Daļa frazeoloģismu apraksta nesaticīgas attiecības, strīdus, kašķus, arī ienaidu. Populārs tēls ir suns, tas izmantots gan kopā ar tā ierastā pretinieka – kaķa – tēlu (*dzīvo kā suns ar kaķi*), gan arī atsevišķi (*rejas kā suņi*), bet izmantoti arī citi tēli, kā lapsene, krabis, vilks. Minētas arī atziņas, ka miris ienaidnieks kaitēt vairs nevar (*morte la bête, mort le venin* [miris zvērs, mirusi arī inde]), bet dzīvs ienaidnieks var kaitēt, lai arī cik nekaitīgs izskatītos (*il n'y a si petit chat qui n'égratigne* [pat vismazākais kaķītis skrāpējas]). Suns minēts arī frazeoloģismos par ienaidam tuvu tēmu – atreibību (*garder à quelqu'un un chien de sa chienne* [pataupīt kādam savas kuces suni]).

Suņa tēls (franču valodā īpaši pūdeļa tēls) izmantots arī frazeoloģismos, kas runā par pretēju tēmu – draudzību (vai tās izjukšanu – *divi suņi pie kaula nepaliek draugi*), arī uzticīgu sekošanu kādam (*suivre [quelqu'un] comme une caniche* [seko [kādam] kā pūdelis]), arī par spēju izpatikt visiem, rast kompromisu (*fréquenter le chien et le chat* [apciemot gan suni, gan kaķi], *darīt tā, lai vilks paēdis un kaza dzīva*).

Daļa frazeoloģismu vēsta arī par situācijām, kur pret vienu personu nostājas visi pārējie, kur viena persona paliek muļķa, grēkāja lomā (*bouc émissaire* [āzis emisārs – grēkāzis], *brebis galeuse* [kraupjaina aita – nevēlama persona]) vai tiek izmantota (*vache à lait* [slaucama gov], *se servir de la patte du chat pour tirer les marrons du feu* [ar kaķa ķepu vilkt no ugunsкура laukā kastaņus], *piezīdies kā ērce*).

Frazeoloģismos runāts arī par spēcīgas, ievērojamas personas un ierindas pilsoņu attiecībām (*quand le loup est pris, tous les chiens lui lardent les fesses* [kad vilks ir noķerts, visi suņi tam dod pa pakaļu – kad spēcīga persona zaudē savu statusu, tad tie, kas no viņas baidījušies, nu metas tai virsū]; *la lune est à l'abri des loups* [mēness ir pasargāts no vilkiem], *suņi rej, bet karavāna iet tālāk*). Tāpat frazeoloģismos aprakstītas arī bagāto un nabago attiecības (*kas mazam zirdziņam dos pie augstām redelēm ēst; neturi kungu par brāli, nedz vilku par aitu; où la guêpe a passé le moucheron demeure* [kur lapsene tikusi cauri, knislis paliek – vājiem un nabagiem neizdodas atdarināt stipros un bagātos]).

Tāpat skarta tēma par to, ka līdzīgie turas kopā (*les oiseaux de même plumage s'assemblent sur même rivage* [putni ar vienādām spalvām pulcējas vienā krastā]), un par to, ka kopā var paveikt vairāk nekā atsevišķi (*pulkā i lāci veiksi*).

Kopības tēmai pretēja vientulības, atšķirtības tēma. Frazeoloģismos aprakstīti nesabiedriski, īgni, vientuļi ļaudis (*faire le hibou* [izlikties par ūpi], *dzīvo kā āpsis alā*).

Daļa frazeoloģismu attiecas uz vecākiem un bērniem, lielākoties tajos pausta atziņa, ka bērni ir līdzīgi vecākiem (*les chiens ne font pas de chats* [no suņiem nerodas kaķi]; *kāds putns perēts, tāds šķīlies*). Skartas arī vīra un sievas attiecības (*ce n'est pas à la poule à chanter devant le coq* [neba vistai jādzied gaiļa priekšā], *balta ķēve jāmazgā, skaista sieva jāšargā*).

Franču valodā diezgan daudz šīs tēmas frazeoloģismu attiecas uz mīlestības, kaislību tēmu. Ir frazeoloģismi, kas vēsta par nenoturīgiem mīlas sakariem (*il aimerait une chèvre coiffée* [viņš mīlētu pat frizētu kazu], *vivre comme un chien* [dzīvot kā sunim – dzīvot izvirtīgu dzīvi]), arī par nepiesātināmiem mīlētājiem, vieglas uzvedības cilvēkiem (*chaud lapin* [silts trusis – meitu ģēģeris], *caille coiffée* [frizēta paipala – vieglas uzvedības sievietē]). Atsevišķi frazeoloģismi attiecas tieši uz dzimumaktu (*faire la bête à deux dos* [taisīt dzīvnieku ar divām mugurām], *laisser aller le chat au fromage* [ļaut kaķim iet pie siera]), arī uz tādām tēmām kā greizsirdība, mīlestības spēks, iemīlēšanās, mīlestības sāpes, neiespējama mīlestība u. c. Latviešu valodā tikai pāris frazeoloģismu par šo tēmu – *salona lauva* (donžuāns, elegants vīrietis), *puisis kā ozols – meitas kā bites lido apkārt*.

Pētītajā materiālā rodami arī padomi par to, kā būtu jāizturas pret konkrētiem cilvēkiem – ļauniem cilvēkiem, sievietēm. Kopumā atzīts, ka pret visiem jāizturas tā, kā tie pelnījuši (*à mauvais rat faut mauvais chat* [sliktai žurkai vajag sliktu kaķi]), nav jāžēlo viduvējības, nespējīgie (*pas de pitié pour les canards boiteux!* [nekādas žēlastības klibajām pīlēm!]), bet pret sieviešu kaprīzēm, dzēlībām jāizturas ar iecietību (*coup de pied de jument ne fait point de mal au cheval* [ķēves spēriens zirgam nekaitē]). Pausts arī pretējs viedoklis, ka ļaunumu var pārspēt ar laipnību, mīļumu (*il faut avoir mauvaise bête par douceur* [slikts zvērs jāpārspēj ar maigumu]).

Diezgan daudz frazeoloģismu raksturo gadījumus, kad kādam tiek nodarīta fiziska vai emocionāla pārestība. Frazeoloģismos, kas vēsta par fizisku vardarbību, nereti aprakstīta sišana, tās spēcīguma pakāpe (*un coup à assomer un bœuf* [sitiens, kas var apdullināt vērsi], *battre quelqu'un comme un chien* [sist kādu kā suni]), pat nāvējoša pārestība (*nosist kā vardi, abattre comme un chien* [nosist kā suni]), kā arī citi fiziski nodarījumi (*faire les yeux de harengs* [uztaisīt siļķes acis – izdurt, izsist kādam acis], *vider comme un lapin* [iztukšot kā trusi – izlaist kādam iekšas]). Dažos frazeoloģismos (franču valodā) minēta sodīšana citiem par biedu (*on frappe sur le sac, pour que l'âne le sente* [dauza maisu, lai ēzelis to justu]).

Citi frazeoloģismi vairāk pievēršas emocionālām pārestībām, piemēram, aizskaršanai ar vārdiem, apvainošanai (*être mangé des mouches* [tikot mušu apēstam], *dzeļ kā bite*), vai arī vispārīgi sliktai attieksmei (*turēt suņa kārtā, être vache avec quelqu'un* [būt govij pret kādu – pret kādu slikti izturēties]). Vairums šīs tēmas frazeoloģismu ir verbāli.

Cilvēka dzīves norises

Mantiskais stāvoklis, manta, nauda

Jau iepriekš pieminētā tēma – bagāto un nabago attiecības – saistīta ar frazeoloģismiem, kas attiecas uz mantisko stāvokli, naudu, bagātību, nabadzību.

Daļa frazeoloģismu apraksta nabadzību, trūcīgus cilvēkus (*pliks kā baznīcas žurka, n'avoir ni cheval ni mule* [viņam nepieder ne zirgs, ne mūlis]), mazāk – pārticīgus ļaudis (*mettre la poule au pot* [likt vistu katlā – dzīvot pārticībā]). Ar pēdējiem minētajiem frazeoloģismiem varētu saistīt arī tādus, kas vispārīgi apraksta dzīves apstākļus (*vivre comme un coq en pâte* [dzīvot kā gailim mīklā], *dzīvo kā lapsa apakš ecēšas; dzīvo kā peles ausī*).

Daži frazeoloģismi apraksta mantiskā stāvokļa uzlabošanos vai pasliktināšanos (*remonter sur la bête* [atkal uzkāpt uz dzīvnieka], *tomber dans le bœuf* [iekrīst vērsī]).

Citi runā par izšķērdību, nelietderīgu līdzekļu tērēšanu (*jeter son lard aux chiens* [sviest speķi suņiem]), pievēršas iztērēto līdzekļu neatbilstībai ieguvumam (*c'est un cheval à l'écurie* [tas ir bīskapa zirgs, t. i., tas rada lielus izdevumus, bet mazus ieguvumus], *éléphant blanc* [baltais zilonis – dārgs projekts ar apšaubāmiem rezultātiem]), arī neatbilstošai algai par padarīto darbu (*dabūt suņa algu*).

Pāris desmitu franču valodas frazeoloģismu runā par zagšanas, krāpšanas tēmu. Daži apzīmē zagļus (*rat d'hôtel* [viesnīcu žurka – viesnīcu zaglis]), citi apraksta pašu zagšanu (*faire la souris* [izlikties par peli – apzagt kabatas], *plumer la poule* [noplūkt vistu]), vēl citi – krāpšanu, citu uzticības izmantošanu (*manger la grenouille* [apēst vardi – iztērēt svešu naudu], *vendre la poule au renard* [pārdot vistu lapsai]). Latviešu valodā tikai pāris frazeoloģismu par šo tēmu – *zaglīgs kā žagata* un *suns zina, ko ēdis; vilks zina, ko darījis*.

Frazeoloģismos runāts arī par tādām tēmām kā parāds, zagšana, svešu līdzekļu tērēšana, aprakstīts naudas apmērs (*zirga nauda; cāļa nauda*), izmantoti arī Bībeles motīvi (*zelta teļš, les sept vaches grasses et les sept vaches maigres* [septiņas treknās govīs un septiņas vājās govīs]). Frazeoloģismos izmantoto tēlu klāsts ir diezgan plašs, arī to konstrukcijas dažādas.

Cilvēka darbība un ikdienas dzīve

Daļa frazeoloģismu vērsta uz nozīmīgiem cilvēka dzīves notikumiem – dzīvību, nāvi, arī nonākšanu grūtībās. Par dzīvības un nāves tēmu rodami ap divdesmit frazeoloģismu. Ir

tādi frazeoloģismi, kas runā tieši par dzimšanas vai miršanas brīdi (*stārķis atnes; mourir comme des mouches* [mirt kā mušām], *enterrer comme un chien* [aprakt kā suni]). Citi apraksta dzīvotgribu, izturību (*sīksta dzīvība kā kaķim; coller à la vie comme on colle à un cheval* [turēties pie dzīves, kā turas zirgā]). Vēl citi sniedz atziņu, ka visi ir mirstīgi, ka nāve nešķiro bagātajos un nabagajos (*le roi, l'âne et moi nous mourrons* [karalis, ēzelis un es – mēs visi mirsim], *muižnieks brauc ar sešiem zirgiem, nabags iet ar diviem spieķiem, bet pie kapa panāk to*). Visbeidzot, daži apzīmē mirušo valstību, kapsētu (*kukaiņu ciems; le royaume des taupes* [kurmju karaļvalsts]).

Aptuveni četras reizes vairāk frazeoloģismu vēsta par grūtām situācijām, sarežģījumiem. Vairums ir tādu frazeoloģismu, kas apraksta atrašanos ļoti grūtā, pat bezizejas situācijā, apdraudējumā (*tenir le loup par les oreilles* [turēt vilku aiz ausīm], *d'un côté le loup nous menace, de l'autre le chien* [no vienas puses mūs apdraud vilks, no otras – suns], *neglābsies ne peles alā*) vai nonākšanu grūtībās (*se jeter dans la gueule du loup* [mesties vilkam rīklē], *ieskrēja kā teteris dūkstīs; no vilka mūk, uz lāci krīt*). Otrkārt, ir aprakstītas situācijas, kad rodas kādi šķēršļi ceļā uz mērķi (*zaķis pārskrien pār ceļu; kaķis aizvilcis balķi ceļam priekšā; il y a un lézard* [tur ir ķirzaka – tur kaut kas slēpjas, tur ir sarežģījumi]). Skarti arī citi jautājumi – vēlme paciest grūtības, ņemot vērā paredzamos ieguvumus vai citus apstākļus, atziņa, ka grūtības vispirms skar tos, kam dzīve jau tā ir grūta u. c.

Vairāk frazeoloģismu apraksta dažādas ikdienišķas vai mazāk ikdienišķas cilvēka darbības, ikdienas dzīves norises. Viena no populārākajām ikdienas norisēm, kas aprakstīta frazeoloģismos, ir saistīta ar cilvēka baudām – ēšanu un dzeršanu. Pirmkārt, dažādi aprakstīti iereibuši, piedzērušies cilvēki, kas nereti salīdzināti ar kādiem dzīvniekiem; šādos frazeoloģismos izmantoto dzīvnieku klāsts ir diezgan plašs – franču valodā ēzelis, ēzeliene, austere, sivēns, strazds, cūka, ērce, govys, latviešu valodā dēle, ods, cūka, tie parasti lietoti salīdzinājuma veida konstrukcijās. Citos frazeoloģismos dzēruma pakāpe, reibums raksturots ar verbālām, predikatīvām konstrukcijām (piem., *būt dundurā; suns laiza ģīmi; avoir le nez de chien* [būt suņa degunam]; *voir voler des éléphants roses* [redzēt lidojam rozā ziloņus]). Ļoti krāsaini aprakstīta arī pati dzeršanas darbība (*charmer les puces* [apburt blusas], *tuer le ver* [nogalināt tārpu]). Latviešu valodā dažos frazeoloģismos aprakstīti cilvēki, kas ātri apreibst, tajos izmantots gaiļa, cāļa, mušas tēls (*apreibst kā muša*). Daži frazeoloģismi apzīmē pašu dzērienu, kuram kāda īpatnība, parasti negatīva (*vin qui fait danser les chèvres* [vīns, kas liek kazām dancot – ļoti skābs vīns], *zirgu šņabis* [sliktas kvalitātes degvīns]), vai arī kādu konkrētu dzērienu (*lait de chameau* [kamieļa piens – anīsa sula], *nez de chien* [suņa deguns – alus un degvīna maisījums], *sirop de grenouilles* [varžu sīrups – ūdens]).

Aptuveni divreiz vairāk frazeoloģismu veltīti ēšanas tēmai. Daļa ir tādu, kas apraksta pašu ēdienu, piemēram, tā kvalitāti (*bouillie pour les chats* [virums kaķiem – pašķidra putra, strebjamais], *zils kā noplūkta vārna* [putra, kam pieliet maz piena], *kā lācim zemeņu oga*). Franču valodā arī tādi frazeoloģismi, kas apzīmē konkrētu ēdienu, produktu (*déjeuner de perroquet* [cepumi ar vīnu, vīnā mērcēti cepumi], *oranges à cochons* [cūku apelsīni – kartupeļi], *corne de gazelle* [gazeles rags – saldumi raga izskatā]), un tādi, kas sniedz padomu par ēšanu, ēdienu (*bœuf saignant, mouton bêlant* [vērsis – asiņojošs, auns – blējošs, t. i., gaļu nevajadzētu pārcept], *poisson sans boisson est poison* [zivs bez dzēriena ir inde, t. i., pirms ēšanas jāiedzer vīns]).

Diezgan daudz tādu frazeoloģismu, kas apraksta negausīgu ēšanu (*soigner son cochon* [aprūpēt savu cūku], *rijīgs kā pīlēns*) vai – gluži pretēji – “knābāšanu” (*ēd kā cālis, manger comme un moineau* [ēst kā zvirbulim]) vai arī ēšanas manieres (*manger comme un cochon* [ēst kā cūkai]). Tāpat tiek aprakstīts izsalkums (*vāveres danco pa vēderu, affamé comme un loup* [izsalcis kā vilks]), bads (*manger de la vache enragée* [apēst traku govī]), trūcīga ēšana (*vivre d'un hareng* [pārtikt no vienas siļķes], *faire la tortue* [izlikties par bruņurupuci – gavēt, pārāk maz ēst]). Vairāki frazeoloģismi apraksta paēdušu cilvēku sajūtas (*vai var nokaut uti uz vēdera?* [vai esi paēdis?], *après bon vin, bon cheval* [pēc laba vīna labs zirgs – pēc labas maltītes var apmierināti doties savās gaitās]).

Pāris desmitu frazeoloģismu attiecas uz vēl kādu dzīves baudu – gulēšanu. Tajos pārsvarā aprakstīti divi pretstati – ciešs, mierīgs miegs un nemierīgs miegs. Arī šajos frazeoloģismos atspoguļojas novērojumi par dzīvnieku uzvedību, tādējādi frazeoloģismos par ciešu miegu izmantots lāča, āpša, arī cūkas tēls, bet nemierīgi gulētāji salīdzināti ar putnu, zaķi. Netradicionālāki tēli – siļķe (*gul kā siļķe*), suns. Frazeoloģismi ar suņa tēlu vēsta nevis par miega ciešumu, bet, piemēram, par gulētāja pozu (*en chien de fusil* [kā šautenes suns³ – gul pievilktām kājām]), iemigšanu (*piquer un chien* [bakstīt suni]), gulēšanu tukšu vēderu (*dormir en chien* [gulēt kā sunim]). Aitas/auna tēls izmantots tradicionālajā frazeoloģismā par mēģinājumu iemigt, *skaitot aitas*.

Frazeoloģismos skarta arī darba tēma – tiek raksturota gan pati strādāšana, gan darbs, gan arī sniegtas dažādas atziņas par darbu.

Daļa frazeoloģismu vēsta par smagu darbu – tajos aprakstīta gan darbība (*travailler comme une bête de somme* [strādāt kā nastu nesējam dzīvniekam], *strādā kā zvērs*), gan darbs (*zvēra darbs, travail de cheval* [zirga darbs]), gan nostrādājušies cilvēki (*pārkrīt kā zirgs pār ilksi, bête épaulée* [dzīvnieks ar izmežģītu plecu]). Šajos frazeoloģismos lielākoties izmantoti

³ *Chien de fusil* – šautenes gailis (burtiski – šautenes suns).

darba dzīvnieku tēli – zirgs, vērsis, nastu nesējs dzīvnieks, ēzelis, bet arī zvērs, kas saistās ar *zvēriskām* pūlēm.

Vairākos frazeoloģismos sniegta atziņa, ka tad, ja vēlas tikt pie vēlamā rezultāta, tad ir jāstrādā (*vista, kas kasa, atron graudu; petit à petit l'oiseau fait son nid* [mazpamazām putns vij savu ligzdu]). Skarta arī atlaišana no darba, atzīšana par darbam nederīgu (*iedot vilka pasi; varēt iet suņus sist; sacquer un bœuf* [padzīt vērsi]).

Daļa pētītā materiāla vēsta par nelietderīgu darbu, veltīgu laika šķiešanu, nereti frazeoloģismos krāsainas, interesantas gleznas (*garder la lune des chiens* [sargāt mēnesi no suņiem], *tamborēt gailim bikses; peigner la girafe* [ķemmēt žirafi]). Citos frazeoloģismos aprakstīta neefektīva, veltīga darbošanās (*kust kā teļa aste; kā suns savu asti ķerdams*). Atsevišķi frazeoloģismi apraksta arī dažādus citus ar darbu saistītus jautājumus, piemēram, darba rezultātu, darba darīšanu īstajā laikā, ķeršanos klāt darbam no nepareizās puses u. c.

Diezgan daudz frazeoloģismu attiecas uz kustībām. Tie apraksta iešanu – lēnu (*kā bruņurupucis*) vai piesardzīgu (*aller comme un preneur de taupes* [iet kā kurmjū ķērājam]) vai veiklu (*marcher comme un chat maigre* [iet kā kalsnam kaķim]) un iznesīgu (*tek kā irbīte*) – vai skriešanu (*courir comme un zèbre* [skriet kā zebrai]; *aiziet kā kaķis ar pūslī*). Tāpat tie raksturo iešanas virzienu – nemierīgu un bezmērķīgu staigāšanu šurpu turpu (*tourner comme un écureuil en cage* [griezties kā vāverei būrī]) vai kāpšanos atpakaļ (*aller comme les écrevisses* [iet kā garnelēm]). Citos frazeoloģismos atainota lēkāšana salekšanās, grozīšanās, izgulšanās, izstiepšanās, locīšanās, pat samaņas zaudēšana.

Daļa frazeoloģismu apraksta citas ar cilvēka ķermeni, maņām saistītas darbības, piemēram, skatīšanos (*glūn kā vilks*), elšanu (*souffler comme un bœuf/cachalot/phoque* [pūst kā vērsim/kašalotam/ronim]), žāvāšanos (*bailler comme une carpe* [žāvāties kā karpai]), urinēšanu (*changer l'eau du poisson* [mainīt zivs ūdeni]), vemšanu (*barot zivis; plumer son renard* [plūkt savu lapsu]) u. c.

Daudz frazeoloģismu (franču valodā; latviešu valodā tikai daži) arī par vēl kādu cilvēka darbību – runāšanu un tās pretstatu klusēšanu. Šajos frazeoloģismos lielāka uzmanība pievērsta nevis pašai runāšanas darbībai (*parler cheval* [runāt zirdziski – kropļot valodu]; *parler français comme une vache espagnole* [runāt franciski kā spāņu govš]), bet gan tās tematam. Tā frazeoloģismos runāts par sarunas temata mainīšanu (*saillir du coq en l'asne* [pārlekt no gaiļa pie ēzeļa]), atgriešanos pie sākotnējā temata (*revenir à ses moutons* [atgriezties pie saviem auniem]), iemīļota temata apspriešanu (*jājamais zirdziņš*), arī izvairīšanos no kādas nevēlamas tēmas (*passer là-dessus comme chat sur braise* [tam pārskrien kā kaķis pa karstām oglēm]). Tāpat frazeoloģismi attiecas uz klusēšanu (*avoir un bœuf sur la langue* [būt vērsim uz mēles]; *plāta muti kā zivs sausumā*).

Franču valodā vairāk nekā desmit frazeoloģismu attiecas uz jāšanu – uz zirga vadīšanu, savaldīšanu, pašu jāšanu (*brûler ses chevaux* [sadedzināt savus zirgus], *tenir un cheval dans la main* [turēt zirgu rokā]).

Atsevišķi frazeoloģismi attiecas uz mūzikas instrumentu spēlēšanu (*taquiner les dents d'éléphant* [kairināt ziloņa zobus – spēlēt klavieres]) vai dziedāšanu (*rûc kâ dundurs*), citām specifiskām darbībām, kā aizdedzināšana, ganos iešana, biljarda spēlēšana, sauļošanās, braukšana bez biļetes utt.

Interjektīvie frazeoloģismi

Īpatnēju frazeoloģismu grupu veido interjektīvie frazeoloģismi. Tie pauž runātāja emocijas un nereti vienlaikus arī attieksmi pret kādu. Daži frazeoloģismi ir uzrunas, kas pauž pieķeršanos (*mon petit loup* [mans mazais vilciņ], *ma petite caille* [mana mazā paipaliņa]). Tomēr vairāk frazeoloģismu ir ar negatīvu nokrāsu, tie pauž vērtējumu par cilvēku (*quelle limace!* [kāds gliemis!], *quelle dinde!* [kāda tītariene!], *quel oiseau!* [kāds putns!]), dusmās, neapmierinātībā izteiktu ļaunu vēlējumu (*kaut govš [kādu] nospertu! vilks lai parauj! ej ellē par zirgu!*), neapmierinātību, dusmas (*cūku būšana! kāda vilka pēc!/? ak tu vilks! c'est bœuf!* [tas ir vērsis!] *nom d'un chien!* [suņa vārdā!]).

Latviešu valodā pie šāda veida frazeoloģismiem lielākoties piederas iepriekš minētie – frazeoloģismi, kas pauž neapmierinātību, ļauna vēlējumu, turklāt populārākais tēls ir vilks. Franču valodas frazeoloģismos izmantoto tēlu klāsts ir plašāks, un tajos skartas arī dažādākas tēmas.

Līdztekus iepriekš minētajiem frazeoloģismiem ir arī tādi, kas norāda uz kaut kā pabeigšanu (*enlevez le bœuf* [noņemiet vērsi]), pamudinājumu zirgam (*hue, cocotte* [nū!]), negaidītu ierašanos (*coucou, le voilà!*), gatavošanos fotografēšanai (*le petit oiseau va sortir!* [mazais putniņš izlidos]). Izmantotajos avotos ietverti arī bērnu spēļu nosaukumi (*pigeon, vole!* [balodi, lido!]) vai plaši pazīstamu skaitāmpantiņu rindiņas (*escargot, montre-moi tes cornes!* [gliemezi, parādi man savus ragus!]), arī vārdu spēles (*un éléphant, ça trompe énormément* [zilonis ļoti maldina, krāpj – vārdu spēle ar *la trompe* (snuķis) un *tromper* (maldināt, krāpt)]). Tomēr autore uzskata, ka šādi izteicieni nebūtu jāuzskata par frazeoloģismiem, jo, lai gan tie sastāv no vismaz diviem vārdiem, ir stabili un tautā zināmi, tomēr nevar pilnībā uzskatīt, ka to nozīme būtu pārnesta, proti, tie neatbilst atsevišķam vārdam, vārdu savienojumam vai teikumam.

Priekšmeta, parādības, būtnes apzīmējumi

Šī kategorija diezgan apjomīga, tajā ietilpst vairāk par 200 frazeoloģismiem, kas apzīmē kādu priekšmetu, parādību, būtni un nav saistīti ar iepriekš aplūkotajām tēmām. Parasti frazeoloģisms pēc jēgas atbilst atsevišķam vārdam, vārdu savienojumam.

Pāris desmitu frazeoloģismu norāda laikposmu – gan diennakts daļu (*entre chien et loup* [starp suni un vilku – krēslā], *pirmie gaiļi*), gan gadalaiku (*au retour des hirondelles* [kad bezdelīgas atgriežas – agrā pavasarī], *dzērves aiznes launagu*), gan arī norāda uz to, ka kaut kas nenotiks nekad (*kad pūcei aste ziedēs; quand les poules auront des dents* [kad vistām būs zobi]). Latviešu valodā apzīmēts arī konkrēts mēnesis (*vilku mēnesis*), brīvdienas (*suņu dienas*).

Daļa frazeoloģismu apzīmē noteiktas profesijas pārstāvi – tiesībsardzības iestāžu darbiniekus (policistu (*hirondelle de carrefour* [krustojuma bezdelīga]), žandarmu, tiesnesi, komisāru u. c.), mazāk citu profesiju pārstāvjus, piemēram, kastaņu pārdevēju (*hirondelle d'hiver* [ziemas bezdelīga]; šādi dēvē arī skursteņslauķus), vai arī citus sabiedrības locekļus – daudz bērnu māti (*c'est une mère lapine* [tā ir viena trušu māte]), ieslodzīto, bezpajumtnieku utt. Latviešu valodā šādu frazeoloģismu daudz mazāk, tie vai nu novecojuši, vai arī norāda uz darbinieka veidu, nevis precīzu profesiju: *suņu puisis* [piķieris – novecojis frazeoloģisms], *kancelejas žurka; papīru tārps*.

Citos frazeoloģismos viena dzīvnieka tēls izmantots cita dzīvnieka apzīmēšanai (*Dieva suns; zvēru ķēniņš; peļu junkurs; mouche à miel* [medus muša – bite], *lièvre de gouttière* [notekas zaķis – kaķis] utt.).

Daļa frazeoloģismu apzīmē konkrētus priekšmetus – *chevaux de bois* [koka zirgi – karuselis], *jambe de chien* [suņa kāja – jūrnieku mezgls], *pattes d'éléphant* [ziloņa kājas – kļošenes], *sarkanais gailis* [ugunsgrēks], *suta kumeļš* [vilciens], *lāča pakaļa* [salmu jumts]. Daži no tiem attiecas uz kādu konkrētu darbības jomu, piemēram, celtniecību, jūrniecību, militāro dienestu, bet daudzi vēsta par ikdienas dzīvē sastopamām parādībām.

Franču valodā arī tādi frazeoloģismi, kas apzīmē kādu konkrētu personu (*le Cygne de Cambrai* [Kambrē gulbis – franču teologa, rakstnieka Fenelona iesauka]), vēsturisku notikumu (*Journée des harengs* [Siļķu diena – Ruvrē kauja] vai vietu Francijā (*boîte à morues* [mencu (arī ar nozīmi “mauku”) kaste – Senlazāra sieviešu cietums]). Šādu frazeoloģismu nav daudz, taču tiem varētu būt īpaši grūti vai neiespējami piemeklēt atbilstošus frazeoloģismus latviešu valodā.

Šie frazeoloģismi galvenokārt sastāv no lietvārda, kam piekārtots apzīmētājs – vai nu īpašības vārds, divdabis, vai arī lietvārds ģenitīva formā (franču valodā piekārtots ar prievārdu “de” vai “à”).

Raksturojoši frazeoloģismi

Aptuveni desmitā daļa frazeoloģismu sniedz kāda priekšmeta, būtnes, parādības, vietas raksturojumu. Šajā sadaļā iekļauti frazeoloģiski kvalificējoši apzīmētāji: franču valodā ar prievārdiem “de”, “en”, piemēram, *de chien* [suņa], *de cheval* [zirga], *de cochon* [cūkas], arī *un(e) vache de...* [pēc govjs], *chien de...* [pēc suņa], *en vache* [govjs]; latviešu valodā ar prievārdu “pēc”, piemēram, *pēc suņa*, *pēc mērkaķa*. Šādi apzīmētāji lietojami ar dažādiem priekšmetu, parādību būtņu apzīmējumiem (piem., *froid de chien* [suņa aukstums, auksts pēc suņa]). Latviešu valodas avotos, sevišķi frazeoloģismu vārdnīcā, nereti dota tikai salīdzinājuma daļa bez salīdzināmās daļas, tāpēc šādu raksturojošu frazeoloģismu pētāmajā materiālā diezgan daudz (*kā lops*, *kā muša*, *kā krauklis*, *kā suns*, *kā vanags* utt.), franču valodas avotos salīdzinājumu bez salīdzināmās daļas maz (*comme une puce* [kā blusa]; *comme un cochon* [kā cūka] u. c.). Šie raksturojošie frazeoloģismi parasti norāda uz sliktu kvalitāti vai lielu intensitāti, bet arī uz vājumu, vieglumu un citām ar attiecīgo dzīvnieku saistītām īpašībām (piemēram, patiku uz ūdeni – salīdzinājumā *kā pīle*).

Daži frazeoloģismi raksturo konkrētu krāsu, piemēram, *ventre de biche* [briežumātes vēders – gaiši dzeltena krāsa], *melns kā kraukļa spārns* (arī krauklis, kovārnis, vabole), *merde d'oie* [zoss sūds – dzeltenzaļa krāsa] u. c.

Citi norāda uz lielu nekārtību, kurā parasti kāds dzīvnieks (cūka, govjs, kaķene, kuce, sivēns, vista) nevarētu atrast savus mazuļus (šāda formula gan tikai franču valodā; franču valodā vēl arī nekārtības apzīmējums *c'est une étable à pourceaux* [tā ir sivēnu kūts], kas atbilst latviešu valodā bieži izmantotajam izteicienam *cūku kūts*). Uz nekārtīgu, nepievilcīgu dzīvesvietu norāda arī citi apzīmējumi, kā *trou à rat* [žurkas caurums], *hôtel du rat qui pète* [bezdējošas žurkas viesnīca] u. c.

Vieni frazeoloģismi norāda uz lielu aktivitāti, nemierīgumu, lielu troksni (*le diable est aux vaches* [velns ir pie govīm]; *kā bišu spiets*; *kā skudru pūznis*), citi uz pilnīgu klusumu, nekustīgumu (*on entendrait voler les mouches* [varētu dzirdētu mušas lidojam], *var peli dzirdēt*); vieni raksturo lielu daudzumu, skaitu (*kā siseņu bars*; *il en pleut comme des sauterelles* [birst kā sienāži]), citi pilnīgu tukšumu, neviena neesību (*il n'y a ni bêtes ni gens* [te nav ne zvēru, ne cilvēku], *pas un seul chat* [nav pat neviena kaķa]); vieni vēsta par kaut ko vērtīgu, retu, labu (*ne pas se trouver sous les pas d'un cheval* [nebūt zirgam pa kājām – būt retam], *ne pas être piqué des vers* [nebūt tārpu sagrauztam]), citi par kaut ko nevērtīgu, parastu, bieži atrodamu (*cela ne vaut pas le pet d'un âne mort* [tas nav pat beigta ēzeļa pirdiena vērts], *ça ne casse pas trois pattes à un canard* [tas nesalauž pīlei trīs pleznas]); vienos raksturots ievērojams lielums (*graudi kā siļķes*; *zivs kā sivēns*), citos nenožīmīgs daudzums, sīkumi (*menu fretin* [sīku zivtiņu ēdienkarte]; *kā peles aste*).

Franču valodā daži frazeoloģismi raksturo neparastumu, savādību (*etrange bétail* [dīvaini lopi], *un drôle d'oiseau* [savāds putns]), nesaprotamību (*ni ange, ni bête* [ne eņģelis, ne zvērs], *ni lard ni cochon* [ne speķis, ne cūka]).

Pārdesmit frazeoloģismu raksturo laikapstākļus, parasti sliktus – spēcīgu vēju (*un vent à décorner les bœufs* [vējš, kas var noraut vēršiem ragus]), aukstumu (*zaķim acis no pieres sprāgst laukā*), sniegu, puteni (*des mouches d'hiver* [ziemas mušas], *cīruļu putenis*), lietu, pērkonu (*pluie de chien* [suņa lietus]), arī vispārīgi sliktu laiku (*temps de chien* [suņa laiks], *saimnieks savu suni tādā laikā nedzen ārā*). Vairums no tiem ir veidoti kā lietvārds ar apzīmētāju (franču valodā ar “de” vai “à”), dažkārt sastopami arī teikuma veida frazeoloģismi.

Frazeoloģismi raksturo arī daudzas citas pazīmes, piemēram, nepieejamību, aukstumu, mitrumu, greizumu, plakanumu utt. Reizēm pazīmes mēdz būt ļoti specifiskas, piemēram, *en nid d'abeilles* [kā bišu strops – šūnveida], *en dos d'âne* [kā ēzeļa mugura – divslīpju].

Šajos frazeoloģismos bieži izmantotas salīdzinājuma konstrukcijas, arī konstrukcijas ar ģenitīvu, prievārdu “de”.

Citi frazeoloģismi

Šajā kategorijā ietilpst sakāmvārdi par iepriekš neaplūkotām tēmām, piemēram, *dāvātam zirgam zobos neskatās; la nuit tous les chats sont gris* [naktī visi kaķi ir pelēki], *on vend au marché plus de harengs que de soles* [tirgū pārdod vairāk siļķu nekā jūrasmēļu] utt. Vairāki tādi, kas vēsta, ka par kaut ko neviens neuzzinās, ka kaut kam nav bijis liecinieku (*ne circenis pakaļ nedziedās; il n'y avait que le chat* [tur bija tikai kaķis]).

Frazeoloģismu motivācija

Frazeoloģismu motivācija bieži vien ir acīmredzama – skaidri saskatāmas līdzības salīdzināmajā daļā un salīdzinātājā daļā vai arī metaforiskās gleznas saistība ar realitāti. Tomēr dažkārt frazeoloģisma motivāciju ir ļoti grūti vai pat neiespējami atklāt. Autore piekrīt uzskatam, ka frazeoloģismi cēlušies no sākotnēji brīviem vārdu savienojumiem, kas cieši saistīti ar cilvēka dzīves norisēm, apkārtējo pasauli, tomēr laika gaitā vārdu nozīmes maiņas vai zuduma rezultātā to motivāciju saskaņot ir aizvien grūtāk. Autore arī piekrīt uzskatam, ka dalījums motivētos un nemotivētos frazeoloģismos ir relatīvs un ir atkarīgs no katra indivīda zināšanām un pieredzes. Piemēram, frazeoloģismi, kas cēlušies no literāriem darbiem vai vēstures, personām, kas nav pazīstamas ar attiecīgo literāro darbu vai vēstures notikumu, šādi frazeoloģismi var likties nemotivēti, turpretim cilvēki, kam šie notikumi vai darbi labi zināmi,

tos uzskatīs par motivētiem. Tādējādi arī turpmāk izklāstītais viedoklis par darbā aplūkoto frazeoloģismu motivāciju ir individuāls autores skatījums, un ir relatīvs.

Frazeoloģismu analīzei diahroniskā skatījumā, to izcelsmes un avotu izpētei būtu jāvelta atsevišķs darbs, un, tā kā šā darba mērķis ir sniegt vispārīgu latviešu un franču frazeoloģismu salīdzinājumu un aplūkot tulkošanas stratēģijas, tad šajā darbā frazeoloģismu izcelsmes jautājums skarts virspusēji.

Kā iepriekš norādīts, frazeoloģismu motivāciju diezgan viegli saskatīt frazeoloģiskos salīdzinājumos, kur salīdzinājums balstīts uz novērojumiem par dzīvnieku izskatu un uzvedību (*zobi kā vāverei; peureux comme un lièvre* [bailīgs kā zaķis]), tāpat arī frazeoloģismos, kuros izmantota perifrāze, kas atklāj kādu raksturīgu aprakstītā objekta īpašību (*mouche à miel* [medus muša – bite]; *jēru zaglis* [vilks]). Parasti nav grūti atklāt arī tādu frazeoloģismu nozīmi, kuri tikai daļēji lietoti pārnestā nozīmē (*dzērves kakls* [garš kakls]; *à pas de tortue* [bruņurupuča soļiem – lēniem soļiem]). Motivāciju var rast arī pilnīgi pārnestās metaforiskās gleznās, kurās dzīvnieku pasaules norises uz līdzības pamata var asociēt ar cilvēku dzīves norisēm (*ce sont deux chiens après un os* [tie ir divi suņi pēc viena kaula – tie ir konkurenti]; *nošaut divus zaķus ar vienu šāvienu*), tiesa, metaforiskās gleznas mēdz būt arī ļoti grūti saistāmas ar realitāti, tādējādi arī to motivāciju grūti ieraudzīt (*no baltās ķēves trešā augumā*) vai arī šādu metaforisku frazeoloģismu nozīme var neatbilst gaidāmajai (*soigner son cochon* [aprupēt savu cūku – daudz ēst, dzert, labi dzīvot]).

Kā minēts, daļai frazeoloģismu grūti rast motivāciju bez konteksta, bez zināšanām par to izcelsmi, piemēram, frazeoloģismiem, kas cēlušies literatūrā (*adieu veau, vache, cochon, couvée* [ar dievu, teļš, gov, cūka, perējums – saka, ja nav piepildījies cerētais; izcelsme – Ž. Lafontēna fabula).

Jānorāda, ka vairumā gadījumu (izņemot salīdzinājumus) pat tad, ja frazeoloģismā ietvertajai gleznai un tā skaidrojumam ir loģisks, pamatots sakars, tas ne vienmēr izsecināms no pirmā acu uzmetiena. Tā ir, piemēram, ar frazeoloģismiem, kas apzīmē kādas nozares terminus (*lāča pakaļa* [salmu jumts]; *jambe de chien* [suņa kāja – jūrnieku mezgls]), bet arī daudzos citos gadījumos (*chevaux de bois* [koka zirgi – karuselis]; *sarkanais gailis* [ugunsgrēks]).

Liela daļa frazeoloģismu gan franču, gan latviešu valodā cēlušies no novērojumiem ikdienas dzīvē, tāpēc vienas valodas runātājiem šādi otras valodas frazeoloģismi var būt tuvi un izprotami. Te jāmin arī tie frazeoloģismi, kas abās valodās ienākuši no viena trešā avota, piemēram, Bībeles (piem., *diet ap zelta teļu – adorer le veau d'or* [pielūgt zelta teļu]), antīkās literatūras (*cheval de Troie* – Trojas zirgs).

Grūtāk ir ar katrai valodai īpatnēju frazeoloģismu izpratni, piemēram, tādu, kas attiecas uz atsevišķas kultūras reālijām (jau minētā *boîte à morues* [mencu (arī ar nozīmi “mauku”) kaste – Senlazāra sieviešu cietums] vai *lāča pakaļa*), attiecīgās tautas literatūras avotos tapušajiem frazeoloģismiem (jau minētais Kambrē gulbis (Fenelona iesauka) – *le Cygne de Cambrai*).

Kopumā jāsecina, ka frazeoloģismi ar dzīvnieku tēliem vēsta par plašu tematu loku, tomēr īpaša uzmanība vērsta uz cilvēku, sevišķi tā rakstura īpašībām (visbiežāk negatīvajām), īpatnējām izskata iezīmēm, savstarpējām attiecībām, cilvēka darbību. Citi frazeoloģismi pauž runātāja attieksmi pret kādu, kaut ko, vēl citi raksturo vai nosauc kādu priekšmetu, parādību. Nereti abās valodās izmantotie tēli ir vienādi vai līdzīgi, un to pamatā ir līdzīgi novērojumi par dzīvnieku uzvedību, izskatu (piem., putni ir nelieli, tāpēc tie ir vieglprātīgi, dumji, maz ēd; lapsa ir izmanīga un viltīga, vilks – ļauns un plēsīgs utt.), tomēr ir arī katras valodas frazeoloģijai īpatnējas iezīmes, piemēram, īpatnējas gleznas (franču valodā – dzīvnieka apēšana, ieperināšanās, uzkāpšana uz tā), kultūras reāliju apzīmējums, arī atšķirīgi novērojumi par dzīvniekiem (piem., ķirzaku). Franču valodā kaut kā raksturošanai mēdz būt izmantots plašāks dažādu dzīvnieku klāsts nekā latviešu valodā.

3.1.3. Frazeoloģismu struktūra

Frazeoloģismu struktūra ir ļoti daudzveidīga. Pētot to struktūru, tika atklāts ap 350 dažādu konstrukciju (latviešu un franču frazeoloģismiem kopā). Tomēr ne visas struktūras izmantotas vienlīdz bieži. Lielākā daļa konstrukciju izmantota tikai dažu frazeoloģismu (nereti pat tikai 1) veidošanā, tikai ap 40 konstrukcijām 10 un vairāk piemēru (šajā skaitā nav ņemti vērā visi frazeoloģismu varianti). Visbiežāk izmantotās konstrukcijas apkopotas 1. tabulā.

1. tabula. Visbiežāk sastopamie frazeoloģismu uzbūves modeļi.

FR	Skaits	LV	Skaits
Teikumi	422	Teikumi	182
N + priev. + N	375	N + N	132
V + N + priev. + N	163	V + N + (priev.) + N	24
A + comme + N	152	A + kā + N	60
V + N	137	V + N	12
N + A	60	-	0
A + N	53	A + N	17
V + comme + N	94	V + kā + N	62

V + priev. + N	49	V + priev. + N	3
V + comme + N + priev. + N	31	V + kā + N + (priev.) + N	30
Comme + N	9	Kā + N	72
Comme + N + priev. + N	5	Kā + N + N	33

Abās valodās visbiežāk frazeoloģismi veidoti teikuma veidā, proti, tajos ir gramatiskais centrs (teikuma priekšmets un izteicējs vai – latviešu valodā – tikai izteicējs). Teikumi atšķiras gan garuma, gan uzbūves ziņā. Gan latviešu, gan franču teikuma veida frazeoloģismi visbiežāk veidoti kā vienkārši paplašināti teikumi (*les gros poissons mangent les petits* [lielās zivis apēd mazās], *asi kalts zirgs neslīd*), diezgan bieži izmantota arī salikta pakārtota teikuma konstrukcija ar vienu palīgteikumu (*qui naquit chat court après les souris* [kas piedzimis par kaķi, dzenas pēc pelēm]; *kur aitas, tur vilks*). Retāk sastopama salikta sakārtota teikuma konstrukcija; tās daļas visbiežāk nav saistītas ar saikli (*il a été à Saint-Malo, les chiens lui ont mangé les os* [viņš bija Senmalo, suņi viņam apēduši kaulus], *viena aita brēc, visas dabūn*). Vismazāk rodami vienkārši nepaplašināti teikumi (*stārķis atnes*), turklāt franču valodā tajos izteicējs parasti atbild uz jautājumu “kas ir?” (*c’est un ours* [tas ir lācis]).

Vairumā gadījumu frazeoloģismi veidoti stāstījuma teikuma veidā, tomēr dažos gadījumos izmantots jautājuma vai izsaukuma teikums (*c’est bœuf!* [tas ir vērsis! – tas ir stubli!]; *rauj viņu vilks! kas sunim asti cels? qui est cet oiseau-là?* [kas tas par putnu?]).

Abās valodās otrā biežākā konstrukcija ir lietvārds, kam piekārtots apzīmētājs – lietvārds ģenitīva formā (*aitas galva*); franču valodā abi lietvārdi tiek saistīti ar prievārdu *de* (*nid de poules* [vistu ligzda]) vai *à* (*oranges à cochons* [cūku apelsīni – kartupeļi]).

Nākamā izplatītākā vārdnīcās ievietoto latviešu valodas frazeoloģismu konstrukcija ir salīdzinājuma saiklis “kā”, kam seko lietvārds (*kā zoss*). Franču valodā šādu frazeoloģismu ievērojami mazāk, tomēr tas būtu skaidrojams ar atšķirībām vārdnīcu sastādīšanā. Izmantotajos latviešu frazeoloģismu avotos, jo īpaši “Latviešu frazeoloģijas vārdnīcā”, ir šķirkļi, kuros norādīta tikai salīdzinātāja daļa un sniegtas norādes par vārdiem, ar kuriem tā visbiežāk tiek lietota. Franču valodas frazeoloģismu avotos biežāk salīdzinātāja daļa norādīta vairākkārt ar atsevišķām salīdzināmajām daļām. Kā redzams tabulā, salīdzinātāja daļa “comme + N” (“kā + lietvārds”) kopā ar īpašības vai darbības vārdiem izmantota diezgan bieži, tāpat kā latviešu valodā. Līdzīgi atšķiras arī ar vēl vienu lietvārdu paplašinātās konstrukcijas izmantojums – latviešu valodai tā raksturīgāka nekā franču valodai. Tomēr, atšķirībā no iepriekš aplūkotā gadījuma, šī struktūra franču valodā izmantota samērā reti arī savienojumā ar īpašības vārdiem (nedaudz vairāk par 10 piemēru); savienojumā ar darbības

vārdu ap 30 piemēru, bet tikpat daudz arī latviešu valodā, tādējādi kopumā franču valodā šī struktūra sastopama daudz retāk nekā latviešu valodā.

Salīdzinājuma konstrukcijās ar darbības vārdu (V + kā + N + (priev.) + N) franču valodas frazeoloģismos vienmēr izmantots prievārds, savukārt latviešu valodas frazeoloģismos tas var būt (*dabū kā suns ar nesieniem; iet kā aita bez galvas*) vai nebūt, ja lietvārdu attieksmes var izteikt tikai ar locījumu (*cīnās kā lauvu māte; dzīvo kā āpsis alā*).

Tas pats attiecas arī uz konstrukciju “V + N + priev. + N” – prievārds latviešu valodā var būt (*izmelot vilku no meža; zirgu aiz ratiem jūgt*) vai nebūt (*bārstīt pērles cūkām; ielaist vilku aitās; raudāt krokodila asaras*). Šī struktūra franču valodas frazeoloģismos sastopama daudz biežāk nekā latviešu valodas frazeoloģismos.

Vēl krasāka izmantojuma biežuma atšķirība frazeoloģismiem, kas sastāv no darbības vārda un lietvārda (V + N). Daļēji tas būtu skaidrojams ar to, ka franču valodā izmantoti darbības vārdi *avoir* (būt ar nozīmi ‘piederēt’), *faire* (darīt), *être* (būt), savukārt latviešu valodai šādi savienojumi nav raksturīgi. Pirmkārt, tie būtu nelabskanīgi (*faire la taupe* [burtiski – darīt/taisīt krupi]); parasti tajos paustā doma tiek ietverta citās, raksturīgākās konstrukcijās, piemēram, salīdzinājumos, kur vispārīgais *darīt* aizstāts ar konkrētāku darbības vārdu. Otrkārt, latviešu valodā grūti atveidot *avoir* nenoteiksmē tā, lai tas netiktu sajaukts ar *būt* (ar nozīmi ‘eksistēt’); šādus frazeoloģismus (piem., *avoir les abeilles* [būt bitēm, “turēt” bites]) var izteikt ar teikumu (*vilka kauls ir mugurā*) vai, piemēram, konstrukcijām ar prievārdu (piem., *būt ar putniem*⁴). Treškārt, iespējams, savienojumi ar *būt* (*être*) nav iekļauti latviešu frazeoloģismu avotos, jo *būt* nav uzskatīts par frazeoloģisma daļu, savukārt atsevišķu dzīvnieka nosaukumu, lai arī ar pārnestu nozīmi, par frazeoloģismu nevar uzskatīt. Tomēr jānorāda, ka iepriekš minētie frazeoloģismi veido tikai aptuveni trešo daļu šīs grupas, tāpēc tas nevar būt vienīgais iemesls šai atšķirībai.

Arī struktūra “V + priev. + N” franču valodā sastopama ievērojami biežāk nekā latviešu valodā. Latviešu valodā tikai trīs piemēri, turklāt katra struktūra nedaudz atšķiras – katrā ir citāds lietvārda locījums (*būt dundurā; būt priekš kaķiem; braukt par zaķi*).

Latviešu valodā salīdzinoši maz frazeoloģismu (aptuveni 1 %; salīdzinājumam – franču valodā – aptuveni 5 %), kurus veido īpašības vārds un lietvārds (A + N). Franču valodā īpašības vārds var būt novietots vai nu pirms, vai pēc lietvārda.

⁴ Šis piemērs nav gūts no pamata avotiem, tas rasts interneta lietotāju forumos (http://intro.lv/blogs/tematiska_municipija_dzivnieki, http://calis.delfi.lv/forums/tema/18294283-ka-laika-zvanit-virietim-un-nejusties-ka-idiotei/2/?utm_source=delfi&utm_medium=rss&utm_campaign=forum&cHash=0b724684dcb1b07851fe3276654d7db1 u. c.) un autores pašas pieredzē.

Kā minēts iepriekš, līdztekus biežāk izmantotajām struktūrām sastopamas daudz dažādas struktūras, kas izmantotas tikai dažos frazeoloģismos. Nereti šādu struktūru pamatā ir kāda no iepriekš tabulā uzskaitītajām biežākajām struktūrām, kas paplašināta ar papildu darbības, īpašības vārdiem vai lietvārdiem, dažkārt skaitļa vārdiem, vietniekvārdiem (sk. piemērus 2. tabulā).

2. tabula. Frazeoloģismu uzbūves pamatmodeļu paplašinājumu piemēri

N + priev. + N	N + priev. + A + N	N + priev. + N + priev. + N	N + priev. + S + N	N + priev. + Vv + N
<i>Nid de poules</i>	<i>Brebis du bon Dieu</i>	<i>Chiens de garde de l'infanterie</i>	<i>La bête à deux dos</i>	<i>Un chien de sa chienne</i>
V + kā + N	V + kā + A + N	V + kā + N + N	V + kā + S + N	V + Vv + kā + N
<i>Apreibst kā cālis</i>	<i>Pazīst kā balto zvirbuli</i>	<i>Cīnās kā lauvu māte</i>	<i>Dzīvo kā divi balodīši</i>	<i>Ieraujas sevī kā ezis</i>

Dažos gadījumos pamata struktūra papildināta pat ar veselu palīgteikumu, piemēram, no franču valodas frazeoloģisma *bête comme une oie* [dumjš kā zoss], izveidots cits frazeoloģisms, pievienojot iepriekš minētajam palīgteikumu: *bête comme une oie qui se laisse plumer sans crier* [dumjš kā zoss, kas neļaujot ļauj sevi noplūkt].

Jānorāda, ka sadalījums grupās pēc frazeoloģisma struktūras ir relatīvs. Iedalot frazeoloģismus grupās, tika ņemta vērā tā forma, kas bija norādīta izmantotajos frazeoloģismu avotos. Tomēr jau tajos bija minēti arī iespējami varianti, kas sīkāk apskatīti nākamajā sadaļā, piemēram, frazeoloģismam var būt pievienots darbības vārds vai arī tas var būt bez tā, franču valodas frazeoloģismos artikuslus var aizstāt ar vietniekvārdiem, frazeoloģismam var būt īsāka vai garāka forma u. c.

3.1.4. Frazeoloģismu varianti

Gan latviešu, gan franču valodas frazeoloģismiem pastāv varianti; to ir aptuveni ceturtajai daļai aplūkoto frazeoloģismu. Varianti rodami gan morfoloģiskajā, gan sintaktiskajā, gan leksiskajā līmenī.

Abu valodu frazeoloģismos atrastas šādas morfoloģiskās izmaiņas: priedēkļi (varianti ar priedēkli vai bez tā (*vilks viņu zina (sazina); lever (soulever) le lièvre* [celt (pacelt) zaķi – skart kutelīgu jautājumu]) un varianti ar dažādiem priedēkļiem (*piepūšas (uzpūšas) kā tītars*)), vārda skaitlis (*salona (salonu) lauva; trou à rat (rats)* [žurkas (žurku) caurums]), atšķirības vārdu rakstībā (*kā govij segli (sedli); klusi (klusu) kā pelīte; c'est l'histoire du merle et de la*

merlesse (d'une merlette) [tas ir stāsts par strazdu un strazdumāti – par nenožīmīgu iemeslu strīdam]); franču valodā arī lielo un mazo burtu atšķirība (*rat de l'opéra (l'Opéra)* [operas žurka – baletdejojotājs statistis]), salikteņi un vārdkopas (*vienas dienas (viendienas) muša*; franču valodā – vārdu rakstība ar defīsi vai bez tās (*c'est Saint-Roch (saint Roch) et son chien* [tas ir Svētais Rohs un viņa suns – tie ir nešķirami draugi])).

Latviešu valodas frazeoloģismos vēl arī šādas morfoloģiskas izmaiņas: deminutīvi (*kā bite (bitīte)*), pa vienam piemēram arī ar vārda dzimtes (*kā sutas (suta) kumeļš*), noteiktās un nenoteiktās galotnes (*kā balts (baltais) zvirbulis*), darbības vārda atgriezeniskās un neatgriezeniskās formas (*visi suņi smietos (smietu)*) maiņu, kā arī atvasinājumu ar piedēkli (*nēsā kā kaķe (kaķene) savu kaķēnu*).

Franču valodas frazeoloģismos savukārt vēl citas morfoloģiskas izmaiņas, kas skar darbības vārdus: darbības vārdu laiks (*la montagne enfante (a enfanté) une souris* [kalns dzemdē (ir piedzemdējis) peli]), darbības vārdu izteiksme (*il ne faut pas courir (on ne court pas) deux lièvres à la fois* [nevajag dzīties (nedzenas) pēc diviem zaķiem vienlaikus]).

Sintaktiskajā līmenī abu valodu frazeoloģismos šādi varianti: prievārdi (tie var būt vai nebūt (*iet uz elli (ellē) par zirgu; être d'un chien (être chien)* [būt par suni], vai arī tie var mainīties (*coup de (en) vache* [govs spēriens])), vārdu kārtības maiņa (*dzērves kakls (kakls kā dzērvei); dans sa peau mourra le loup (le loup mourra dans sa peau)* [savā ādā nomirs vilks (vilks nomirs savā ādā)]).

Latviešu valodā līdz ar priedēkļu izlaišanu vai pievienošanu mainās arī vārdu locījumi (*pinas kā vista pa pakulām (akuzatīvs) / pinas kā vista pakulās (lokatīvs)*), bet locījuma maiņa var arī nebūt atkarīga no priedēkļa (*kā bišu stropā (strops)*).

Franču valodā diezgan bieži artikulu varianti – var mīties noteiktais artikuls ar nenoteikto (*c'est la (une) vache dans le couloir* [tā ir govys gaitenī – tas ir mērķis, kam nevar netrāpīt]), tas var tikt aizstāts ar piederības vietniekvārdu (*plumer son (un) renard* [plūkt (savu) lapsu – vemt]) vai arī izlaists (*être [une] chatte* [būt kaķei]); pēdējo minēto izmaiņu tipu varētu pieskaitīt arī leksiskajiem (kvantitatīvajiem) variantiem. Vienā piemērā arī ciešamās un darāmās kārtas varianti (*les oiseaux ont déniché (sont dénichés)* [putni ir pametuši ligzdu (ir izmesti no ligzdas)]).

Visvairāk frazeoloģismu variantu tieši leksiskajā līmenī. Šajos variantos viens vai vairāki frazeoloģisma komponenti tiek aizstāti ar citiem vārdiem. Visbiežāk tiek aizstāti lietvārdi (*vilka apetīte (ēstgriba); avoir la chair (la peau) de poule* [būt vistas miesai (ādai)]) un darbības vārdi (*plēšas (rejas, ēdas) kā suņi; aller (marcher) comme une tortue* [iet (soļo) kā bruņurupucis]), tomēr sastopami arī citu vārdšķiru komponentu varianti – īpašības vārdi (*slavē kā čigāns aklu (klibu) zirgu, connu comme le loup blanc (gris)* [pazīstams kā baltais

(pelēkais) vilks]), apstākļa vārdi (*saimnieks savu suni tādā laikā nedzen ārā (laukā); c'est là que (voilà où) gît le lièvre* [te (lūk, kur) guļ zaķis]), skaitļa vārdi (*mute, ka ar deviņiem (četriem) zirgiem neaizskries priekšā; avoir un cheval tué (deux, trois chevaux tués)* [būt vienam nogalinātam zirgam (diviem, trim nogalinātiem zirgiem)]), latviešu valodā arī partikulas (*kaut (lai) govns nospertu*).

Visbiežāk komponents tiek aizstāts ar semantiskā ziņā līdzīgu komponentu (*pazudusī (noklīdusī, nomaldījusies) avs; revenir (retourner) à ses moutons* [atnākt (atgriezties) pie saviem auniem (t. i., pie sākotnējā sarunas temata)]) vai ar komponentu, kas rada līdzīgu gleznu (*kā putns kokā (gaisā); brûler (jeter, tirer, user) sa poudre aux moineaux* [sadedzināt (izmest, izšaut, izlietot) savu pulveri zvirbuļu dēļ]).

Dažkārt vienas vārdšķiras komponents tiek aizstāts ar citas vārdšķiras komponentu (piem., apstākļa vārds ar darbības vārdu – *fermer l'écurie quand les chevaux sont dehors (sont échappés, sont partis)* [aizvērt stalli, kad zirgi ir ārā (ir aizbēguši, ir aizgājuši)], īpašības vārds ar darbības vārdu – *mēms (klusē) kā zivs* – u. c.).

Abās valodās sastopami arī kvantitatīvie varianti, kur frazeoloģismam garāka vai īsāka forma. Frazeoloģisms var tikt papildināts ar precizējošiem apzīmētājiem (*ieskrien kā circenis (karstos) pelnos; (petite) oie blanche* [(mazā,) baltā zostiņa]), palīgteikumiem (*kas sunim asti cels (, ja pats necels); un vieux singe (qui s'y connaît en grimace)* [vecs pērtiķis (, kas prot ķēmoties)]) vai apstākļiem (*brīvs kā putns (gaisā); bicher comme un pou (dans la crème fraîche)* [būt apmierinātam kā utij (krējumā)]), vai citiem teikuma locekļiem (*kad pūcei aste ziedēs (un cirvja kātam lapas plauks); à laver la tête d'un âne on perd (son temps et) sa lessive* [mazgājot ēzelim galvu, zaudē (savu laiku un) savu mazgāšanas līdzekli]). Tāpat var tikt izlaisti palīgvārdi – prievārdi (*kā (ar) putna spārniem; berniquet (pour) sansonnet* [strazdam nekā]), franču valodā arī saikļi (*(à) chacun son métier, (et) les vaches seront bien gardées* [katram savs darbs, (un) govns būs labi ganītas]) un saitiņa (*l'hôte et le poisson en trois jours (sont) poison* [saimnieks un zivs trīs dienu laikā (ir) inde]), bet latviešu valodā – partikulas (*nespēj (ne) mušu no deguna nodzīt*).

3.1.5. Tēlainās izteiksmes un pārsemantizēšanas līdzekļi

Tā kā visiem frazeoloģismiem raksturīga pazīme ir (vismaz daļējs) nozīmes pārnesums, tad likumsakarīgi visbiežāk izmantotie tēlainās izteiksmes līdzekļi ir tropi⁵. Visvairāk

⁵ Tropi ir stilistisks paņēmieni – valodas vienības (vārda, vārdu savienojuma, teikuma) lietojums pārnestā nozīmē. Tropi ir, piemēram, metafora, metonīmija, ironija, hiperbola.

sastopamas metaforas⁶ un alegorijas⁷. Metaforu var veidot gan tādi savienojumi, kas pauž reāli iespējamās darbības, parādības (*aller garder ses dindons* [iet ganīt savus tītarus – doties dzīvot laukos]), *aile de poulet* [cāļa spārns – kabata]), gan arī nereālas darbības, parādības (*avoir un bœuf sur la langue* [būt vērsim uz mēles], *āži badās ap dūšu*). Nereti pārnestā nozīmē lietotas veselas metaforiskas gleznas (*hurler avec les loups* [kaukt ar vilkiem], *tamborēt gailim bikses*), citkārt pārnestā nozīme tikai daļai frazeoloģisma (*putna miegs; devenir chèvre* [kļūt par kazu – kļūt nepacietīgam, dusmīgam]). Alegorijas izmantotas frazeoloģiskos sakāmvārdos (*kurš kaķis iesāk, jauns būdams, peles ķert, tas ķer līdz vecumam; la plus belle cage ne nourrit pas l'oiseau* [visskaistākais būrītis nebaro putnu]).

Franču valodā aptuveni divreiz biežāk nekā latviešu valodā izmantota perifrāze tēlainai objektu (*dzelzs rumaks; le roi des oiseaux* [putnu karalis – ērglis]), retāk darbību, apzīmēšanai (*dīrāt āžus; mettre les écureuils à pied* [nolikt vāveres uz kājām – cirst kokus]).

Citi tropi – metonīmija, ironija, hiperbola, litota – izmantoti daudz retāk, bieži vien kopā ar metaforu vai salīdzinājumu. Metonīmiskos frazeoloģismos izmantoti ķermeņa daļu nosaukumi, parasti “galva” (*tête d'oiseau* [putna galva – vieglprātīgs cilvēks], *ziloņa āda*). Piemēru ar ironiju ļoti maz, tie vai nu salīdzinājuma konstrukcijās (*taisons kā zirga loks*) vai konstrukcijās ar apzīmētāju (*un bel oiseau* [skaists putns – saka par kādu, par ko nav augstās domās]). Vairāk hiperbolu (apzināts pārspīlējums) un litotu (apzināts vājinājums), kas izmantotas daudzuma (*tik, cik kaķis uz astes var aiznest; il avalerait la mer et les poissons* [viņš aprītu jūru ar visām zivīm]), lieluma (*un extrait d'homme* [cilvēka fragments – ļoti mazs cilvēks]; *izpūst no oda ziloni*), vērtības (*cūkas sūda vērts; ça ne vaut pas un pet de lapin* [tas nav truša pirdiena vērts]), intensitātes izteikšanai (*ka vai zaķim acis sprāgst no pieres laukā; tuer les mouches à quinze pas* [nogalināt mušas 15 soļu attālumā – par sliktu elpu]).

Gandrīz pusē aplūkoto latviešu valodas frazeoloģismu izmantoti salīdzinājumi; franču valodas frazeoloģismos tie izmantoti tikai aptuveni piektajā daļā frazeoloģismu. Savukārt franču valodas frazeoloģismos biežāk izmantota alūzija uz vēstures notikumiem, literatūras, reliģijas, nostāstu tēliem (*la vache à Colas* [Kolā govs]), latviešu valodā tādi tikai daži (*Neglītais pīlēns*).

Abu valodu frazeoloģismos divējādi izmantoti epiteti: pirmkārt, frazeoloģismos ar daļēju nozīmes pārnēsumu tie ir komponents ar pārnesto nozīmi; šādos gadījumos epiteti nereti ir ar dzīvnieka tēlu izteikti apzīmētāji (*cūkas acis; baiser d'oiseau* [putna skūpst –

⁶ Metafora ir nosaukuma pārnēsums uz līdzības pamata, resp., kādas reālijas nosaukuma izmantojums citas, līdzīgas reālijas nosaukšanai, piemēram, runas plūdi, mākoņu palags, ledains skatiens. Vairums vārdu pārnesto nozīmju ir metaforiskas, piemēram, salds ar nozīmi ‘patīkams’.

⁷ Alegorija ir tēlaina abstraktas idejas izpaušme. Alegoriski ir, piemēram, sakāmvārdi un parunas: *kal dzelzi, kamēr karsta; ne viss ir zelts, kas spīd*.

maigs skūpstis]); otrkārt tie izmantoti frazeoloģismos ar pilnīgu pārsemantizējumu kā paspīlgtinošs tēlainās izteiksmes līdzeklis (*oiseau bleu* [zilais putns – kaut kas grūti atrodams ar izcilām īpašībām]; *karātavu putns*).

Cilvēku pasaulei tēli tuvināti ar personifikācijas palīdzību; tā gan nav izmantota bieži, bet rada izteiksmīgas gleznas (*gailim jāsmejas; dès que les chats seront chaussés* [tikko kā kaķi būs apāvušies]).

Frazeoloģismos izmantoti arī citi tēlainās izteiksmes līdzekļi, kas paspīlgtina gleznu. Kontrasts un dažādu tēlu sastatījums panākts ar paralēlismu⁸ (*kur medus, tur mušas; tandis que le chien pisse le loup s'enfuit* [kamēr suns čurā, vilks aizbēg]) un antitēzi⁹ (*voilà une grande cage pour un petit oiseau* [lūk, liels būris mazam putniņam]; *kāda vārna pērta, tāda nepērta*).

Spīlgtas, pat absurdas gleznas panāktas ar paradoksa¹⁰ palīdzību; paradokss izmantots frazeoloģismos, kas vēsta par nelietderīgu darbību, nepareizību, neiespējamību, nepatiesību (*rompre l'anguille au genou* [pārlauzt zuti ar celi]; *kad pūcei aste ziedēs*).

Frazeoloģismi padarīti mākslinieciski izteiksmīgāki arī ar atkārtojumiem – vārdu atkārtojumu (*suns aug, zobi aug; le lapin des lapins* [trušu trusis]), dažos gadījumos aliterāciju – mērķtiecīgu līdzskaņu atkārtojumu (*les boucs et les brebis* [āži un aitas]); ritmu un labskaņu piešķir atskaņas – latviešu valodā tās rodamas paralēlās konstrukcijās (*zirgs par ātru, arkls smags, putra šķidra, gailis traks*), franču valodā teikuma veida frazeoloģismos (*petit à petit l'oiseau fait son nid* [mazpamazām putns taisa savu ligzdu]).

⁸ Paralēlisms ir teikumu vai teikuma daļu uzbūves vienādība, piemēram, *mazāk naudas izdosi, vairāk lietu iegūsi; neviens putniņš tā nepūta, kā pūš sila balodītis; neviens mani tā nemīl, kā mīlēja tautu dēls*.

⁹ Antitēze ir stilistiska figūra, uz reāliju pretstatījumu balstīts secīgu valodas vienību (vārdu, vārdu savienojumu, teikuma daļu vai teikumu) pretstatījums paralēlās sintaktiskās konstrukcijās, piemēram, *lielā jūras bezgalībā sīkā čaulā izbrauc dvēsele; runāšana – sudrabs, klusēšana – zelts*.

¹⁰ Pretruna (dažkārt šķietama), kam vispārpieņemtam, zināmam.

3.2. Franču valodas frazeoloģismu tulkošana latviešu valodā

3.2.1. Frazeoloģismu tulkošanas stratēģijas

Frazeoloģismu tulkošana parasti sagādā vairāk grūtību nekā vienkārša teksta tulkošana vairāku iemeslu dēļ. Pirmām kārtām grūtības var rasties jau to atpazīšanā – ja vārdu savienojumu valodā lieto ne vien pārnestā, bet arī tiešā nozīmē, tad lasītājs/tulkotājs var neatpazīt, ka attiecīgais savienojums ir frazeoloģisms. Otra galējība – frazeoloģismu lieto tikai pārnestā nozīmē, saprast to tiešā nozīmē nav iespējams, jo tad vārdkopa būtu nelōģiska, bezjēdzīga, tulkotājs/lasītājs to uzreiz atpazīst kā frazeoloģismu, tomēr var rasties grūtības tā sapratnē, vēl jo vairāk ja frazeoloģisms ir polisēmisks un var būt lietots dažādās pārnestās nozīmēs. Kad frazeoloģisms saprasts, grūtības var rasties tad, ja tam nav ekvivalentu frazeoloģismu mērķa valodā un ja tulkotājam jāmeklē pēc iespējas labāks atveidojums ar citām metodēm (tās sīkāk aprakstītas turpmāk).

Kopumā uz šo tēlaino savienojumu tulkošanu attiecas kritēriji, kas piemērojami arī citu tekstu tulkošanā, proti, tulkojumam jābūt kaut kādā ziņā ekvivalentam avota tekstam. Ekvivalenci var censties panākt dažādos valodas līmeņos. Frazeoloģismu tulkošanā ekvivalenci parasti cenšas panākt vārdu grupu līmenī, tomēr dažos gadījumos veiksmīgs var būt arī tulkojums augstākā vai zemākā līmenī.

L. Barhudarovs norāda, ka ekvivalents tulkojums ir tulkojums, kas veikts tādā līmenī, kurš nodrošina avotvalodas satura pārnesei mērķvalodā, nepārkāpjot mērķvalodas normas (Veisbergs, 1989a: 3). Ja tulkojums veikts zemākā līmenī, nekā nepieciešams, tad tas ir pārāk burtisks, bet, ja augstākā – tad pārāk brīvs. Frazeoloģisms parasti būtu jātulko ar frazeoloģismu. Tomēr arī tulkojums zemākā – vārdu – līmenī vai augstākā – teikuma – līmenī var būt veiksmīgs. Ja vien tulkojumā nav izmainīta avotvalodas vienības denotatīvā un konotatīvā nozīme un nav pārkāptas mērķvalodas normas, tulkojumu var uzskatīt par ekvivalentu.

Ir vairāki frazeoloģismu tulkošanas viedī (Veisbergs, 1989a: 4–7). Pirmkārt, frazeoloģismu var atveidot ar **ekvivalentu** frazeoloģismu. Ekvivalents frazeoloģisms ir tāds frazeoloģisms, kam ir tāds pats tēls, tāda pati emocionālā un ekspresīvā nokrāsa kā avotvalodas frazeoloģismam un līdzīgs komponentu sastāvs. Dažādās valodās var pastāvēt ekvivalenti frazeoloģismi šādu iemeslu dēļ (*ibid.*: 4–5):

- a) frazeoloģismi dažādās valodās radušies neatkarīgi viens no otra līdzīgas pasaules uztveres, dzīves apstākļu dēļ utt.;
- b) dažādu valodu frazeoloģismi internacionalizējas;
- c) frazeoloģismi ir aizgūti no avotvalodas;

d) frazeoloģismam nav ekvivalenta frazeoloģisma mērķvalodā, bet tiek radīts okazonāls frazeoloģisms. No vienas puses, šādi frazeoloģismi var būt neveikli, turklāt pilnīgi nemotivētu frazeoloģismu nevar atveidot ar okazonālu frazeoloģismu bez paskaidrojumiem, jo tā jēga var būt nesaprotama; no otras puses, veiksmīgus, tēlainus okazonālus frazeoloģismus var pārņemt arī citi valodas lietotāji, tādējādi okazonāli frazeoloģismi var pārtapt par aizgūtiem frazeoloģismiem. K. Blaus iesaka šo taktiku izmantot, tulkojot nacionāli iekrāsotus frazeoloģismus, lai saglabātu to savdabību (Blumberga, 2008: 64).

Otrkārt, frazeoloģismu var atveidot mērķvalodā ar **analogu** frazeoloģismu, kurā tiek daļēji izmainīta frazeoloģisma glezna, bet saglabāta tā pati nozīme. Piemēram, *burn every boat* -> *sadedzināt visus tiltus*.

Abos iepriekš minētajos gadījumos uzmanība jāpievērš frazeoloģismiem, kam pastāv ekvivalents vai līdzīgs frazeoloģisms mērķa valodā, bet kam var būt citāds lietošanas konteksts, dažāda konotācija. Mona Beikere (*Mona Baker*) sniedz šādus piemērus: angļu valodas frazeoloģisms *to sing a different tune* (“dziedāt citu dziesmu” – ‘rīkoties pretēji agrākajai rīcībai / paust pretējas domas agrāk paustajām’) un ķīniešu valodas frazeoloģisms *chang-dui-tai-xi* (“dziedāt citas dziesmas / dziedāt duetā” – attiecīgā kontekstā var nozīmēt ‘paust papildinošas domas’, nevis ‘pretējas’) (Baker, 2011: 72). Šādus frazeoloģismus nedrīkst bez apdomas aizstāt ar ekvivalento/līdzīgo frazeoloģismu mērķa valodā.

Savukārt K. Blaus norāda, ka, izvēloties atveidot frazeoloģismu ar analogu frāzi, jāpievērš uzmanība nacionālajām iezīmēm: ja frazeoloģismam izteiktas nacionālas iezīmes, to nedrīkst atveidot ar analogu latviešu valodas frazeoloģismu, lai nezustu šīs specifiskās iezīmes, bet vienkāršu frazeoloģismu nedrīkst aizstāt ar nacionāli iekrāsotu frazeoloģismu (Blumberga, 2008: 64).

Treškārt, avotvalodas frazeoloģismu var aizstāt ar tādu mērķvalodas frazeoloģismu, kura **glezna pilnīgi atšķiras** no avotvalodas frazeoloģisma gleznas, bet kuram ar avotvalodas frazeoloģismu ir līdzīga nozīme, ekspresija un emocionālā nokrāsa. Piemēram, *white feathers* -> *zaudēt dūšu*.

Ceturtkārt, frazeoloģisma vietā var izmantot **atsevišķu vārdu vai garāku aprakstu**. Šāds tulkojums mazina izteikuma stilistisko iedarbību, tomēr gadījumos, kad avotvalodas frazeoloģisms nav īpaši ekspresīvs vai tam nav īpašas emocionālas nozīmes, tas var būt piemērots.

Šīs četras stratēģijas izmantotas, meklējot franču valodas frazeoloģismiem atbilstīgus latviešu valodas frazeoloģismus, kā aprakstīts nākamajā apakšnodaļā. Tulkojot frazeoloģismus kontekstā, var rasties papildu grūtības, piemēram, frazeoloģismam var būt okazonāli pielāgojumi vai arī tie var būt lietoti vienlaikus gan tiešā, gan pārnestā nozīmē.

Šādos gadījumos var būt noderīgas arī citas stratēģijas, piemēram, vai nu tikai tiešās, vai tikai pārnestās nozīmes atveide, frazeoloģisma atmešana un tā kompensēšana citviet tekstā. Šīs stratēģijas maģistra darbā netiek sīkāk aplūkotas, ņemot vērā to, ka analizēti frazeoloģismi ārpus konteksta.

3.2.2. Frazeoloģismu tulkošanas stratēģiju izmantojamība franču valodas frazeoloģismu tulkošanā

Šajā nodaļā tiks aplūkotas franču valodas frazeoloģismu atveides iespējas ar iepriekš aprakstītajām četrām stratēģijām. Tā kā tulkojot vēlams pēc iespējas saglabāt avotteksta iespaidu, ekspresivitāti, tad vispirms būtu jācenšas rast ekvivalentu frazeoloģismu mērķa valodā, ja tā nav – tad analogu frazeoloģismu, tad citu frazeoloģismu, vai visbeidzot, ja frazeoloģismu ar frazeoloģismu atveidot nav iespējams, tas jātulko ar nefrazeoloģisku vārdu savienojumu, paskaidrojumu u. tml. Šāda hierarhija gan nav absolūta un ir atkarīga no konkrētā teksta, piemēram, dažkārt, ja nav ekvivalenta frazeoloģisma, avotvalodas vārdkopu var spilgti atveidot arī ar tiešu tulkojumu, ja tas ir labskanīgs un viegli uztverams.

Kā minēts iepriekš, frazeoloģismi pamatā tika atlasīti no apjomīgā franču frazeoloģismu apkopojuma – franču-krievu frazeoloģijas vārdnīcas, bet nozīmju precizēšanai tajā norādītie skaidrojumi tika salīdzināti ar citos franču valodas frazeoloģismu avotos sniegtajiem.

Salīdzinājuma gaitā atklājās vairākas problēmas:

1) vienā avotā mēdz būt norādīti atsevišķi frazeoloģismi, kas citos apskatītajos avotos nav sastopami (piem., *être au capricorne* atrodams tikai franču-krievu frazeoloģijas vārdnīcā ar nozīmi ‘tikt apkrāptam, dabūt “ragus”’ (*быть рогатым, рогоносцем*));

2) vienā avotā polisēmiskam frazeoloģismam mēdz būt norādīti citos avotos neatrodama nozīme (piem., *oiseau de nuit* [naktsputns] franču-krievu frazeoloģijas vārdnīcā trīs nozīmes: 1) cilvēks, kas vēlu paliek nomodā; 2) “nakststauriņš” jeb prostitūta; 3) “tumša personība” (*темная личность*); franču valodas avotos rodama pirmā nozīme, otra nozīme – ‘uzdzīvotājs’, bet trešā nozīme nav atrodama);

3) atsevišķas nozīmes skaidrojums var atšķirties pēc jēgas (piem., *chien vert* [zaļais suns] franču-krievu frazeoloģijas vārdnīcā dots skaidrojums ‘kārava kalps’ (*бубновый валет*), savukārt franču avotos norādīts, ka tā ir kāršu spēle, kurā galvenā kārts ir pīķa kalps, tā dēvē arī pašu kārti) vai pat būt pilnīgi pretējs (piem., *en être pourvu comme un singe de queue* [kaut kas kādam ir kā pērtiķim aste] franču-krievu frazeoloģijas vārdnīcā skaidrots kā kaut kā esība lielā daudzumā, atliku likām (*иметь чего-либо вдосталь, хоть пруд пруду*), savukārt franču izteicienu vārdnīcās – kā kaut kā trūkums).

Jānorāda, ka praksē frazeoloģismi nefunkcionē vieni paši, tiem ir lingvistiskais konteksts jeb apkaime, t. i., “ārpus vārdkopas esošais teksts, kas nepieciešams, lai tā funkcionētu kā valodas vienība un kļūtu par komunikācijas procesa sastāvdaļu” (Atpile, 2011: 7). Arī vārdnīcās ietvertie frazeoloģismi gūti no konkrētiem tekstiem, tādējādi iepriekš minētās atšķirības var liecināt vai nu par to, ka frazeoloģisms un tā konteksts saprasts nepareizi, vai par to, ka frazeoloģisms dažkārt lietots ar īpatnēju nozīmi.

Ņemot vērā iepriekš minēto, jānorāda, ka darba gaitā rastie un maģistra darba 1., 2. un 3. pielikumā ietvertie frazeoloģiskie atveidojumi ir autore piedāvāti varianti, kas var būt par atspēriena punktu konkrētam tekstam vispiemērotākā tulkojuma meklējumos, bet ne absolūtas patiesības. Tā kā pielikums paredzēts ne vien kā ilustratīvs maģistra darba materiāls, bet arī kā palīgs tulkotājiem, tad frazeoloģismi, kuriem frazeoloģiskas atbildes netika rastas, pielikumā nav iekļauti, jo tiem iespējami daudzi, dažādi atveidojumi.

Franču valodas frazeoloģismu tulkošanas gaitā tika secināts, ka lielākajai daļai (aptuveni $\frac{3}{4}$) aplūkoto avotvalodas frazeoloģismu ļoti grūti atrast mērķvalodas frazeoloģismus gan tāpēc, ka ar frazeoloģismiem izteiktas kultūras reālijas, gan tāpēc, ka tie nākuši no konkrētās kultūras avotiem, dažkārt tāpēc, ka franču valodas frazeoloģismam latviešu valodā atbilst saliktenis (kas tādējādi nav uzskatāms par frazeoloģismu), bet arī tāpēc, ka izmantotie franču valodas frazeoloģismu avoti ir daudz apjomīgāki par izmantotajiem latviešu valodas frazeoloģismu krājumiem. Turklāt atbilstmju meklēšanu apgrūtina arī vārdnīcās izmantotais frazeoloģismu sakārtojuma princips – tie kārtoti alfabētiskā secībā, nevis pēc tēmām.

Tā kā kopš apjomīgākās latviešu valodas frazeoloģismu vārdnīcas izdošanas pagājis vairāk nekā 10 gadu, autore atbilstmju meklēšanai izmantoja arī interneta resursus – ne vien vārdnīcas (www.tezaurs.lv), bet arī interneta lietotāju izmantotos frazeoloģismus interneta rakstos, komentāros u. c. avotos (tika izmantoti frazeoloģismi, kas atrasti vairāk nekā piecos dažādos avotos). Internetā tika atrasti vairāk nekā 100 analogi vai ekvivalenti frazeoloģismi, kas liecina par to, ka frazeoloģijas vārdnīca diemžēl neatspoguļo daudzus mūsdienās tautā izmantotus frazeoloģismus (piem., *lapsenes viduklis*; *noraust putekļus* u. c.), tāpēc tā būtu jāpapildina.

Aptuveni $\frac{1}{4}$ no aplūkotajiem frazeoloģismiem ir iespējams izmantot kādu no pirmajām trim stratēģijām, kas tuvāk aplūkotas turpmāk tekstā.

Frazeoloģisma atveide ar ekvivalentu frazeoloģismu

Aptuveni 9 % no aplūkotajiem franču valodas frazeoloģismiem bija iespējams atveidot ar ekvivalentu latviešu valodas frazeoloģismu. Jānorāda, ka franču valodas frazeoloģismiem nereti norādīti vairāki varianti, bet ekvivalents frazeoloģisms latviešu valodā ir tikai vienam

no tiem (piem., *à cheval donné on ne regarde pas la bride (la bouche, la dent)* [dāvinātam zirgam iemauktus (muti, zobus) neskatās]; *dāvātam zirgam zobos neskatās*). Tāpat parasti nav iespējams polisēmiskiem franču valodas frazeoloģismiem piemeklēt ekvivalentu latviešu valodas frazeoloģismu tā, lai sakristu arī visas dažādās nozīmes (piem., *voyager en lapin* [braukt par zaķi] – braukt nesamaksājot, bet arī braukt blakus kučierim, ārpus ierastās pasažieru vietas).

Frazeoloģismos, kas abās valodās ir vienādi, parasti izmantoti tādi tēli, ar ko abas tautas saskārušās ikdienā (pīle, vilks utt.), tomēr latviešu valodā rodami ekvivalenti arī frazeoloģismiem ar eksotiskākiem dzīvniekiem (bruņurupucis, lauva u. c.). Šādi frazeoloģismi var būt pārņemti no franču valodas vai citām valodām, vai kopīgiem avotiem, kā antīkā literatūra, Bībeles teksti.

Dažkārt ekvivalentajos frazeoloģismos vērojamas sīkas atšķirības, piemēram, skaitļa atšķirības (*avalier des crapauds* [norīt krupjus] un *norīt krupi*), nelielas izmaiņas komponentu sastāvā (*chien qui aboie ne mord pas* [suns, kas rej, nekož] un *suns, kas rej, tik ātri nekož*) vai nelielas komponentu atšķirības (*cœur de poulet* [cāļa sirds] un *cāļa dvēsele*), arī darbības vārdu kārtas atšķirības (*être piqué de quelque mouche* [būt kādas mušas sakostam] un *kāda muša iekodusi*).

Reizēm, atveidojot franču valodas frazeoloģismu latviešu valodā, izmantotajos latviešu valodas frazeoloģismu avotos norādīto formu nākas pielāgot atbilstoši franču valodas frazeoloģisma formai (piem., *hurler avec les loups* – kaukt ar vilkiem; latviešu valodā norādītā forma ir *ar vilkiem jākauc*).

Īpaši jāuzmanās ar tādu frazeoloģismu tulkošanu, kas sakrīt pēc formas un tēliem, bet ne nozīmes. Piemēram, *oiseau bleu* [zilais putns] franču valodā ir ar nozīmi ‘grūti atrodama persona ar izcilām prasmēm, īpašībām’, bet latviešu valodā *zilais putns* ir sapņu, laimes simbols, ilgu tēls. Šādā gadījumā frazeoloģisma tulkošanai jāizvēlas kāda cita stratēģija, piemēram, šajā gadījumā *oiseau bleu* varētu atveidot ar analogu frazeoloģismu *rets putns*.

Frazeoloģisma atveide ar analogu frazeoloģismu

Ja mērķvalodā nav avotvalodas frazeoloģismam ekvivalenta frazeoloģisma, vēlams piemeklēt analogu frazeoloģismu, kas pēc iespējas vairāk saglabā emocionālo nokrāsu un tēlu, kurš gan nedaudz izmainīts.

Šo stratēģiju aplūkotā materiāla tulkošanā bija iespējams izmantot aptuveni 10 % gadījumu. Dažkārt mērķvalodas frazeoloģisma tēls ļoti līdzīgs avotvalodas tēlam un tikai minimāli izmainīts dzīvnieka tēls, piemēram, viens putns aizstāts ar citu (*bec de faucon* [piekūna knābis] un *ērgļa deguns*), viens dzīvnieks aizstāts ar līdzīgu (*marché aux puces*

[**blusu** tirgus] un *utu tirgus*), vienas dzimtes dzīvnieks aizstāts ar otras dzimtes pārstāvi (*compter des **moutons*** [skaitīt aunus] un *skaitīt **aitas***) vai pieaudzis dzīvnieks aizstāts ar dzīvnieka mazuli un otrādi (*sauter comme un cabri* [lēkā kā **kazlēns**] un *lēkā kā **kaza***).

Tāpat mēdz būt izmainīti citi frazeoloģisma komponenti, kas tādējādi nedaudz pārveido frazeoloģisma tēlu (*myope comme une taupe* [**tuvredzīgs** kā kurmis] un *akls kā kurmis*; *plier les genoux devant le veau d'or* [**liekt ceļus** zelta teļa priekšā] un *diet ap zelta teļu*).

Nereti tēls izmainīts daudz vairāk, tomēr saglabājot līdzīgu gleznu (*reserrer la bouche en cul de poule* [savilkt muti **vistas pakaļā**] un *savilkt lūpas **bantūtē***; *à merle soûl cerises sont amères* [piedzērušam strazdam ķirši šķiet rūgti] un *paēdušai pelei spēķis par tauku*).

Dažkārt avotvalodas frazeoloģismu var aizstāt ar vairākiem analogiem mērķvalodas frazeoloģismiem (*caverne du lion* [lauvu ala] un *lauvu bedre* vai *vilku bedre*), tomēr vēlams izvēlēties avotvalodai tuvāko, lai pēc iespējas precīzāk saglabātu tēlu.

Frazeoloģisma atveide ar citu frazeoloģismu

Vismaz 8 % aplūkoto franču valodas frazeoloģismu ir iespējams atveidot ar latviešu valodas frazeoloģismu, kam ir cits tēls un glezna, bet tāda pati nozīme. Jāmin, ka robeža starp analogu frazeoloģismu un tādu, kas nav ne analogs, ne ekvivalents, nav stingri noteikta. A. Veisbergs norāda, ka analogi frazeoloģismi ir tādi, kam ir **daļēji mainīts tēls**, bet **identā nozīme** (par piemēru *min for the birds* [priekš putniem] un *priekš kaķiem*), savukārt šīs kategorijas frazeoloģismiem ir **atšķirīgs tēls** un **līdzīga nozīme** (Veisbergs, 1989a: 6). Tādējādi frazeoloģismi, kam ir atšķirīgs tēls, bet identā nozīme, var tikt ietverti gan vienā, gan otrā kategorijā (piem., *si la mer bouillait, tous les poissons seraient cuits* [ja jūra vārītos, visas zivis būtu izvārītas] un *ja tantei būtu riteņi, viņa būtu tramvajs*). Autore šajā kategorijā iekļauj frazeoloģismus, kas rada atšķirīgu gleznu, kurā nav saskatāmas paralēles ar avotvalodas frazeoloģismu (tādējādi iepriekš minētais piemērs tiek uzskatīts par analogu frazeoloģismu, bet, piemēram, *entre chien et loup* [starp suni un vilku – krēslā, pustumsā] un *sirmajā stundā* [krēslas laikā] tiek iekļauts šajā, trešajā, kategorijā).

Izmantojot šo tulkošanas stratēģiju, avotvalodas frazeoloģismu nereti var aizstāt ar dažādiem mērķvalodas frazeoloģismiem, kam ir līdzīga nozīme (*se déguiser en cerf* [pārgērbties par briedi] un *laist ļekas vaļā* vai *pazust kā gailis kaņepēs*), vai izvēlēties vienu no variantiem (*comme un cochon avec sa queue* [kā cūka ar savu asti] un *pinas kā vista* (*gailis*) *pa pakulām* (*pakulās*)) atkarībā no konteksta un tulkotāja ieskatiem.

Frazeoloģismu atveide ar nefrazeoloģisku tekstu

Izmantojot šo stratēģiju, parasti nav iespējams mērķvalodā saglabāt avotvalodas frazeoloģisma tēlainību, ekspresivitāti. Šo tulkošanas stratēģiju var iedalīt vairākās apakšstratēģijās:

- 1) atveide ar frazeoloģismam atbilstošu vārdu vai vārdu savienojumu;
- 2) atveide ar paskaidrojošu tekstu;
- 3) tiešs tulkojums.

Atveide ar vārdu vai vārdu savienojumu. Dažkārt franču valodas frazeoloģismam latviešu valodā atbilst atsevišķs vārds (*pattes d'éléphant* – *kļošenes*), nereti saliktenis (*barbe de bouc* [āža bārda] – *kazbārdiņa*). Atkarībā no konteksta un valodas stila frazeoloģisma atveidei var izvēlēties neitrālāku atveidojumu (*pattes d'éléphant* – *bikses ar paplatinātiem galiem*) vai variantu ar stilistisku, emocionālu nokrāsu (*kļošenes*). Būtu vēlams censties saglabāt avotvalodā radīto frazeoloģisma efektu, frazeoloģismu atveidojot mērķvalodā, tādējādi emocionāli vai stilistiski iezīmēti atveidojuma varianti būtu izmantojami biežāk nekā neitrāli.

Atveide ar paskaidrojošu tekstu. Šāda stratēģija varētu būt izmantojama kultūras reāliju atveidē, kad mērķvalodā nav līdzīga jēdziena (piem., *pou du ciel* [debesu uts] – *lidmašīna HM-14*). Gleznu var saglabāt tekstā, apvienojot šo un nākamo stratēģiju (tiešu tulkojumu), proti, tiešam tulkojumam pievienojot paskaidrojumu (piem., *lidmašīna HM-14* jeb “debesu uts” u. tml.). Šādu paņēmieni var nākties izmantot arī tad, ja mērķkultūrā pastāv tāds pats jēdziens, bet valodā tas nav izteikts ar frazeoloģismu vai atsevišķu vārdu (*se faire relier en veau* [tikt iesietam teļā, t. i., tikt “apvākotam”] – *būt rakstniekam*).

Tiešs tulkojums. Šo stratēģiju var izmantot arī divos iepriekšējos gadījumos, ja nozīmi var saprast pēc konteksta un tiešais tulkojums neizklausās neveikls. Tā noderīga arī tādu frazeoloģismu atveidei, kuros izmantotie tēli un situācijas ir mērķa kultūrai labi pazīstami (*candeur d'agneau* – *jēra naivums*) vai nerada pārpratumus (*un vent à décorner les bœufs* – *tāds vējš, ka vēršiem ragus var noraut*). Šādi jo īpaši var tulkot salīdzinājumus, kur salīdzināmā daļa jau atklāj nozīmi (*léger comme un papillon* – *viegls kā taurenītis*).

SECINĀJUMI

Maģistra darba mērķis bija salīdzināt franču un latviešu valodas frazeoloģismus ar dzīvnieku nosaukumiem, meklējot kopīgās un atšķirīgās iezīmes, izpētīt to tulkošanas iespējas un sastādīt nelielu franču-latviešu frazeoloģijas vārdnīcu, kas būtu izmantojama tulkiem un tulkotājiem.

Tika salīdzināta abu valodu frazeoloģismu tematika, tajos izmantotie dzīvnieku tēli, to struktūra, varianti un tajos lietotie pārsemantizēšanas un tēlainās izteiksmes līdzekļi. Tika secināts, ka abu tautu frazeoloģismiem ir daudz kopīga, proti, tajos izmantoti līdzīgi dzīvnieku tēli, tie lielākoties vēsta par cilvēku, tā dzīvi un apkārtni, to uzbūvē izmantoti līdzīgi pamata modeļi, abu valodu frazeoloģismiem ir gan morfoloģiski, gan sintaktiski, gan leksiski varianti un tajos izmantoti līdzīgi pārsemantizēšanas un tēlainās izteiksmes līdzekļi.

Salīdzināšanas gaitā katrā aspektā atklājās arī atšķirības. Pirmkārt, franču valodas frazeoloģismos izmantota lielāka tēlu dažādība, lai gan daļa no tiem ir specifiski, vispārīgākam tēlam sinonīmi dzīvnieku tēli (piem., dažādu konkrētu putnu tēli, kas sinonīmi vispārīgam putna tēlam). Otrkārt, neliela daļa frazeoloģismu attiecas uz katrai kultūrai piederīgām reālijām vai tematiem (piem., jāšanu franču valodas frazeoloģismos). Treškārt, lai gan abās valodās sakrīt vairums visbiežāk izmantoto konstrukciju (visbiežākā – teikuma veida struktūra), dažu pamata modeļu izmantošanas biežums abās valodās atšķiras, piemēram, franču valodā biežāk nekā latviešu valodā izmantota konstrukcija ar lietvārdu un tam piekārtotu īpašības vārdu / divdabi, savukārt latviešu valodā biežāk izmantotas salīdzinājuma konstrukcijas. Ceturtkārt, abu valodu frazeoloģismiem ir arī specifiski variantu veidi, piemēram, deminutīvi latviešu valodā, artikulu izmaiņas franču valodā. Visbeidzot, nedaudz atšķiras izmantotie tēlainās izteiksmes līdzekļi, proti, latviešu valodā vairāk nekā franču valodā izmantoti salīdzinājumi, savukārt franču valodā biežāk nekā latviešu valodā – perifrāze.

Tika pārbaudīta arī četru tulkošanas stratēģiju izmantojamība franču valodas frazeoloģismu tulkošanā latviešu valodā un secināts, ka noderīgas ir visas četras. Tomēr, tā kā ekvivalenti un analogi frazeoloģismi tika atrasti tikai aptuveni piektajai daļai franču frazeoloģismu, secināms, ka biežāk izmantojama frazeoloģisma aizstāšana ar pilnīgi citas gleznas frazeoloģismu vai nefrazeoloģisku tulkojumu.

Maģistra darba specifikas dēļ pētījuma apmērs ir ierobežots, un tajā sniegts tikai vispārīgs abu valodu frazeoloģismu daļas salīdzinājums, kas var būt atspēriena punkts

dziļākiem pētījumiem par katru atsevišķo frazeoloģismu salīdzināšanas aspektu. Franču un latviešu frazeoloģismu salīdzinošo analīzi būtu interesanti izvērst dažādos virzienos.

Pirmkārt, būtu ļoti vērtīgi pētīt abu valodu frazeoloģismu izcelsmi un to vēsturiskās pārmaiņas, kas sniegtu iespēju labāk izprast frazeoloģismu nozīmi (tas jo īpaši attiecas uz šķietami nemotivētiem frazeoloģismiem). Izcelsmes pētījumi ļautu arī secināt, cik lielā mērā frazeoloģismi ir konkrētās tautas daiļrades produkts un cik lielā mērā to krājumu papildinājuši aizguvumi no citiem avotiem.

Otrkārt, būtu interesanti pētīt frazeoloģiskos sinonīmus un to izcelsmi, lai secinātu, vai tie atvasināti no viena frazeoloģisma vai atsevišķi radušies dažādās vietās, kas savukārt varētu liecināt par reģionālām valodas/kultūras atšķirībām.

Treškārt, būtu ļoti nozīmīgi atjaunināt frazeoloģismu apkopojumu, ne vien papildinot to ar jaunākajiem frazeoloģismiem, bet arī ar frazeoloģismiem, kas nav iekļauti vārdnīcā to zemā stila dēļ, ar pārnestas nozīmes sakāmvārdiem un metaforiskiem terminiem, lai viss frazeoloģismu krājums būtu pieejams vienkopus.

Ceturtkārt, būtu ļoti noderīgi pētīt, kā franču valodas frazeoloģismi tulkoti kontekstā, piemēram, analizēt franču valodas tekstu tulkojumus latviešu valodā un analīzes rezultātā apkopot konkrētus frazeoloģismu tulkošanas problēmu risinājumus.

Visbeidzot, būtu ļoti vērtīgi izveidot franču-latviešu frazeoloģismu vārdnīcu, kurā būtu arī lietojuma piemēri, kas ļauj labāk izprast nozīmi, un norādes par frazeoloģisma izcelsmi. Visvērtīgāk šādu vārdnīcu būtu veidot elektroniskā formā ar iespēju tajā meklēt, tādējādi to varētu viegli papildināt un nebūtu jāaprobežojas ar vienu sakārtojuma principu – alfabētisko vai tematisko.

TĒZES

1. Frazeoloģija ir salīdzinoši jauna valodas pētniecības joma, kurā frazeoloģismi pētīti dažādos aspektos gan vienas valodas kontekstā, gan vairāku valodu frazeoloģismu salīdzinošas analīzes ietvaros. Tomēr pētniecības priekšmets nav izsmelts: 1) ir vēl daudz kultūru, kuru frazeoloģismi nav pētīti salīdzinājumā ar latviešu valodas frazeoloģismiem; 2) frazeoloģismu kopums nepārtraukti attīstās, tāpēc rodas aizvien jauni pētāmi frazeoloģismi; 3) būtu lietderīgi plašāki frazeoloģismu pētījumi diahroniskā aspektā.
2. Frazeoloģijas priekšmeta definīcija un terminoloģija nav bijusi viennozīmīga – tas definēts plašāk vai šaurāk. Pašlaik latviešu pētnieki tiecas frazeoloģismu definēt vidēji plaši pēc trim kritērijiem (relatīvi stabils vismaz divu vārdu savienojums ar vismaz daļēji pārnestu nozīmi) un frazeoloģijas priekšmeta apzīmēšanai izmanto stabilu terminu “frazeoloģisms”, turpretī franču valodā kā sinonīmi tiek izmantoti dažādi apzīmējumi (*locution, expression*).
3. Lielākā daļa frazeoloģismu tematiski saistīti ar cilvēku – tā raksturu, izskatu, sajūtām, attiecībām un darbību, bet mazākā apraksta cilvēka apkārtējo pasauli – nosauc objektus, raksturo tos, turklāt daļa frazeoloģismu attiecas uz katras tautas kultūras reālijām.
4. Abu kultūru frazeoloģismos visvairāk izmantotie tēli ir to apkārtņē dabiski sastopamie dzīvnieki, kas abās kultūrās ļoti līdzīgi. Latviešu valodā vairāk nekā franču valodā izmantots vilka tēls, savukārt franču valodā izmantots plašāks tēlu klāsts, vairāk specifisku tēlu, kas sinonīmi kādam vispārīgākam tēlam.
5. Abās valodās izplatīti frazeoloģismu varianti gan morfoloģiskā, gan sintaktiskā, bet visvairāk – leksiskā, tostarp kvantitatīvā, līmenī. Vairums izmaiņu viedu raksturīgi abu valodu frazeoloģismiem, tomēr katrai valodai ir arī atsevišķas īpatnības, kas saistītas ar valodas uzbūvi.
6. Frazeoloģismiem ļoti daudz dažādu uzbūves modeļu, tomēr vairumā gadījumu to pamatā ir viens no dažiem vienkāršākajiem modeļiem, kas paplašināti ar papildu komponentiem. Vairums visbiežāk izmantoto modeļu abās valodās sakrīt, tomēr ir arī atšķirības, kas var būt skaidrojamas cita starpā ar valodas īpatnībām, frazeoloģismu avotos norādītās formas atšķirībām.
7. Franču valodas frazeoloģismu tulkošanā latviešu valodā noderīgas visas četras A. Veisberga piedāvātās frazeoloģismu tulkošanas stratēģijas – aizstāšana ar ekvivalentu vai analogu, vai citu frazeoloģismu vai nefrazeoloģisku atveidojumu (vārdu vai vārdu savienojumu, paskaidrojošu tekstu vai tiešu tulkojumu), tomēr, tā kā analogu un

ekvivalentu frazeoloģismu ir tikai aptuveni 1/5 frazeoloģismu, tad vairāk izmantojamas pēdējās divas.

8. Frazeoloģismos izmantotie tēlainās izteiksmes un pārsemantizēšanas līdzekļi abās valodās ir ļoti līdzīgi, bet vērojamas atšķirības izmantojuma biežumā – latviešu valodā daudz biežāk nekā franču valodā izmantots salīdzinājums, savukārt franču valodā vairāk nekā latviešu valodā izmantota perifraze. Frazeoloģisma paspilgtināšanai abās valodās izmantoti arī citi tēlainās izteiksmes līdzekļi.
9. Latviešu valodā trūkst plašas un atjauninātas frazeoloģismu vārdnīcas. Plašākā pašreizējā frazeoloģismu vārdnīca izdota pirms vairāk nekā 10 gadiem, tādēļ tajā nav iekļauti jaunākie frazeoloģismi, izpalikuši arī zemāka stila frazeoloģismi, kuri tomēr arī atspoguļo tautas valodu un kurus tādēļ būtu vērts apkopot. Tāpat būtu lietderīgi frazeoloģismu apkopojumā iekļaut plašāku frazeoloģisku salīdzinājumu un saliktu metaforisku terminu klāstu.
10. Frazeoloģismu vārdnīca var būt atsauces materiāls tulkotājiem un lasītājiem, tomēr tā nevar būt noderīga pilnīgi visos gadījumos. Frazeoloģismi tekstā un runā var būt lietoti īpatnējā nozīmē, kas nav plaši izplatīta un ir secināma no konteksta. Šādos gadījumos vārdnīcā iekļautie skaidrojumi var tikai uzvedināt uz nozīmi, kādā frazeoloģisms lietots konkrētajā gadījumā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. Atpile, S. (2011) "Franču valodas frazeoloģija semantiskā aspektā". *Vārds un tā pētīšanas aspekti: rakstu krājums Nr. 15 (2) (7.–16. lpp.)*. Liepāja: LiePa.
2. Bankavs, A. (2003) "Frazeoloģijas terminoloģijas attīstība Eiropas kontekstā". *Valoda vēstures dzirnakmeņos. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 130. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli, 2003. gada 20.–21. februāris (17.–18. lpp.)*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
3. Bankavs, A. (1993) *Romāņu izcelsmes aizguvumi latviešu valodā, darbu kopsavilkums filoloģijas habilitētā doktora grāda iegūšanai*. Rīga: LU Svešvalodu fakultāte.
4. Blumberga, S. (2008) *Tulkošanas teorija un prakse Latvijā: 1944–1968 (zinātniskās un populārzinātniskās publikācijas, recenzijas un polemika presē)*. Liepāja: LiePa.
5. Jezupova, M. (2008) "Frazeoloģijas termina un jēdziena izpratne latviešu valodniecībā". *Letonika, otrais kongress, valodniecības raksti 1 (231.–236. lpp.)*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
6. Laua, A., Ezeriņa, A., Veinberga, S. (2000) *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca*. Rīga: Avots.
7. Laua, A. (1992) *Latviešu valodas frazeoloģija*. Rīga: Zvaigzne.
8. Ozols, A. (1959) "Latviešu tautasdziesmu frazeoloģijas pamatjautājumi". *Valodas un literatūras institūta raksti X (201.–235. lpp.)*. Rīga: LPSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.
9. Ozols, A. (1967) *Raksti valodniecībā*. Rīga: Zinātne.
10. Veisbergs, A. (atb. red.) (2013) *Latviešu valoda*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
11. Veisbergs, A. (1989) "Terminu un frazeoloģismu attiecības". *Latviešu valodas un kultūras jautājumi (rakstu krājums), 25. laidniens (134.–138. lpp.)*. Rīga: Avots.
12. Baker, M. (2011) *In other words. A coursebook on translation*. Ņujorka: Routledge.
13. Veisbergs, A. (2012) *Borrowed phraseology in Latvian*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
14. Veisbergs, A. (1993) *Latvian Idioms*. Rīga: Latvijas Universitāte.
15. Veisbergs, A. (1989a) *Phraseology and Translation*. Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte.
16. Veisbergs, A. (2012a) *Phraseological borrowing*. Berlīne: Logos Verlag Berlin GmbH.
17. Bally, Ch. (1921) *Traité de stylistique française, vol. 1*. Heidelberg: Carl Winters Universitaetsbuchhandlung.

18. Pougeoise, M. (1996) *Dictionnaire didactique de la langue française : grammaire, linguistique, rhétorique, narratologie, expression & stylistique : avec la conjugaison des principaux verbes*. Paris: Masson & Colin.
19. Rat, M. (1957) *Dictionnaire des locutions françaises*. Paris: Libraire Larousse.
20. Rey, A., Chantreau, S. (2003) *Dictionnaire d'expressions et locutions*. Paris: Dictionnaires Le Robert.
21. Rey-Debove, J. (red.) (1999) *Dictionnaire du français*. Paris: Le Robert : CLE International.
22. Назарян, А. Г. (1981) *История развития французской фразеологии*. Москва: Высшая школа.
23. Назарян, А. Г. (1987) *Фразеология современного французского языка*. Москва: Высшая школа.
24. *Новый большой французско-русский фразеологический словарь* (2005) Москва: Русский язык медиа.

Tiešsaistes avoti

1. Akadēmiskā terminu datubāze *AkadTerm* <http://termini.lza.lv> [skatīta 1.3.2015.].
2. Franču valodas vārdnīca "Larousse":
<http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/phras%C3%A9ologie/60535?q=phraseologie#60160> [skatīta 1.3.2015.].

1. PIELIKUMS. FRANČU VALODAS FRAZEOLOĢISMU ATVEIDE AR EKVIVALENTIEM FRAZEOLOĢISMIEM

Franču valodas frazeoloģisms	Skaidrojums	Latviešu valodas frazeoloģisms
À cheval donné on ne regarde pas la bride (la bouche, la dent)	Nav pieņemts interesēties par dāvanas vērtību	Dāvātam zirgam zobos neskatās
À pas de chat	Zagšus, klusām	Kaķa soļiem
À petit oiseau petit nid	Īpašums, dzīvesveids atspoguļo īpašnieka stāvokli	Mazi putni – mazi perēkļi
À vol d'oiseau	Skats no gaisa, no putna lidojuma	No putna lidojuma
Abattre comme un chien (enragé)	Kādu nežēlīgi nosist	Nosist kā suni
Acheter chat en sac (en poche)	Iegādāties kaut ko nepārbaudītu	Pirkt kaķi maisā
Affamé comme un loup	Ļoti izsalcis	Izsalcis kā vilks
Agile (vif) comme un écureuil	Žigls, veikls, izveicīgs	Veikla kā vāvere
Agile comme un chat	Izveicīgs, veikls	Veikls kā kaķis
Agile comme une anguille	Izveicīgs, veikls	Veikls kā zutis
Ailes (aile) de corbeau	Ļoti melns	[Melns] kā kraukļa spārns
Aller (à [qqn]) comme un tablier à une vache	Nepavisam nepiestāvēt, nederēt	[Piestāv, der utt.] kā govij sedli
Aller (avancer, marcher) comme un escargot	Iet ļoti lēnām	Velkas kā gliemezis
Aller (être, se mettre, voyager) en lapin	Braukt bez biļetes, nesamaksājušam. Braukt ārpus pasažieriem paredzētās vietas (uz bukas, atlokāmā sēdekļa, kāpšļa, kāpnēm) N.B. Tulkojums dots tikai pirmajai nozīmei	Braukt par zaķi
Aller (marcher) comme une tortue	Iet ļoti lēnām	Velkas kā bruņurupucis
Attaquer (prendre, saisir) le taureau par les cornes	Mērķtiecīgi ķerties klāt grūtību risināšanai	Ķerties vēršim pie ragiem
Au (premier) chant du coq	Ļoti agri, līdz ar saullēktu, līdz ar gaiļa dziesmu	Līdz ar pirmajiem gaiļiem
Avaler des crapauds	Izdarīt pret savu gribu kaut ko nepatīkamu, grūtu	Norīt krupi
Avoir des yeux d'aigle	Būt ar asu redzi, vērīgam	Būt acīm kā ērglim
Avoir la chair (la peau) de poule	Būt zosādai (no bailēm, aukstuma)	Metas zosāda
Avoir les yeux ouverts comme un lièvre (dormir	Būt vienmēr možam, gatavībā	Guļ vaļējām acīm kā zaķis

comme le lièvre, les yeux ouverts)		
Avoir une faim de loup	Būt ļoti izsalkušam	Būt vilka apetītei
Bavard comme une pie	Ļoti plāpīgs	Plāpīgs kā žagata
Bavarder (babiller, jacasser, jaser) comme une pie (borgne)	Daudz plāpāt	Žadzina kā žagata
Bec d'aigle	Deguns ar kūkumu	Ērgļa deguns
Bête comme un âne	Ļoti dumjš	Dumjš kā ēzelis
Bête comme une oie	Ļoti dumjš	Muļķe kā zoss
Blanc comme un cygne	Ļoti balts. Nevainojams, neaptraipīts	Balts kā gulbis
Brebis égarée	Grēcinieks, kāda noteikuma neievērotājs, netiklis	Noklīdusī avs
Brebis galeuse gâte le troupeau	Nevēlams, kaut kādā ziņā slikts cilvēks var sabojāt visu grupu	Viena slikta aita visu baru maitā
C'est un hibou	Saka par nesabiedrisku cilvēku	Kā ūpis
C'est un taureau	Veselīgs, vesels, spēcīgs	Spēcīgs kā vērsis
C'est un vrai cheval	Vesels, spēcīgs. Cilvēks, kas daudz un smagi strādā. Rupjš, neaudzināts cilvēks (šī nozīme tulkojumā neatspoguļojas)	Kā zirgs
C'est une bête	Saka par spēcīgu cilvēku	[Tas, viņš utt.] ir zvērs
C'est une étable à pourceaux	Ļoti liela nekārtība, nekārtīga vieta	Īsta cūku kūts
Chant de (du) cygne	Skaistākā un pēdējā lieta, ko kāds izdarījis pirms nāves, mākslinieka pēdējais darbs	Gulbja dziesma
Chasser (courir, poursuivre) deux lièvres à la fois	Censties sasniegt divus mērķus vienlaikus, riskējot nesasniegt nevienu	Dzīties pēc diviem zaķiem vienlaikus
Chercher les puces	Meklēt sīkas kļūdas, piekasīties par niekiem	Meklēt blusas
Cheval de Troie	Mānīga rīcība, kas maskēta ar labdarību	Trojas zirgs
Chien qui aboie ne mord pas (tous les chiens qui aboient ne mordent pas)	Tie, kas draud un izrāda dusmas, nereti nav bīstami	Suns, kas rej, tik ātri nekož
Cœur de poulet	Bailīgs, glēvs cilvēks	Cāļa dvēsele
Comme des harengs (sardines) (en boîte, en caque) (lieto ar être pressés, être serrés)	Būt cieši saspīestiem	Kā siļķes mucā
Comme des mouches (lieto ar attirer u. c.)	Lielā skaitā	Kā mušas

Comme un chien (<i>lieto ar traiter, vivre; battre, être malade</i>)	Ļoti slikti, ļoti stipri	Kā suns (suni)
Comme un poisson dans l'eau	Ļoti labi (orientēties kaut kur, justies)	Kā zivs ūdenī
Comme une bête (des bêtes)	Ļoti, ārkārtīgi	Kā zvērs
Comme une puce	Saka par pēkšņu, nekoordinētu darbību	Kā blusa
Courageux comme un lion	Ļoti drosmīgs	Drosmīgs kā lauva
Courir comme un lièvre	Gļēvulīgi, bailēs bēgt	Skrien kā zaķis
De chien	Slikts, stiprs	(Pēc) suņa
Doux comme un agneau	Miermīlīgs	Lēns kā jērs
Echapper (glisser) comme une anguille	Veikli izdoties izvairīties no notveršanas	Izslīd kā zutis
Enterrer [qqn] comme un chien	Apglabāt bez baznīcas ceremonijām, bez goda, cieņas	Aprakt kā suni
Entêté (têtu) comme un âne	Ļoti spītīgs, ietiepīgs	Ietiepīgs kā ēzelis
Essayer de faire passer un chameau par le trou d'une aiguille	Darīt kaut ko ļoti grūtu, neiespējamu	Censties izdabūt kamieli caur adatas aci
Etre (se mettre, se fourrer, se jeter, se précipiter, tomber) dans la gueule du loup	Būt bīstamā situācijā, būt lamatās	Doties (skriet) vilkam rīklē
Etre comme l'oiseau sur la branche	Būt nestabilā, nenoteiktā situācijā	Ir kā putns zara galā
Etre comme un éléphant dans un magasin de porcelaine	Būt neveiklam, nesmalkjūtīgam	Būt kā zilonim trauku veikalā
Etre fatigué comme un chien	Būt ļoti nogurušam	Noguris kā suns
Etre piqué de quelque mouche	Saka par kādu, kas sadusmojies bez redzama iemesla	Kāda muša iekodusi
Etre une autruche	Izlikties neredzam patiesību, negribēt to redzēt	Būt kā strausam
Face de rat	Apvainojums – stulbenis, kretīns	Žurkas ģimīs
Faire d'une mouche un éléphant	Ļoti pārspīlēt	Taisīt no mušas ziloni
Faire le hibou	Vairīties no cilvēkiem	Būt kā ūpim ūpi
Faire le paon	Lepoties, lielīties, izlikties par svarīgu personu	Būt kā pāvam
Faire le perroquet	Atkārtot, mēdīties	Būt kā papagailim
Fier (glorieux, orgueilleux) comme un paon	Ļoti lepns, lielīgs	Lepns kā pāvs
Fier comme un coq	Ļoti lepns, lielīgs	Lielīgs kā gailis
Fin (subtil) comme un renard	Viltīgs, izmanīgs	Viltīgs kā lapsa
Fin (vieux) renard	Viltnieks	Viltīgais lapsa
Foire aux puces	Krāmu tirgus	Utu tirgus

Fort (puissant) comme un taureau (bœuf)	Ļoti spēcīgs	Spēcīgs kā vērsis
Froid comme un poisson	Vienaldzīgs, nejutīgs cilvēks	Auksts kā zivs
Froid de chien	Ļoti liels aukstums	Auksts pēc suņa
Glisser comme l'eau sur les canards (comme l'eau sur les plumes (les ailes) des canard(s) (d'un canard))	Saka, ja kāds uz kaut ko nereaģē, neņem vērā	Būt kā pīlei ūdens
Gras comme un cochon (porc)	Resns, tukls	Resns kā cūka
Gros comme une vache	Ļoti resns, liels	Resns kā govš
Gueux comme un rat d'église / Pauvre comme un rat (d'église)	Ļoti nabadzīgs	Nabags kā baznīcas žurka
Hurler avec les loups	Rīkoties tāpat kā apkārtējie, pat ja uzskati ar tiem nesakrīt; bez apdomas kaut ko kritizēt, apvainot, jo tā dara vairums sabiedrības	Kaukt ar vilkiem
Il fait un temps à ne pas mettre un chien dehors	Saka par ļoti sliktiem laikapstākļiem	Saimnieks savu suni tādā laikā nedzen ārā (laukā)
Il faut hurler avec les loups	Jāpieņem apkārtējo paradumi, viedoklis	Ar vilkiem jākauc
Il ne faut pas courir (on ne court pas) deux lièvres à la fois (qui court (qui chasse) deux lièvres n'en prend aucun (n'en prend point); qui deux choses chasse, ni l'une ni l'autre ne prend)	Nevajag censties sasniegt vairākus mērķus uzreiz, riskējot nesasniegt nevienu	Diviem zaķiem pakal dzīdamies, nevienu nenokērsi
Il ne ferait pas de mal à une mouche	Viņš nav spējīgs nevienam nodarīt ļaunu	Viņš pat mušai pāri nenodarīs
Ivre comme un porc	Stipri iereibis	Piedzēries kā cūka
Yeux d'aigle	Asa redze, vērīgums	Acis kā ērglim
Yeux de gazelle	Maigs skatiens	Stirnas acis
Jeter (donner, semer) des marguerites (des, les, ses perles) devant les (aux) cochons (pourceaux)	Censties pasniegt, piedāvāt kādam to, ko tas neizprot, nenovērtē	Kaisīt (bērt) pērles cūkām priekšā
Jouer (s'amuser) comme un chat avec une souris (jouer au chat et à la souris)	Kādu ķircināt, spīdzināt, vārdzināt, dot mānīgas cerības	Spēlējas kā kaķis ar peli
La poule aux œufs d'or	Nozīmīgs ienākumu avots	Vista, kas dēj zelta olas
Lancer des canards	Palaist baumas	Pūst pīlītes
Larmes (pleurs) de crocodile	Nepatiesas asaras, ar kurām kādu grib aizkustināt	Krokodila asaras
Le petit oiseau va sortir!	Saka fotogrāfs, grasoties uzņemt fotogrāfiju	Izlidos putniņš!
Le roi des oiseaux	Ērglis	Putnu karalis
Le veau d'or	Materiālās bagātības	Zelta teļš

Les chiens aboient (hurlent), la caravane passe	Jāturpina savs ceļš, lai ko arī neteiktu apkārtējie	Suņi rej, bet karavāna iet tālāk
Les yeux de hibou	Apāļas, nekustīgas acis	Pūces acis
L'homme est un loup pour l'homme	Cilvēks ir cilvēka lielākais ienaidnieks	Cilvēks cilvēkam vilks
Maître (Compère le) Renard	Lapsa kūmiņš	Lapsa kūmiņš
Mangé (bouffé) aux mites	Caurumots, nonēsāts	Kožu saēsts
Manger comme un loup	Daudz, alkatīgi, kāri ēst	Ēd kā vilks
Manger comme un moineau	Ēst ļoti maz	Ēd kā zvirbulis
Manger comme un oiseau	Ēst ļoti maz	Ēd kā putniņš
Marcher comme un canard (une cane) / Se dandiner comme un canard	Iet gāzelējoties	Iet kā pīle
Métier (travail) de chien	Grūts, smags darbs	Suņa darbs
Mouche à merde	Apnicīgs cilvēks, kas neliek mierā, cilvēks, kas jauca svešās darīšanās. N.B. Otra nozīme – ‘policists’ (tulkojums dots tikai pirmajai nozīmei).	Sūdu (mēslu) muša
Muet comme un poisson	Kluss, nerunīgs cilvēks, no kura nevar izdabūt ne vārda	Mēms kā zivs
Nager comme un poisson [dans l'eau]	Ļoti labi peldēt	Peld kā zivs [ūdenī] N.B. Latviešu valodā frazeoloģisms ar “ūdenī” nozīmē arī – ļoti labi orientēties kaut kur, kādā jomā
Nid à rats	Šaurs, netīrs, tumšs mitekļis	Žurku midzenis N.B. Latviešu valodā mēdz būt lietots ar nozīmi ‘nepatīkamu, riebīgu cilvēku kopums’.
Nid de vipères	Vieta, kur var uzglūnēt briesmas. Intrigantu sabiedrība	Odžu midzenis
Noir comme un corbeau	Ļoti melns	Melns kā krauklis
Oiseau de passage	Cilvēks, kas ilgi neuzkavējas vienā vietā	Gāju putns
Oiseau rare	Kāds vai kaut kas izcils, ko grūti vai neiespējami atrast	Rets putns
On entendrait (on aurait entendu) voler les mouches (une mouche) (une mouche voler)	Saka, ja ir ļoti kluss	Varētu dzirdēt mušu lidojam (kā muša lido)
Pareil à l'écureuil dans son moulin	Tāds, kas atrodas nepārtrauktā kustībā,	Kā vāvere ritenī

	darbībā, kas bieži vien bezjēdzīga	
Parler (réciter, répéter) comme un perroquet	Atkārtot cita teikto	Atkārtu kā papagailis
Partage du lion	Lielākā daļa no kaut kā	Lauvas tiesa
Petite souris	Saka par klusu cilvēku, par bērnu. Jauna sieviete, meiča, draudzene	(Mazā) pelīte
Peureux (poltron) comme un lièvre	Ļoti bailīgs	Bailīgs kā zaķis
Piocher (travailler) comme un bœuf	Smagi strādāt	Strādā kā vērsis
Plat comme une limande	Ļoti plakans	Plakans kā bute
Poilu comme un singe	Ļoti spalvainš	Spalvainš kā mērkaķis
Politique de l'autruche	Nevēlēšanās redzēt patiesību, izlikšanās neredzam īstenību	Strausa politika
Porter le bouc	Nēsāt ķīļbārdu	[Nēsāt u. c.] kazbārdiņu
Poule laitée (mouillée)	Vājš, neenerģisks cilvēks	Kā slapja vista
Quelle bête est-ce là?	Saka par kaut ko neredzētu	Kas tas par zvēru?
Quelle mouche l'a piqué? (le pique?)	Saka par cilvēku, kas pēkšņi, bez redzama iemesla sadusmojies	Kāda muša (viņam utt.) iekodusi?
Qui est cet oiseau-là?	Saka par neredzētu, neiederīgu, aizdomīgu cilvēku	Kas tas par putnu?
Qui se fait brebis, le loup le mange	Pārāk miermīļīgiem, pakļāvīgiem cilvēkiem rodas kaitnieki	Neizliecies par aitu - vilks apēdīs
Ramener au bercail une brebis égarée	Uzvest uz patiesā ceļa Atvest kādu mājās, draudzē utt.	Atvest atpakaļ nokļīdušo avi
Réchauffer (nourrir) un serpent dans (sur) son sein	Palīdzēt nepateicīgam cilvēkam	Sildīt čūsku azotē
Retomber comme un chat sur ses pattes	Veikli izkļūt no nelaimes, nepatīkama stāvokļa	Krīt kā kaķis uz kājām
S'accorder (s'entendre, être, vivre) comme (un) chien et (un) chat	Dzīvot nesaticīgi, strīdoties	Nesatiek kā suns ar kaķi
Sale comme un cochon (porc)	Ļoti netīrs	Netīrs kā cūka
Sale comme un pourceau	Ļoti netīrs	Netīrs kā sivēns
Santé de cheval	Stipra veselība	Zirga veselība
Sauter comme une chèvre	Viegli, enerģiski lēkāt	Lēkā kā kaza
Se battre comme un lion	Drosmīgi cīnīties	Cīnās kā lauva
Se coucher comme (avec) les poules	Iet gulēt ļoti agri	Iet gulēt reizē ar vistām
Se croire un aigle	Uzskatīt sevi par pārāku par citiem	Domāt, ka esi ērglis

Se débrouiller (être heureux) comme un poisson dans l'eau	Justies pilnīgi brīvam, ļoti labi orientēties, tikt galā	Jūtas kā zivs ūdenī
Se faire (prendre, se tailler) la part du lion	Paņemt lielāko, labāko daļu	Paņemt lauvas tiesu
Se faufler comme une anguille	Izvairīties no notveršanas	Izlokās kā zutis
Se tortiller (se tordre) comme un ver	Locīties, raustīties krampjos (tulkojums sniegts tikai šai nozīmei) Žestikulēt, vicināties ar rokām	Lokās kā tārps
Siffler comme un merle	Ļoti labi, dabiski svilpot	Svilpo kā strazds
Sot comme un âne au panier	Ļoti dumjš	Stulbs (dumjš) kā ēzelis
Soûl (rond, plein) comme un cochon (comme trente-six cochons) / Bourré comme un cochon	Stipri piedzēries	Piedzēries kā cūka
Souple comme une anguille	Ļoti lokans	Lokans kā zutis
Taille de guêpe	Ļoti slaidis augums	Lapsenes viduklis
Temps de chien	Ļoti slikti laikapstākļi	Suņa laiks
Tendre comme un agneau	Miermīlīgs, rāms	Rāms kā jērs
Têtu comme un âne	Ietiepīgs	Ietiepīgs kā ēzelis
Traiter [qqn] comme un chien	Ļoti slikti pret kādu izturēties	Izturēties kā pret suni
Travail de cheval	Smags darbs	Zirga darbs
Travailler comme un cheval	Daudz strādāt	Strādā kā zirgs
Tuer [qqn] comme un chien	Kādu nežēlīgi nogalināt	Nošaut kā suni
Tuer la poule aux œufs d'or	Zaudēt ievērojamus nākotnes ienākumus maza tūlītēja labuma dēļ	Nokaut vistu, kas dēj zelta olas
Un appétit de loup	Liela apetīte	Vilka apetīte
Un vieux loup de mer	Vecs, rūdīts jūrnieks	Vecs jūras vilks
Une faim de loup	Liels izsalkums	Vilka ēstgriba
Une merde de chien	Apvainojums – nelietis, mēsls	Suņa sūds
Vache à lait	Kāds, ko citi izmanto peļņas, labuma gūšanai	Slaucama govys
Vain (vaniteux) comme un paon	Pašapmierināts, iedomīgs, lielīgs, lepns	Iedomīgs kā pāvs
Ver de terre	Nožēlojams cilvēks	Zemes tārps
Vie de chien (chienne de vie)	Grūta dzīve	Suniska dzīve
Vieux crabe	Apvainojums, bieži vien vecam cilvēkam	Vecais krabis
Vilain Petit Canard	Citu nicināts cilvēks, cilvēks, kas izceļas sliktā nozīmē	Neglītais pīlēns
Vivre comme une taupe dans sa taupinière	Dzīvot pilnīgā vientulībā	Dzīvo kā kurmis alā
Voleur comme une pie	Zaglīgs	Zaglīgs kā žagata

2. PIELIKUMS. FRANČU VALODAS FRAZEOLOĢISMU ATVEIDE AR ANALOGIEM FRAZEOLOĢISMIEM

Franču valodas frazeoloģisms	Skaidrojums	Latviešu valodas frazeoloģisms
Abattre comme un lapin (poule)	Nežēlīgi nosist	Nosist kā suni
À chaque oiseau son nid est beau	Katram novērtē to, kas viņam pieder	Katram putnam sava ligzda mīļa
Acheter le chat pour le lièvre	Pirkt kaut ko nepārbaudītu	Pirkt kaķi maisā
Adroit comme un singe	Izveicīgs, veikls	Veikls kā kaķis
Aller comme un chat maigre	Ātri un daudz skriet	Skrien kā traks suns
Aller comme une bague (mitaine) à un chat	Nederēt, nepiestāvēt	[Der, piestāv] kā cūkai segli
Aller comme un pardessus à un canard	Nederēt, nepiestāvēt	[Der, piestāv] kā cūkai segli
À merle soûl cerises sont amères	Paēdušam cilvēkam ēdiens garšo citādi; attiecina arī uz izlutinātiem, izlepušiem, bagātiem ļaudīm	Paēdušai pelei speķis par tauku
À vue d'oiseau	Skats no gaisa, putna lidojuma	No putna lidojuma
Adorer (plier les genoux devant) le veau d'or	Celt naudu un mantu godā, pielūgt bagātības	Diet ap zelta teļu
Aller queue à queue comme les loups	Sekot cits citam, iet viens pēc otra	Iet kā dzērves rindā
Antre (caverne) du lion	Bīstama vieta	Lauvu bedre
Aux oiseaux	Lieliski	Uz ūsiņu
Avoir des grenouilles dans le ventre	Burkšķēt vēderam	Vēderā varden kurkst
Avoir le gosier d'un rossignol	Būt skaistai balsij	Dzied kā lakstīgala
Avoir une cervelle de goujon	Būt muļķim	Ar prātu kā cālim
Bavard comme un merle	Ļoti pļāpīgs	Pļāpīgs kā žagata
Bavarder (babiller, jacasser, jaser) comme un merle	Daudz pļāpāt	Žadzina kā žagata
Bec de faucon	Deguns ar kūkumu	Ērgļa deguns
Bête de somme	Cilvēks, kas apkrāviēs ar darbiem	Nastu nesējs ēzelis
Bête épaulée	Pārguris, pārstrādājies cilvēks	Kā nodzīts zirgs
Bouc émissaire	Grēkāzis	Grēka āzis

Brebis comptées, le loup les mange	Liela piesardzība negarantē, ka nekas sliktis nenotiks	Vilks ņem arī no izskaitītā
Cacher la tête comme l'autruche	Izlikties neredzam patiesību, negribēt to redzēt	Iebāž kā strauss galvu smiltīs
Cervelle de moineau	Muļķis	Prāts kā cālim
Cervelle d'oiseau	Muļķis	Prāts kā cālim
C'est là que (voilà où) gît le lièvre	Lūk, kur slēpjas problēma	Tur tas suns aprakts
C'est son (grand) cheval de bataille	Tā ir iemīļota viņa tēma, nodarbošanās	Tas ir viņa jājamais zirdziņš
C'est son dada (favori)	Iemīļots temats, idejas, nodarbošanās, pie kuras aizvien atgriežas	Tas ir viņa jājamais zirdziņš
Chanter comme une fauvette	Skaisti dziedāt	Dzied kā lakstīgala
Chercher (toujours) la petite bête	Piekasīties sīkumiem	Meklēt utis
Chercher des (les) poux à (dans, sur) la tête à (de) [qqn] (chercher des poux à [qqn, qqch], dans la crinière du lion)	Piekasīties par niekiem	Meklēt utis
Cheval de bataille	Iemīļots temats, idejas, nodarbošanās, pie kuras aizvien atgriežas	Jājamais zirdziņš
Cheval fâcheux à ferrer	Stūrgalvīgs, nepakļāvīgs bezkompromisu cilvēks	Niķīgs kā vecs zirgs
Chien hargneux a toujours l'oreille déchirée	Kašķīgi cilvēki vienmēr arī iekuļas strīdos, kautiņos	Piktam sunim saplēsta āda
Comme un mouton	Maigs, rāms	Kā aita
Comme une bourrique	Ietiepīgs, dumjš	Kā ēzelis
Compter des moutons	Mēģināt aizmigt	Skaitīt aitas
Corbeau contre corbeau ne se crèvent jamais les yeux	Ļauni cilvēki cits citam nekaitē	Vārna vārnai acīs neknābj
Courir comme un chien dératé	Nesties pa galvu pa kaklu	Skrien kā traks suns
Courir comme un lapin	Ātri skriet, bēgt	Bēg kā zaķis
Crier (gueuler) comme un veau	Stipri kliegt	Bauro kā vērsis
Des serpents de feu	Plakanas uguns liesmas	Uguns mēles
Deux moineaux sur un épi ne sont pas longtemps amis	Divi sabiedrotie, kas iekāro vienu un to pašu, ir sāncenši, sanaidojas	Divi suņi pie kaula nepaliek draugi
(Donner) de la confiture (des confitures) à un cochon (aux cochons)	Censties pasniegt, piedāvāt kādam to, ko tas neizprot, nenovērtē	Kaisīt (bērt) pērles cūkām priekšā

Donner (faire venir) la chair de poule à [qqn]	Radīt kādam bailes	Uzdzīt zosādu
Dormir comme en lièvre	Gulēt cauru miegu	Guļ vaļējām acīm kā zaķis
Dormir en lièvre	Gulēt cauru miegu; būt vienmēr možam, gatavībā	Guļ vaļējām acīm kā zaķis
Doux comme un mouton	Miermīlīgs	Lēns kā jērs
Dru comme mouches	(Birst, krīt, līst u. tml.) lielā daudzumā, kaudzēm	Kā siseņi
Eau de poulet	Vājš, šķidrums vistas buljons	Zils kā noplūkta vārna
Faire (cracher, écorcher, piquer) un renard	Vemt	Dīrāt āzi
Ecrire (griffonner) comme un chat	Rakstīt nesaprotamā rokrakstā	Skrāpēt kā ar vistas kāju
En fuyant le loup rencontrer la louve	Izbēgt no vienām briesmām, bet iekļūt citās	No vilka mūk, uz lāci krīt
En vrais moutons	Bez apdomas, akli, padevīgi (sekot, atdarināt)	Kā aunu bars
Entêté (tête) comme un mulet (mulet)	Ļoti ietiepīgs	Ietiepīgs kā ēzelis
Entêtement de mule	Liela ietiepība	Ēzeļa ietiepība
(Etre) amis comme le chien et le chat	Dzīvot nesaticīgi, strīdoties	Nesatiek kā suns ar kaķi
Etre (vivre) comme un coq en pâte	Labi, pārticīgi dzīvot	Dzīvo kā gailis pa papuvi
Etre chargé comme une mule	Būt apkrautam, ar smagu nastu	Apkrāvijs kā ēzelis
Etre coincé comme un rat	Būt grūtā, bezizejas situācijā	Būt kā pelei slazdā
Etre comme un poisson hors de l'eau	Justies neērti, neveikli	Būt kā zivij sausumā
Etre comme une tique après	Nedot miera, sekot, uzmākties	Kā ods
Etre fait (pris) comme un rat	Iekrist lamatās, tikt pieķertam	(Iekrist, būt utt.) kā pelei slazdā
Etre paresseux comme (un) loir	Būt ļoti slinkam	Būt slinkam kā pelavu maisam
Etre sous terre comme une taupe	Dzīvot vientulībā, nomaļus	(Dzīvo utt.) kā kurmis alā
Etre tête comme une bourrique	Būt ietiepīgam	Būt ietiepīgam kā ēzelim
Etriller (frotter) [qqn] en chien courtaud	Stipri sist	Sist kā suni
Faire (resserrer) sa (la) bouche en cul de poule	Savilkta lūpas	Savilkta lūpas bantītē
Faire d'un œuf un bœuf	Ļoti pārspīlēt	Taisīt no mušas ziloni
Faire un bœuf d'une grenouille	Ļoti pārspīlēt	Izpūst no mušas ziloni
Fidèle comme un caniche	Ļoti uzticīgs	Uzticīgs kā suns
Fils de chien	Dusmās izteikts apvainojums	Kuces dēls

Froid de loup	Ļoti liels aukstums	Auksts pēc vella
Gagner (faire) son bœuf	Pelnīt, pelnīt algu	Pelnīt kāpostu
Gras (rond) comme une caille	Resns, tukls cilvēks	Nobarojies kā pīle
Grenier à puces	Netīrīgs, nekārtīgs cilvēks, suns, kaķis	Blusu maiss
Il en pleut comme des sauterelles	Viņu ir vesels bars, vesela kaudze	(Birst, krīt utt.) kā spradži
Il fait noir comme dans la gueule d'un loup	Ļoti tumšs	Tumšs kā akā
Il ne faut pas (jamais) vendre la peau de l'ours, avant de l'avoir tué (avant de l'avoir mis par terre, avant qu'on l'ait mis par terre, avant qu'on ne l'ait mis par terre, avant qu'on l'ait pris)	Nevajag izmantot lietu, pirms esi pārliecināts, ka tev tā pieder	Nepārdod ādu, kad lācis vēl mežā
Il ne faut qu'une brebis galeuse pour infester un troupeau	Nevēlams, kaut kādā ziņā slikts cilvēks var sabojāt visu grupu	Viena slikta aita visu baru maitā
Il n'y a (il n'est) si bon cheval qui ne bronche	Arī prasmīgie, prātīgie mēdz kļūdīties	Zirgam četras kājas – arī klūp
Indifférent comme une carpe	Pilnīgi vienaldzīgs, neaizkustināms	Auksta kā zivs
Yeux (œil) de lynx	Ļoti asa redze	Kaķa acis
Je ne sais quel chien l'a mordu	Saka, ja cilvēka uzvedības maiņai neredz pamatojumu	(Es nezinu,) kāda muša (viņam) iekodusi
(La) bave du crapaud n'atteint pas la blanche colombe	Apvainojumi nevar satricināt personu, kurai nav par ko kaunēties	Kaķu lāsti debesīs nekļūst
(Le) moineau à la main vaut mieux que (la) grue qui vole	Labāk neliels, bet noteikts ieguvums, nekā liels, bet nenoteikts, nedrošs ieguvums	Labāk zīle rokā nekā mednis kokā
Le pavé de l'ours	Labi domāta palīdzība, pakalpojums, kam ir sliktas sekas	Lāča pakalpojums
Le poisson commence (toujours) à sentir (pourrir) par la tête	Korupcija sākas augstākstāvošo aprindās	Zivs sāk pūt no galvas
Le renard change de poil, mais non de naturel	Cilvēks var mainīties ārēji, bet tā tikumi nemainās	Suns spalvu met, bet tikumu nemet
Le royaume des taupes	Nāve, mirušo valstība	Kukaiņu ciems
Les cailles ne lui tomberont pas toutes rôties	Saka, norādot, ka bez darba pie ieguvumiem nevar tikt	Cepti cīruļi no debesīm nekritīs
Les chiens ne font pas de chats	Bērni ir līdzīgi vecākiem	Vilks neaudzina jēru

Les loups ne se mangent pas entre eux	Ļauni cilvēki viens otram pāri nedara, ir gatavi savā starpā vienoties, kad kāds ļauns darbs darāms	Vārna vārnai acīs neknābj
Les loups peuvent perdre leurs dents, mais non leur nature	Cilvēks var mainīties ārēji, bet tā tikumi nemainās	Suns spalvu met, bet tikumu nemet
Les rats quittent le navire	Bezcerīgā situācijā katrs domā par sevi, glāvuļi metas bēgt	Žurkas pirmās pamet grimstošu kuģi
L'oiseau en a dans l'aile	Būt ar sliktu veselību, mantisko stāvokli vai reputāciju	Kā aizšauts putns
Loup blanc (gris)	Pieredzējis cilvēks	Vecs vilks
Manger (bouffer) comme un cochon	Ēst rijīgi, alkatīgi, arī nepieklājīgi	Ēd kā cūka
Manger comme un bœuf	Ļoti daudz ēst	Ēd kā lops
Manger comme une mauvette	Ēst ļoti maz	Ēd kā cālis
Marché aux puces	Krāmu tirgus	Utu tirgus
Ménager (sauver) la chèvre et le chou	Rast kompromisu, darīt tā, lai visas puses apmierinātas	Darīt tā, lai vilks paēdis un kaza dzīva
Mieux vaut moineau en cage que poule d'eau qui nage	Labāk neliels, bet noteikts ieguvums, nekā liels, bet nenoteikts, nedrošs ieguvums	Labāk zīle rokā nekā mednis kokā
Myope comme une taupe	Ļoti tuvredzīgs	Akls kā kurmis
Muet comme une carpe	Tāds, kas nesaka ne vārda, klusē	Mēms kā zivs
Nager comme un chien de plomb	Peldēt ļoti slikti	Peld kā cirvis
Ne pas faire de mal à une mouche	Nebūt vardarbīgam, būt miermīlīgam	Nenodzīt [ne] mušu no deguna
Nœud de vipères	Grupa, ģimene, kuras locekļi viens otru ienīst	Odžu midzenis
Noir comme une taupe	Ļoti melns	Melns kā velns
Nous n'avons pas gardé les cochons (dindons, oies) ensemble	Saka, norādot, ka sarunas biedrs ir pārāk familiārs	Mēs neesam kopā cūkas ganījuši
Nu comme un singe (ver)	Pilnīgi kails. Bez resursiem, līdzekļiem	Pliks kā zutis
Oiseau bleu	Kāds vai kaut kas izcils, ko grūti vai neiespējami atrast	Rets putns
Oiseau de malheur	Nelaimes vēstnesis	Nelaimes dzeguze
Oiseau sur la branche	Bezrūpīgs cilvēks	Kā putns kokā
On entendrait (on aurait entendu) trotter une souris (une souris trotter)	Ir ļoti kluss	Var peli dzirdēt

Paresseux comme un lézard	Ļoti slinks	Slinka kā govš
Paresseux comme une loche	Ļoti slinks	Slinks kā maiss
Pattes d'oie	Grumbiņas pie acīm	Vārnu kājiņas
Pet de lapin	Pilnīgi nevērtīgs	Kaķa pirdiens
Pleurer (chialer) comme un veau	Raudāt bez apstājas, stipri	Bauro kā vērsis
Pleurer comme une vache	Stipri raudāt	Bauro kā vērsis
Plus muet qu'un poisson	Cilvēks, kas nesaka ne vārda	Klusē kā zivs
Quand on parle du loup on en voit la queue	Saka, ja tikko sarunā pieminēta persona pēkšņi ierodas	Vilku piemin, vilks klāt
Quel cochon de temps!	Saka par sliktiem laikapstākļiem	Kāds suņa laiks!
Quelle dinde!	Saka par dumju cilvēku	Kas par zosi!
Qui naquit chat court après les souris	Izpaužas cilvēka iedzimtā daba	Kurš kaķis iesāk, jauns būdams, peles ķert, tas ķer līdz vecumam
Qui se fait agneau (bête), le loup le mange	Pārāk miermīlīgiem, pakļāvīgiem cilvēkiem rodas kaitnieki	Neizliecies par aitu – vilks apēdīs
Rouge comme un homard (écrevisse (cuite))	Ļoti sarkans, nosarcis	Sarkans kā vēzis
Sac à puces	Suns	Blusu maiss
Sale bête	Apvainojums – draņķis, riebeklis	Netīrā cūka
Sale comme un pou (huppe, limace)	Netīrs, netīrīgs	Netīrs kā cūka
Sauter (sautiller) comme un crapaud	Smagi lēkāt	Lēkā kā zilonis
Sauter comme un cabri	Viegli, enerģiski lēkāt	Lēkā kā kaza
Sauter comme une carpe	Valstīties pa gultu, mētāties pa gultu	Lēkā kā zivs [uz sauszemes]
Savoir où gît le lièvre	Zināt, kas ir galvenais, kur slēpjas grūtības	Zināt, kur tas suns aprakts
Se lever avec (comme) les poules	Celties ļoti agri	Celties līdz ar gaiļiem
Se sauver comme un lapin	Aizbēgt	Aizbēgt kā zaķim
Se servir de la patte du chat pour tirer les marrons du feu (tirer les marrons de la patte du chat) / Tirer des châtaignes du feu avec la patte du lévrier	Izmantot kādu sava labuma gūšanai	Raust ogles ar cita rokām
Se soûler comme une bourrique	Stipri piedzerties	Piedzerties kā lopam
Se tordre (rire) comme une baleine	Gardi smieties plati atplestu muti	Zviedz kā zirgs

S'effrayer comme un cabri	Būt bailīgam	Bailīgs kā zaķis
Sentir (fouetter) le renard	Slikti ost, smirdēt	Smird kā sesks
Sentir le fauve	Slikti ost, smirdēt	Smird kā sesks
Sentir le lapin	Smirdēt, ost pēc sviedriem	Smird kā sesks
Servir de cobaye	Tikt iesaistītam kādā (parasti nepārdomātā) mēģinājumā, eksperimentā	Būt par izmēģinājuma trusīti
S'éveiller (se lever) au chant de l'alouette (des alouettes)	Ļoti agri celties	Celties līdz ar gaiļiem
Si la mer bouillait, il y aurait bien des poissons de cuits (tous les poissons seraient cuits)	Saka, atbildot uz nepamatotiem, nederīgiem izteikumiem par varbūtībām, absurdiem apgalvojumiem	Ja tantei būtu riteņi, viņa būtu tramvajs
Si le ciel tombait, il y aurait bien des alouettes prises (bien des alouettes seraient prises)	Saka, atbildot uz nepamatotiem, nederīgiem izteikumiem par varbūtībām, absurdiem apgalvojumiem	Ja tantei būtu riteņi, viņa būtu tramvajs
Sommeil de lièvre	Caurš miegs	Putna miegs
Sot comme un papillon	Ļoti dumjš	Glups kā teļa pups
Sot comme une carpe	Ļoti dumjš	Stulbs kā zābaks
Souffler comme un bœuf (cachalot, phoque)	Elst un pūst	Pūš kā lokomotīve
Soûl (rond, plein) comme un âne	Stipri iereibis	Piedzēries kā lops
Soûl (rond, plein) comme une bourrique	Stipri iereibis	Piedzēries kā lops
Soûl comme une grive	Stipri piedzēries	Piedzēries kā cūka
Soûl (rond, plein) comme une vache	Stipri iereibis	Piedzēries kā lops
Souple comme un singe	Veikls, lokans	Veikls kā kaķis
Temps de cochon	Slikti laikapstākļi	Suņa laiks
Tenir comme (une) teigne	Stipri pielipis, piestiprinājies	Pieķēries kā ērce
Tête de linotte (d'oiseau)	Nesaprātīgs, vieglprātīgs, izklaidīgs, neapdomīgs cilvēks	Cāļa galva
Travailler comme une bête de somme	Smagi strādāt	Strādā kā ēzelis
Trou à rat(s)	Ūķis, šaurs, nepatīkams mājoklis	Žurku midzenis N.B. Latviešu valodā mēdz būt lietots ar nozīmi 'nepatīkamu, riebīgu cilvēku kopums'.
Un bel oiseau	Ironiski, nicinoši saka par neglītu vīrieti, kas uzcirties, vai par kādu, kas	Svarīgs putns

	izliekas par svarīgāku, nekā ir	
Un drôle de ouistiti (de zèbre)	Savāds cilvēks	Dīvains putns
Un oiseau dans la main vaut mieux que deux dans la haie	Labāk neliels, bet noteikts ieguvums, nekā liels, bet nenoteikts, nedrošs ieguvums	Labāk zīle rokā nekā mednis kokā
Un panier de crabes	Intrigantu kompānija	Čūsku midzenis
Une fine guêpe	Veikla, viltīga neliete, blēde	Viltīga lapsa
Une hirondelle ne fait pas le printemps	Nepietiek ar vienu atsevišķu piemēru, lai varētu izdarīt vispārējus secinājumus	Viena bezdelīga vasaru nenes
Vendre chat en poche	Pārdot preci, kura netiek rādīta, ar kuru neiepazīstina	Pārdot kaķi maisā
Vivre comme l'oiseau sur la branche	Dzīvot bezrūpīgi, šodienai, nedomājot par rītdienu	Dzīvo kā putns kokā
Vivre comme un ours	Dzīvot noslēgti, vientulībā	Dzīvo kā lācis savā alā
Vouloir disparaître dans un trou de souris	Samulst, sakautrēties	Gribēt vai zemē ielīst

3. PIELIKUMS. FRANČU VALODAS FRAZEOLŪGISMU ATVEIDE AR TĒLA ZIŅĀ ATŠĶIRĪGIEM FRAZEOLŪGISMIEM

Franču valodas frazeolūgisms	Skaidrojums	Latviešu valodas frazeolūgisms
Agir comme un chien fouetté	Darīt kaut ko ļoti negribīgi	Darīt [kaut ko] ar gariem zobiem
Ah ! La vache !	Izsauciens, kas pauž pārsteigumu, apbrīnu	Mammīt mīļā!
Aller au Renard	Vemt	Dīrāt āžus
Aller au royaume des taupes	Nomirt	Atstiept kājas
Aller (avancer) comme les écrevisses (une écrevisse)	Saka, ja kaut kas regresē, nevis progresē	Viens solis uz priekšu, divi atpakaļ
Aller comme un preneur de taupes	Iet zagšus	Iet kā uz pīlēm
À l'ours	Saka, nevēloties kādu redzēt, lai tas ietu prom	Taisies, ka pazūdi!
Avoir ses ours	Būt mēnešreizēm	(Būt) kaķa bērniem
Avoir une puce à la muette	Ciest no sirdsapziņas pārmetumiem	Āži ap dūšu badās
Bain de lézard	Sauļošanās, gulēšana saulē	Saules vanna
Ce n'est pas la mort du petit cheval	Saka, ja kļūda, zaudējums, neveiksme nav nelabojama, nav milzīga	Pasaule bojā neies; nav jau pasaules gals
C'est à cause des mouches	Saka, atbildot uz "kāpēc?" jautājumu, ja īsti nevēlas vai nevar atbildēt	Tāpēc, ka "kāpēc" beidzas ar C
C'est la mort du petit cheval	Saka, ja noticis kas ļoti slikts, nelabojams (dažkārt arī ironiski)	Pasaulei (pasaules) gals klāt
C'est un fouillis où une poule ne retrouverait pas ses poussins (ses petits) (une poule n'y retrouverait pas ses poussins)	Ļoti liela nekārtība	Tāda miskaste, ka pat velns var kāju nolauzt
Comme un cochon avec sa queue	Neveikli kustēties, rīkoties	Pinas kā vista (gailis) pa pakulām (pakulās)
Comme une vache qui regarde passer les trains	Ar pārsteigtu, arī trulu skatienu	Kā auns pie jauniem vārtiem
Crier haro sur le baudet	Publiski paust dusmas, apvainojumus pret kādu, padarīt kādu par grēkāzi	Apmētāt ar dubļiem
Entre chien et loup	Krēsla, pustumsa	Sirmā stunda
Envoyer à l'ours	Raidīt kādu prom	Parādīt durvis
Eviter (fuir) comme une brebis galeuse	Vairīties no kāda	Bēg kā vilks no uguns
Faire (être) comme le chien du jardinier (, qui ne mange pas de choux et n'en laisse pas manger aux autres)	Pašam neizmantot, bet citiem arī nedot	Būt kā sunim uz siena kaudzes

Faire le cul de poule	Savilkt lūpas	Savilkt lūpas bantītē
Froid de canard	Liels aukstums	Ka (vai) zaķim acis sprāgst no pieres laukā (ārā)
Il pleut comme une vache qui pisse	Stipri līst	Gāž kā ar spaiņiem
Y aller de cul et de tête comme une corneille qui abat les noix	Neveikli, nevajadzīgi enerģiski	Kust kā teļa aste
Jambes (mollets) de coq	Ļoti tievas kājas	Kājas kā sērkociņi
La langue aux chats	Klusēšana	Mēli norijis
Langue de serpent (vipère)	Cilvēks ar ļaunu mēli, kas runā ļaunu par citiem, aprunā	Ļauna mēle
Lapin de gouttière	Kaķis	Peļu junkurs
L'avoir à la caille	Nevarēt izturēt, paciest	[Kaut kam] būt līdz kaklam
(Le) pont aux ânes	Šķietamas grūtības, kaut kas vispārzināms, ko nesaprot vien muļķi	Klupšanas akmens
Le roi, l'âne et moi nous mourrons	Visi ļaudis ir mirstīgi	Muižnieks brauc ar sešiem zirgiem, nabags iet ar diviem spieķiem, bet pie kapa panāk to
Le tambour des escargots	Pērkons	Dieva dusmas
Les oisons mènent paître les oies	Jaunāki, mazāk pieredzējuši cilvēki dod padomus vecākiem, vairāk pieredzējušiem	Cālis grib vistu mācīt
Médecin de cheval	Slikts ārsts	Kaktu dakteris
Mettre [qqch] dans l'oreille d'un chat	Aizmirst pateikt kaut ko	[Kaut kam] izkrist no galvas
Moutons (mouton) de Panurge	Cilvēki, kas bez apdomas atdarina cits citu	Aitu bars
Ne pas avoir posé les pattes aux mouches	Nebūt īpaši gudram, būt bez īpaši asa prāta	Būt ar pirkstu taisītam
Nom d'un chien!	Izsauciens aizkaitinājumā, dusmās	Velns parāvis!
Oiseau de mauvais augure	Nelaiemes vēstnesis	Nelaiemes dzeguze
Oison bridé	Vientiesis, muļķis	Cāļa galva
On fait toujours le loup plus gros qu'il n'est	Briesmas parasti šķiet lielākas, nekā ir patiesībā	Bailēm lielas acis
On le ferait cacher (entrer) dans un trou de (dans le trou d'une) souris	Saka, ja cilvēks nobijies Saka, ja cilvēks ir samulsis, sakautrējies	Trīc kā apšu lapa Viņš gribētu vai zemē ielīst
On n'apprend pas à un vieux singe à faire des grimaces (la grimace)	Pieredzējušam cilvēkam nav jāmāca, kā darīt, kā uzvesties	Vai nu ola vistu dēt mācīs
On prend les bêtes par les cornes et les hommes par les paroles	Dzīvniekus mudina ar spēku, cilvēkus – ar vārdiem	Suni per ar nūju, cilvēku – ar vārdu
Pays de loups	Prastu cilvēku zeme, attāls nostūris, mežonīgs apvidus	Mežoņu zeme

Patinoire à mouche	Pliks galvvidus	[Gluds] kā [maza] bērna pakaļa (dibens, dupsis)
Peigner la girafe	Darīt kaut ko bezjēdzīgu (un ilgu)	Tamborēt gailim bikses
Petit à petit l'oiseau fait son nid	Pie rezultāta var nonākt ar laiku un pūliņiem	Sūrs darbs, saldi augļi
Piège à mouches	Mute, rīkle	Maizes dzirnavas
Piquer un chien	Iemigt, gulēt	Knābāt [ar degunu]
Plein comme une huître	Stipri piedzēries	Piezīdies kā dēle
Pluie de chien	Spēcīgs lietus	Gāž kā ar spaiņiem
Plumer son (un) renard	Vemt reibumā	Dirāt āžus
Poser un ours	Ilgī, apnicīgi pļāpāt	Kladzina kā vista
Pou de sacristie	Svētulis, viltus ticīgais	Bībeles ērzelis
Pousser des cris de paon	Spalgi kliegt, skaļi protestēt	Ķērc kā vārna
Prendre un bain de lézard	Sauļoties, gulēt saulē	Pieņemt saules vannas
Pur comme une oie	Tīrs, nevainīgs	Nevainīgs kā jēriņš; balts kā gulbis
Quand les poules auront des dents	Nekad	Kad pūcei aste ziedēs
Quand pisseront les poules	Nekad	Kad pūcei aste ziedēs
Quel serin!	Saka par cilvēku, kas pārrēķinājies	Kāds ēzelis!
Rabattre la huppe	Ievainot pašlepnumu, nolikt pie vietas	Kā ar aukstu ūdeni apliet
Racontez ça à un cheval de bois, il vous foutra des ruades	Saka, ja netic teiktajam, ja uzskata, ka sacītais ir muļķības, nepatiesība	Tur jau zirgam jāsmejas
Ramasser le crottin des chevaux de bois	Nedarīt neko prātīgu, garlaikoties	Tamborēt gailim bikses
Rat (souris) de bibliothèque	Liels lasītājs, intelektuālis, kas iegrimis grāmatās	Grāmatu tārps
Recevoir [qqn] comme un chien dans un jeu de quilles	Kādu slikti uzņemt, nelaipni sagaidīt	Uzņem kā govus uz ragiem
Régaler son cochon	Daudz ēst, dzert, izēsties	Pielikt kuņģi
Regarder comme une vache un train	Ieplest acis pārsteigumā, truli blenzt uz kaut ko	(Lūr, blenž) kā auns uz jauniem vārtiem
Regarder voler les hirondelles	Neko nedarīt	Skaitīt zvirbuļus
Remonter sur la bête	Atgūties, uzlabot savu stāvokli	Atkal būt zirgā
Renier au (premier) chant du coq	Neizturēt pirmo pārbaudījumu, padoties uzreiz pēc pirmajām grūtībām	Mest plinti krūmos
Reprendre du poil de la bête	Atveseļoties, izkļūt no nelaimes, saņemties	Atkal nostāties uz kājām
Ressembler à un chien coiffé	Izskatīties neglīti	Izskatīties pēc putnu biedēkļa
Réveiller le coq pour lui dire de chanter	Celties ļoti agri	Celties pirms gaiļiem
Roupie de sansonnet	Niecīgs daudzums, niecīga vērtība	Kaķis uz astes var aiznest

Sacquer un bœuf	Atlaist darbinieku	Iedot vilka pasi
Saoul comme un âne	Pilnīgi piedzēries	Pilns kā mārks
Savoir broser le lapin	Prast kaut ko, orientēties kaut kur, zināt, kā kaut kas darāms	Nebūt pirmoreiz ar pīpi uz jumta
Se battre (faire front) comme un petit coq	Būt strīdīgam, kašķīgam	Lasa dusmas kā gailis
Se caler les babouines	Pieēsties	Pielikt kuņģi
Se déguiser en cerf	Aizbēgt, pazust	Laist ņekas vaļā
Se donner un mal de chien	Censties no visa spēka	Līst vai no ādas laukā
Se fouetter avec une queue de renard	Liekulīgi žēloties par dzīvi, izlikties nelaimīgam	Klimst kā bada dzeguze
Se laisser égorger comme des moutons	Neizrādīt nekādu pretestību pāridarītājiem	Ļaut sevi aplasīt kā cāļus
Se soucier de [qqch] comme d'un pet de lapin	Par kaut ko nebūt neuztraukties, būt vienaldzīgam	Nosplauties par kaut ko; [kaut kam] būt pie kājas
Sec comme un hareng (saur) (poisson fumé)	Ļoti tievs	Tievs kā diegs
Secouer (remuer) les puces à [qqn]	Sabārt kādu	Izlamāt no panckām ārā
Secouer ses puces	Atmosties	Izberzēt acis
S'embêter (s'ennuyer, se faire chier, s'emmerder) comme un rat mort (derrière une malle ou une porte)	Būt ļoti garlaikotam	Mirt no garlaicības
S'en aller en nid de chien	Beigties neveiksmīgi, sagrūt	Sabrūk kā kāršu namiņš
S'en soucier (s'en ficher) comme un poisson d'une pomme	Par kaut ko vispār neuztraukties, būt vienaldzīgam	Nosplauties par kaut ko; [kaut kam] būt pie kājas
S'ennuyer comme une carpe	Ļoti garlaikoties	Mirt no garlaicības
Sortir les boules à mites	Atsākt lietot, izmantot kaut ko sen aizmirstu, nelietotu	Noraust putekļus
Soûl comme des tiques	Stipri piedzēries	Piezīdies kā dēle
Tandis que le loup muse, la brebis entre au bois	Medījums mednieku negaida	Mednis mednieka negaida
Tenir le loup par les oreilles	Būt grūtā bezizejas situācijā, kad jebkādam rīcībai būtu sliktas sekas	Būt kā pelei lamatās
Tête d'âne (mule, mulet, bœuf)	Ietiepīgs, dumjš cilvēks	Aunapiere; aitas (auna) galva; āzis
Tête de bourrique	Ietiepīgs cilvēks	Ietiepīgs kā ēzelis
Tirer au renard	Vemt	Dīrāt āzi
Tirer aux fanfres	Šaut, mest uz labu laimi, trāpīt garām par vairākiem metriem	Šaut uz labu laimi
Tondre la brebis de trop près	Uzlikt pārāk smagus nodokļus	Plēst divas ādas
Tuer comme un lapin	Nogalināt kādu bez sirdsapziņas pārmetumiem	Nosist kā suni

Un (le) mouton à cinq (six) pattes	Kaut kas vai kāds, kas ļoti grūti atrodams, retums	Rets putns
Un âne gratte l'autre	Saka, kad cilvēki ar maziem nopelniem viens otru pārlietu slavē, izsaka pārlietus komplimentus	Viens otru ceļ vai debesīs
Un chat est un chat	Viss ir tā, kā ir; saka, apstiprinot kāda apgalvojuma pareizību	Divreiz divi ir četri
Un rude lapin	Drosmīgs, drošsirdīgs vīrietis	Īsts vecis
Un vieux singe qui s'y connaît en grimace	Pieredzējis cilvēks	Vecs buks
Un(e) vache de...	Satriecošs, neticams, nolādētais	(Pēc) velna
Une chatte (chienne) n'y retrouverait pas ses petits	Ļoti liela nekārtība	Tāda miskaste, ka pat velns var kāju nolauzt
Une chienne n'y aurait pas reconnu ses petits	Ļoti liela nekārtība	Tāda miskaste, ka pat velns var kāju nolauzt
Une truie (un cochon) n'y (re)trouverait pas ses petits	Ļoti liela nekārtība	Tāda miskaste, ka pat velns var kāju nolauzt
Une vache n'y trouverait pas son veau	Ļoti liela nekārtība	Tāda miskaste, ka pat velns var kāju nolauzt
Une vieille taupe	Nepatīkama, riebīga veca sieviete	Veca ragana
Vache de Barbarie qui ne reconnaît que ses propres veaux	Aprobežots, prasts cilvēks, kas domā tikai par savu labumu	Katra govš savu teļu laiza
Ver rongeur	Mokošs nemiers, uztraukums; sirdsapziņas pārmetumi	Āži badās ap dūšu
Veux-tu des œufs? Souffre le caquetage des poules	Ja gribi ieguvumus, jāprot paciest neērtības	Sūrs darbs, saldi augļi
Vider [qqn] comme un lapin	Uzšķērst	Izlaist iekšas
Vieille bique	Veca, kaulaina, arī nejauka sieviete	Veca ragana
Vivre comme un lézard	Dzīvot vientulībā	Dzīvo kā āpsis savā alā
Vivre d'un hareng	Trūcīgi, nepietiekami ēst	Pārtikt no maizes un ūdens
Voir voler des éléphants roses	Būt stipri iereibušam	Piedzerties līdz baltajām pelītēm

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs „Franču un latviešu frazeoloģismi ar dzīvnieku nosaukumiem: salīdzinoša analīze un tulkošanas stratēģijas” (*French and Latvian Phraseologisms with Animal Names: a Comparative Analysis and Translation Strategies*) izstrādāts LU Humanitāro zinātņu valodu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Ieva Aleksandrova

31.05.2015.

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: lektore Helēna Gizeleza

__._.2015.

Recenzents: lektore Olga Billere

Darbs iesniegts Sastatāmās valodniecības un tulkošanas nodaļā __._.2015.

Lietvede/Studiju metodiķe:

__._.2015.

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

..... prot. Nr., vērtējums

Komisijas sekretāre: